

Приредили Ролф Голоб и Петер Крапф

Превод са енглеског: Ђенана Мајсторовић

Адаптација према измењеном и допуњеном издању на немачком језику: изм. Ангелина Чанковић Поповић

Стручна редактура: Снежана Вуковић

Уредник публикације на српском језику: Светлана Лазић

Живети у демократији

Припреме за часове за ЕДЦ/ХРЕ за више разреде основне школе

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Живети у демократији

Припреме за часове за више разреде основне школе

Уредници: Ролф Голоб (Rolf Gollob) и Петер Крапф (Peter Krapf)

Аутори: Ролф Голоб (Rolf Gollob), Тед Хадлстон (Ted Huddleston), Петер Крапф (Peter Krapf), Дон Роу (Don Rowe), Вим Талман (Wim Taelman)

Приручник III

из

едиције *Приручници за ЕДЦ/ХРЕ I-VI*

Образовање за демократско грађанство

и људска права у школској пракси

Наставне јединице, концепти, методе и модели

Издавачка делатност Савета Европе

Ставови изнети у овом делу одговорност су аутора и не одражавају нужно званичну политику Савета Европе.

Сва права се задржавају. Ниједан део ове публикације не сме се превести, репродуковати нити преносити у било којем облику или на било који начин, електронски (ЦД-РОМ, интернет и сл.) или механички, укључујући фотокопирање, снимање, складиштење или преузимање путем система за претраживање информација, без претходног писменог одобрења Сектора за јавно информисање публикације, Управа за комуникације (F-67075 Strasbourg Cedex или publishing@coe.int)

Продукцију, дизајн и уређивање овог приручника координисао је Центар за међународне пројекте у образовању (International Projects in Education - IPE; www.phzh.ch/ipe) Високе педагошке школе у Цириху (Pädagogische Hochschule- Zürich (PHZH)).

Издавање ове публикације финансијски је помогла Швајцарска агенција за развој и сарадњу (Swiss Agency for Development and Cooperation - SDC)

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

International projects in Education

www.phzh.ch/ipe

**Swiss Agency for Development and
Cooperation SDC**

Илустрације: Пети Вискеман (Peti Wiskemann)

Насловна страна: Пети Вискеман

Ликовно-графичко решење: Одељење за израду докумената и публикација (Document and Publications Department - DPPD), Savet Europe

Превод са енглеског: Ђенана Мајсторовић

Адаптација према измењеном и допуњеном издању на немачком језику:

Ангелина Чанковић Поповић

Стручна редактура: Снежана Вуковић

Уредник публикације на српском језику: Светлана Лазић

Сарадници на овом приручнику:

Емир Ацовић - Босна и Херцеговина

Лаура Лодер-Бихел - Швајцарска

Беатрис Бирглер-Хохули – Швајцарска

Сара Китинг-Четвинд – Савет Европе

Сабрина Марунхеду-Краузе – Швајцарска

Светлана Позњак – Украјина

Арбер Салиху - Косово¹

Фелиза Тибитс – Сједињене Америчке Државе

¹ Свако спомињање Косова, било територије, институција или становништва, у овом тексту треба схватити на начин који је у потпуности у складу са Резолуцијом 1244 Савета безбедности Уједињених нација и без прејудуцирања статуса Косова.

На свесрдној подршци у раду на српском издању овог приручника захваљујемо се:

Бранислави Сабо, Бранки Бубањ, Вањи Божић, Вери Јуришић, Весели Мачкић, Гордани Дамјанац, Гордани Тодоровић, Гордани Томић, Данијели Кондић Лакић, Драгани Марић, Драгици Миражић Немет, Душанки Симић, Душици Крстић, Ђенани Мајсторовић, Еви Ковач, Елени Верзоти Јуришић, Ержебет Роквић, Жани Дамњановић, Золтану Арђелану, Зори Рабацијевској, Зорици Кокаи, Зорици Суботин Јовановић, Ивани Дракулић, Изабели Халас, Јовани Ивановић, Јелени Пеурачи, Јелени Тодоровић, Јелени Зељковић, Јелици Маринков, Јовани Комарица, Јованки Улић, Катици Арсенијевић, Ксенији Јаковљевић, Лидији Николић, Лидији Огњановић, Лидији Цодан, Лидији Хлапец, Маји Бандин Гарциа, Маји Вујин, Марини Кнежевић, Мелини Трповској, Мирели Вученов, Мирјани Галић, Наталији Шарко Голубовић, Наташи Пантић, Недељку Ђорђевићу, Петри Глигоријевић, Снежани Богдановић, Софији Крајновић, Соњи Бандин, Стевану Дивјаковићу, Светлани Цомбети, Светлани Лазић, Светлани Стојшин, Тијани Нинков Веселиновић, Тањи Гагић, Татјани Љубинковић и Татјани Сурдучки.

Напомена уз едицију *Приручници за ЕДЦ/ХРЕ I-VI* на српском језику:

Сарадници и преводиоци ангажовани на изради српске језичке верзије едиције *Приручници за ЕДЦ/ХРЕ I-VI* подржавају родно осетљив језички израз. У преводу ове књиге, међутим, користи се мушки род именица (наставник, ученик, сарадник, стручњак, директор и сл.) да означи особе оба пола, имајући у виду како праксу актуелног законодавства Републике Србије тако и граматичке особине српског језика које подразумевају родну диференцијацију не само именица, него и других врста речи које с њима стоје у конгруенцији (глаголи у конјугацији, присвојне и показне заменице, извештајни број придева, неке бројеве итд.).

Садржај

Увод.....	9
ПРВИ ДЕО ПОЈЕДИНАЦ И ЗАЈЕДНИЦА	21
НАСТАВНА ЦЕЛИНА 1: Шта је идентитет? Како доживљавам друге, како други виде мене?.....	22
НАСТАВНА ЦЕЛИНА 2: Равноправност. Да ли си ти равноправнији од мене?.....	41
НАСТАВНА ЦЕЛИНА 3: Разноликост и плурализам. Како људи могу живети заједно у миру?	63
НАСТАВНА ЦЕЛИНА 4: Сукоб. Шта урадити ако не мислимо исто?.....	86
ДРУГИ ДЕО ПРЕУЗИМАЊЕ ОДГОВОРНОСТИ	105
НАСТАВНА ЦЕЛИНА 5: Права, слободе и одговорности. Која су наша права и како су заштићена?	106
НАСТАВНА ЦЕЛИНА 6: Одговорност. Које врсте одговорности имају људи?	129
ТРЕЋИ ДЕО УЧЕСТВОВАЊЕ	147
НАСТАВНА ЦЕЛИНА 7: Разредне новине. Разумевање медија кроз новинарско искуство.....	148
ЧЕТВРТИ ДЕО МОЋ И АУТОРИТЕТ	161
НАСТАВНА ЦЕЛИНА 8: Правила и закон. Каква су правила потребна једном друштву?	163
НАСТАВНА ЦЕЛИНА 9. Влада и политика. Како би требало управљати једним друштвом?	181

Увод

1. Шта нуди овај приручник?

Овај приручник намењен је наставницима, менторима, онима који пишу наставни план и програм, уредницима уџбеника и преводиоцима у земљама чланицама Савета Европе. Може се превести и прилагодити тако да испуњава посебне захтеве унутар њихових појединачних образовних система.

Књига садржи девет наставних целина о образовању за демократско грађанство и образовању за људска права. Наставне целине, од којих се свака састоји од четири лекције, намењене су ученицима у осмом или деветом разреду основне школе, у зависности од образовног система. Свака наставна целина се фокусира на кључни појам који се односи на образовање за демократско грађанство и образовање за људска права: идентитет – слобода – одговорност – конфликт – комуникација – плурализам – правила и закон – једнакост – власт.

За сваки час је детаљно описан низ предлога за наставнике. Материјал за ученике уврштен је као додаток свакој лекцији, тако да наставник добија сву могућу подршку коју приручник може да пружи. Наше искуство у обуци наставника показало је да приправници и почетници у настави цене детаљне описе лекција, а могуће је и да ће наставници који већ имају искуства такође пронаћи неке идеје и материјале корисне за њихове часове. Наставници-ментори могу да користе ову књигу као приручник за модуле или курсеве при обучавању наставника за ЕДЦ/ХРЕ.

Прво издање овог приручника настало је у Босни и Херцеговини, као подршка новом школском предмету демократија и људска права, који је уведен 2002. године. Савет Европе је од 1996. године укључен у обуку наставника и наставника-ментора из образовања за демократско грађанство и образовања за људска права, с циљем да подржи мировни процес по завршетку рата. Уредници и аутори првог издања били су чланови међународног тима едукатора који су учествовали у овом пројекту. Осмислили смо стручно усавршавање наставника и наставника ментора, обезбедили материјал, укључујући и прву радну верзију овог приручника, како за обуку наставника тако и за примену у настави.²

За ово издање, приручник је адаптиран и местимично модификован.

2. Шта је приступ ЕДЦ/ХРЕ?

Основни принципи образовања за демократско грађанство најбоље се могу илустровати једним примером. Слобода мишљења и изражавања³ је основно право демократског учешћа. У ЕДЦ/ХРЕ ученици би требало да знају, разумеју и цене право на слободно мишљење и изражавање, те да знају начин на који је то право Уставом заштићено (димензија знања и разумевања). Управо због тога што је употреба овог права неопходна за учествовање у демократском друштву, ученици морају да науче и увежбају и како да воде дискусију у јавности (димензија развијања вештина и изградња компетенција). Коначно, слобода мишљења и изражавања ствара основу за отворено плуралистичко друштво. Супротни интереси и мишљења су правило, а не изузетак. Конфликата ће бити све више и морају се решавати мирним путем тј. разговором (расправа, договор, преговори, како у јавности тако и иза затворених врата). Отворено плуралистичко друштво се заснива на правилима и јаким

² За детаљније информације о овом пројекту видети Приручник I из ове едиције.

³ Видети Универзалну декларацију о људским правима од 10. децембар 1948. члан 19; Европску конвенцију о људским правима од 4. новембра 1950, члан 10.

институцијама које ће омогућити да се та правила спроведу или на вредностима које деле сви грађани. Те вредности обухватају толеранцију, узајамно уважавање, поштовање праведног компромиса, ненасиље, као и способност овладавања ситуацијама неслагања и расправа у којима проблеми још нису до краја разјашњени. Ако је политичко одлучивање подржано и уоквирено редом и демократским вредностима, онда једно друштво може да се носи с високим степеном неслагања о конкретним проблемима. Тада слобода мишљења не може да буде опасност за тренутну власт, већ подршка у смислу проналаска праведних и ефикасних решења проблема и сукоба.

У том смислу, демократија има културну димензију и у политичкој теорији је схваћена као неписан друштвени уговор којим је обухваћен сваки грађанин. Од суштинске важности је да свака нова генерација мора да разуме и подржи овај уговор (усвајање и преузимање вредности). Овај пример показује да ЕДЦ/ХРЕ следи холистички приступ, интегришући процесе учења у три димензије:

- знање и разумевање (когнитивна димензија);
- тренирање вештина и развијање компетенција;
- усвајање вредности и ставова.

Овај модел димензије учења односи се на образовање у целини. Сваки наставник зна колико јак отпор пружају ученици према когнитивном учењу, посебно у вишим разредима. Како онда ЕДЦ/ХРЕ одговара изазову који овај холистички модел учења представља? Другим речима, ако је ово то што ученици треба да уче, шта морају да раде наставници? Одговоре на ова питања пружају наредна поглавља и конкретни наставни материјали дати у овом приручнику.

3. Који су основни принципи ЕДЦ/ХРЕ?

Уопштено говорећи, образовање за демократско грађанство и образовање за људска права повезује ове димензије учења, стварајући оквир за учење на часу и учење на искуствима из стварног живота. ЕДЦ/ХРЕ се заснивају на три дидактичка принципа:

- учење „о“ демократији и људским правима;
- учење „кроз“ демократију и људска права;
- учење „за“ демократију и људска права.

Ова три дидактичка принципа чине једну целину и примењују се у свему што наставници раде испуњавајући тако све три димензије учења.

Учење „о“

Подразумева грађанско васпитање као редован школски предмет. Учење „о“ се односи на когнитивну димензију учења.

Стандарди когнитивног ЕДЦ/ХРЕ наставног плана и програма обухватају следеће:

- ученици могу да објасне како функционише демократско друштво насупрот другим облицима државног уређења (диктатура, олигархија),
- могу да опишу традицију и историју људских права,
- могу да објасне како су нека од тих људских права интегрисана у њихове државне уставе и на тај начин боље заштићена.

Наставни план и програм, према томе, мора да уврсти наставу из ЕДЦ/ХРЕ и уско повезаних предмета као што су историја, социологија и економија.

Учење „кроз“

Ученици не би требало само да знају своја права која се односе на учествовање, већ морају да знају и да их користе. Због тога треба да им се омогући пракса и обука у оквиру живота у школи кроз учествовање у доношењу одлука, где год је то могуће и корисно. На пример, наставници морају да им дозволе да изразе своје мишљење, како о темама које се обрађују на часу тако и о темама које се односе на учење и управљање школом. Схваћен на овај начин, ЕДЦ/ХРЕ је пре педагошки водич него наставни план и

обухвата целу школу, а не само наставнике посебно обучене за ЕДЦ/ХРЕ. Вредности као што су толеранција и одговорност уче се кроз искуство, што у многоме зависи од предметних наставника који ће сами понудити убедљиве узоре. С друге стране, демократске вредности као невербалан начин понашања, такође нису довољне. Искуство стечено у школи мора да се огледа и да буде повезано с категоријама и систематским начином разумевања (в. учење „о“). ЕДЦ/ХРЕ зависи од обе димензије и расправа о томе да ли ЕДЦ/ХРЕ или грађанско (политичко) васпитање као предмет у школама могу да буду замењени у наставном плану и програму с ЕДЦ/ХРЕ као општим педагошким принципом је погрешна.

Учење „за”

Овај дидактички принцип односи се на везе између искуства стеченог у школи и каснијег 'стварног' живота. У ЕДЦ/ХРЕ наглашава се да је искуство стечено у школи важно за општу и политичку социјализацију. Тачно је да је образовање, укључујући и живот у школи, подсистем којим владају одређене потребе и правила, а искуства из овог подсистема нису директно преносива. С друге стране, живот у школи је суштински део стварног живота. Многа ће се искуства која ученици стичу у школи понављати када одрасту, као што су питања полне равноправности, интеграција чланова заједнице другачијег етничког или социјалног порекла, бављење проблемом насиља, преузимање одговорности, суочавање с неправном поделом моћи и недостатком основних средстава (новца и времена), поштовање правила и закона те прихватање компромиса. Учење „за“ односи се на значај образовања за даљи живот. Задатак наставника је да подучавају ученике вештинама активног учествовања, као што је способност да кратко и јасно изнесу своје мишљење у јавности.

ЕДЦ гледа на школу као на место где ученици могу да уче из реалног животног искуства. Школа је живот, а не место изолованог академског учења за даљи живот. Школа је микро друштво које служи као модел друштва као целине.⁴ Школа може, до одређене мере, чак постати и модел бољег демократског друштва, јер ученици у школи могу да учествују у доношењу одлука на вишем нивоу него што би то било могуће изван ње. Учење „за“ демократију и људска права значи учење како учествовати у заједници, док учење „кроз“ демократију и људска права значи да се та заједница руководи демократским принципима где се на људска и дечја права гледа као на педагошке смернице.

ЕДЦ/ХРЕ учествује у образовној реформи која се односи на целу школу, укључујући све наставнике, одељењске старешине, директоре, административне раднике и надзорнике. Овај приручник, с друге стране, ставља акценат на образовање за демократско грађанство и људска права као предмет у настави. Реформа се састоји од мноштва малих корака, а процес и исход ће се разликовати у зависности од земље и контекста. Први кораци настају у учioniци, где наставници могу да одлуче шта желе да промене. С овог становишта, питање метода и садржаја је такође важно.

Како је садржај повезан с методом у ЕДЦ/ХРЕ?

Уопштено говорећи, учење је активност коју спроводи ученик. Учење је активан процес који се разликује од ученика до ученика (модеран конструктиван концепт учења). Ученици могу, само кроз сталну вежбу, да уче како да уживају у слободи изражавања – „употреби је или је изгуби“, одн. „мајстор се постаје вежбањем“. Наставници ЕДЦ/ХРЕ и других предмета имају задатак да својим ученицима пруже могућност учења и задатке који подржавају сам процес учења, на пример, кроз усмена излагања, презентације, расправе, дебате, есеје, плакате, уметничка дела или видео записе.

ЕДЦ/ХРЕ, дакле, наглашава методе које подржавају учење засновано на извођењу задатака, интерактивно и ко-оперативно учење. Ученици, откривајући проблеме у вези с одређеним

4 Овај концепт је инспирисан мислиоцима као што је Дјуи (Dewey, школа као „ембрионална заједница“) и Фон Хентиг („школа као полис“).

задатком и самостално проналазећи решења, уче више него што би научили искључиво фронталним подучавањем. Због тога постоји и већа флексибилност у прилагођавању свега њиховим индивидуалним потребама учења. Наставне целине у овој књизи објашњавају како се учење, које се заснива на извођењу задатака, може повезати са одређеним темама укључујући учење кроз пројекте, критичко мишљење, дебате и расправе, рефлексije и повратне информације.

Основни циљ ЕДЦ/ХРЕ: Учесће у демократији			
Учење	Подучавање	Методe	Школа
Знање и разумевање Вештине Ставови и вредности	Подучавање - о - кроз - за демократију и људска права	- решавањем задатака - интерактивна, - кооперативна комбиновано са - инструкцијом - вођењем/саветом, - вежбањем, - демонстрацијом коју изводи наставник	„Школа као микро друштво“, као место где се стичу искуства слична онима у каснијем животу

Учење путем решавања задатака зависи од распоређивања времена у разреду и дефиниције улоге наставника. Генерално гледано, ако наставници желе да ученици ураде више, морају мање да фронтално презентују и да тиме одузимају време потребно за интеракцију на часу. У исто време морају да буду флексибилнији у задовољавању ђачких потреба за учењем. Извршавање задатака и интерактивно учење захтевају пажљиво планирање и припрему, што одузима више времена наставнику од припреме за фронтално поучавање. Вероватно је то разлог зашто последње преовладава, иако је сада општеприхваћено да је промена ка интерактивном подучавању неопходна.

4. Који је главни циљ ЕДЦ/ХРЕ?

Демократски системи зависе од активних грађана. Учесће у демократским процесима може се и мора научити. Сложеност институционалног оквира и проблема о којима се расправља захтева минималан ниво знања и разумевања. Учествовање у јавној расправи, тј. у такмичењу идеја и организованих интереса, захтева вештине као што су способност говора у јавности и способност преговарања.

Разумевање и поштовање неписаног друштвеног уговора који подлеже политичкој култури демократских друштава зависи од вредности и ставова којих се млада особа придржава. Главни циљ ЕДЦ/ХРЕ је одржати демократију живом, подржавајући младу генерацију да постану активни грађани. Демократија не може да функционише без институционалног оквира заштићеног уставом. Међутим, то није довољно. Демократија и демократска уверења треба да буду укорењена у друштво. ЕДЦ/ХРЕ настоји да оснажи и подржи културолошку димензију демократије.

Овај приручник намењен је наставницима ученика завршних година основног и почетних година средњег образовања. Учење највише зависи од претходно наученог и искуства које ученик има у животу. Наставне јединице у овом приручнику наглашавају културну димензију демократије, док приручник за средњу школу ЕДЦ/ХРЕ- Приручник IV, помера фокус на политичку и институционалну димензију демократије у друштву и у процесима политичког одлучивања⁵.

⁵ ЕДЦ/ХРЕ се може предавати било којој старосној групи, под условом да се узме у обзир ниво образовног постигнућа и искуства ученика. Приручник “Истраживање дечијих права” (пета књига у едицији ЕДЦ/ХРЕ) показује распон дидактичких приступа од предшколског узраста до 8. разреда.

5. Концептуални оквир приручника: кључни појмови

Кључни појмови у ЕДЦ/ХРЕ – алати за активног грађанина

Фокусирајући се на појмове, ова књига следи један класичан дидактички приступ грађанском (политичком) и осталим пољима образовања. Појмови су изведени из теорије и обезбеђују когнитивне структуре које омогућују ученицима да уреде нове информације у један смислен систем веза, те их лакше запамте (конструктивно учење). Ово се посебно односи на бројке и чињенице које би ученици иначе требало да науче напамет. Појмови такође помажу код читања новина или слушања вести, јер сваки проблем постаје смислен када се повеже с појмом као што је демократија, моћ, сукоб или одговорност. Појмови су, према томе, неопходни за образовање информисаног грађанина. Али они не дају само структуру когнитивном учењу; они су такође важни за развој вредности и учења вештина. Те везе су приказане у свим целинама ове књиге, што ће касније бити детаљније приказано.

Ученици који су научили да постављају питања вођени кључним појмовима у ЕДЦ/ХРЕ, биће боље оспособљени да раде на новим информацијама и новим проблемима у будућности (целоживотно учење). Учење које се заснива на концептима такође припрема ученике за напредније учење на академском нивоу где се могу срести с теоријама које доносе нове појмове.

Како ученици разумеју и употребљавају кључне појмове?

Мишљење и учење су уско везани са повезивањем конкретног с апстрактним. Појмови су апстрактни, уопштени производи анализе и закључивања. Ученици могу да схвате појмове користећи два приступа, дедуктивни или индуктивни. Дедуктивни приступ почиње концептом представљеним, рецимо, лекцијом или текстом, а затим се примењује се на нечему конкретном, на пример, проблему или искуству. Индуктивни приступ иде у супротном смеру, почиње нечим конкретним и наставља се до апстрактног. Читалац ће приметити да целине у овој књизи генерално следе индуктивни начин.

Кључни појмови у овој књизи се, дакле, развијају из конкретних примера – прича или приказа случајева. Када ученици расправљају о томе шта пример заговара, они траже појам који ће сумирати те уопштене аспекте.

Концепти су алати за разумевање које ученик може да примени на новим темама. Што чешће буду користили одређени појам боље ће га разумети, а линкови и унакрсне везе (когнитивне структуре) ће постати све снажније. Ученици могу да повежу нове информације у оквире разумевања које су већ развили, уместо учења изолованих чињеница напамет.

Како се овај приручник може прилагодити?

Наставне целине описују први од два важна корака учења, прелазећи од конкретног ка апстрактном. Оне нуде алате и подстицаје, остављајући наставницима и ученицима да сами одлуче како да их користе. Ово је други корак од апстрактног ка конкретном. Не разликују се само потребе и интереси ученика – садржаји и материјали. Институционални оквир и образовне традиције такође варирају од државе до државе. Прилагођавање идеја и пројеката приказаних у приручнику локалним или националним приликама – важан је задатак за кориснике.

Наставне теме у овој књизи нуде алате који подржавају политичку писменост, учење вештина и развијање ставова. Они се не односе на проблеме у некој одређеној држави, у неком одређеном тренутку, али читалац ће често пронаћи предлоге за наставнике или ученике за прикупљање материјала који ће повезати наставне целине с контекстима у њиховој земљи. Овде је од пресудног значаја лични ангажман и способност корисника којим се подиже крајњи квалитет и аутентичност датих наставних јединица. Баш као што свака држава развија своју властиту традицију за демократију, укорењену у њену културну традицију и друштвени развој, тако

свака земља мора да развије и своју еквивалентну верзију ЕДЦ/ХРЕ додавањем референци на свој образовни и школски систем, институционални оквир свог политичког система, политичких питања и процеса доношења одлука.

Који су кључни појмови обухваћени у овом приручнику?

Мапа појмова (приказана испод) представљена концентричним круговима, приказује кључне појмове који су обухваћени по наставним темама у овом приручнику.

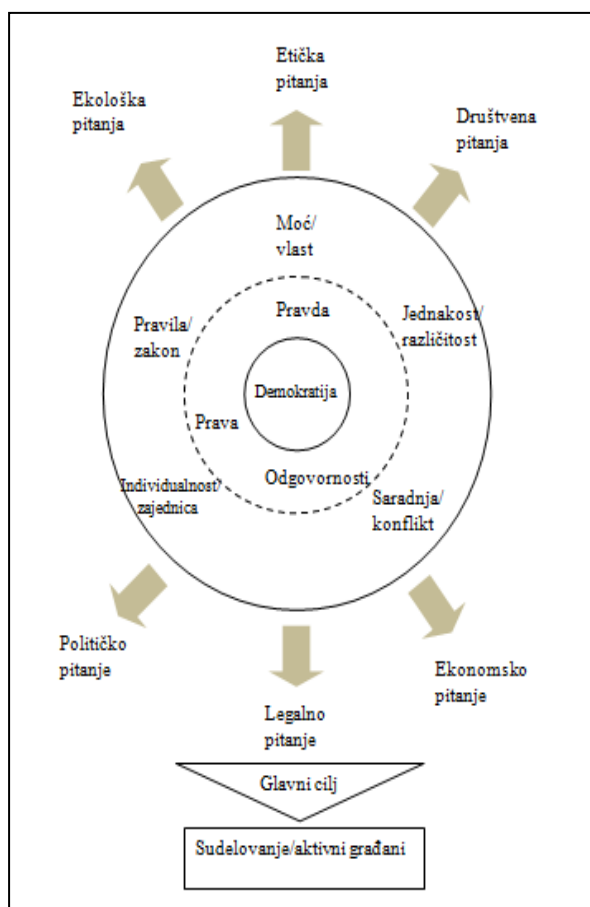
Демократија је у центру мапе да би се показало да је сам појам присутан у сваком контексту ЕДЦ/ХРЕ. Учешће активних грађана у демократском друштву је главни циљ ЕДЦ/ХРЕ, што је и представљено централним местом овог појма.

У следећем кругу су наведена три кључна елемента демократије: права, одговорности и правда. Они се односе на три међусобно зависна и важна услова који су потребни да би демократија била успешна.

Грађанима морају бити загарантована основна људска права која ће им омогућити да учествују у процесима доношења одлука у свом политичком окружењу – то су право гласа, слобода изражавања, слобода медија, једнакост пред законом и право на демократски изабрану власт. Демократија је такмичарска – постоји такмичење интереса, идеја и вредности, а драгоцену добра (нпр. вода, чист ваздух и други природни ресурси) су недовољна. Међутим, могућност доношења одлука, посебно у конкурентним тржишним економијама, неједнако је распоређена, а у друштвима постоји неједнака расподела благостања и шанси у образовању и на послу. Поставља се политичко питање да ли и до које мере треба исправљати резултате економске и социјалне дистрибуције (социјална правда). Грађани могу и треба да користе право на заштиту својих интереса, али ниједна заједница не може опстати ако њени чланови нису спремни да брину једни о другима или за њихов заједнички интерес (принцип одговорности за опште добро). Ова кратка скица показује да појмови „права“, „правичност“ и „одговорност“ не стоје сами за себе, већ су међусобно повезани кроз тензије које ваља уравнотежити и, стога, разумети.

На сличан начин, остали појмови, сложени у спољашњем кругу (правила/закони, моћ/ауторитет и др.), повезани су с овим средишњим појмовима, те међусобно повезани с кључним појмовима, као и са свим осталим, на многе начине.

Стрелице окренуте ка споља значе да се сви ови појмови могу употребити у решавању различитих питања – моралних, социјалних, економских, правних, политичких и еколошких.

Кључни појмови и димензије учења у ЕДЦ/ХРЕ

Кључни појмови су повезани и са темама наставних јединица и са три димензије учења у ЕДЦ/ХРЕ које су већ истакнуте у уводу. Следећа табела приказује како наставне јединице могу да допринесу учењу о, кроз и за демократију и људска права. Табела такође приказује како и због чега су целине груписане под четири наслова која се односе на кључне аспекте ЕДЦ/ХРЕ:

1. Појединац и заједница;
2. Преузимање одговорности;
3. Учествовање;
4. Моћ и ауторитет.

Распоређене под ова четири наслова, наставне јединице овог приручника чине целину. Први део (наст. јединице 1-4) почиње од појединца да би се затим усредредио на друштво – стереотипе и предрасуде, разноликост и плурализам, плурализам и сукоб. Други део (наст. јединице 5 и 6) се бави питањем ко треба да преузме одговорност у заједници. Трећи део (Учествовање) чини 7. наставна целина (Производња новина) као самостална и овај час је најближи активизму у заједници – у овом случају, школској заједници. Коначно, четврти део (наст. јединице 8 и 9) обрађује право, законодавство и политику на општем нивоу и у контексту ђачког парламента.

Груписање наставних целина по кључним аспектима даје наставнику више слободe у планирању наставе. Питања која ученици поставе у једној наставној целини често претходе промени перспективе за претходну или следећу, што наставнику омогућава да боље одговори на потребе ученика. Табела приказује категорије повезане с овим кључним појмовима унутар целина (учење *о* демократији и људским правима). Друга димензија учења о ЕДЦ/ХРЕ, развој демократских ставова и вредности (учење *кроз* демократију), директно је везана за други део – "Преузимање одговорности". Међутим, постоји вредносна димензија у свакој целини, што показује колона „Учење кроз демократију и људска права“. Трећа димензија учења о ЕДЦ/ХРЕ, учење о томе како учествовати у заједници (учење *за* демократију и људска права) такође се појављује у свакој целини, док се седма наставна целина најјаче фокусира на ову димензију.

Припреме за часове обухватају уоквирене текстове о концептуалном учењу. У њима нису објашњени само кључни појмови, већ се уводе и други појмови који су битни за садржај лекције.

Наставна целина бр.	Наслов	Кључни појам у ЕДЦ/ХРЕ	Учење о – кроз – за демократију и људска права		
			„о“	„кроз“	„за“
Први део: Појединац и заједница					
1	Стереотипи и предрасуде. Шта је идентитет? Како доживљавам друге, како други виде мене?	Идентитет Појединац и заједница	Узајамна перцепција Стереотипи Предрасуде Индивидуални и групни идентитет	Промена перспективе	Препознавање и преиспитивање стереотипа и предрасуда.
2	Равноправност. Да ли си ти равноправнији од мене?	Равноправност Дискриминација Социјална правда	Дискриминација у друштву . Равноправност као основно људско право	Уважавање различитости и сличности. Поглед из перспективе жртва дискриминације	Хватање у коштац са ситуацијама дискриминације Морално закључивање
3	Разноликост и плурализам. Како људи могу мирно да живе заједно?	Разноликост Плурализам Демократија	Плурализам и његове границе Једнака права и образовање Заштита слабијих особа или група према конвенцији о људским правима.	Толеранција Акцент на проблемима, а не на људима	Демократска дискусија. Истраживачка дебата. Преговарање
4	Сукоб. Шта радити ако се не слажемо?	Сукоб Мир	Ситуација у којој су обе стране на добитку Жеље, потребе, компромис	Ненасиље	Модел решавања сукоба у шест фаза
Други део: Преузимање одговорности					
5	Права, слободе и одговорности. Која су наша права и како их заштитити?	Права Слободе Одговорност	Основне потребе Жеље Људско достојанство Одговорности и заштита људских права.	Свест о сопственој одговорности.	Идентификовање и решавање кршења људских права.

6	Одговорност: Које врсте одговорности имају људи?	Одговорност	Правне, друштвене и моралне одговорности, улога невладиних организација у грађанском друштву	Морално резонување Решавање дилема (сукоби одговорности)	Преузимање личне одговорности
Трећи део: Учествовање					
7	Разредне новине: Разумевање медија кроз новинарски рад	Демократија Јавно мњење	Врсте штампаних медија Сврха различитих новинских рубрика/одељака	Слобода информисања и изражавања Планирање Заједничко доношење одлука	Преузимање личне одговорности за пројекат
Четврти део: Моћ и ауторитет					
8	Правила и закон. Каква су правила потребна једном друштву?	Правила и закон Држава заснована на владавини права	Сврха закона Грађанско право Криминално право Закони за младе људе Критеријуми за добар закон	Препознавање правичних закона	Уважавање закона
9	Влада и политика. Како би требало управљати друшвом?	Моћ и ауторитет Демократија Политика	Облици владавине (демократија, монархија, диктатура, теократија, анархија). Одговорности једне владе.	Слобода мишљења и изражавања. Критичко мишљење.	Дебата

Појмовна слагалица – модел конструктивистичког учења

Појмовна слагалица се провлачи кроз књигу као лајтмотив. Појављује се на насловној страни сваке целине, са делом који се односи на кључни појам у тој наставној целини као што је приказано на предњој страни.

Девет илустрација је спојено тако да заједно формирају целу слагалицу. Ова слика се може тумачити на различите начине.

Текст на свакој слици јасно приказује појам ЕДЦ/ХРЕ на који је илустратор Пети Вискеман (Peti Wiskemann) мислио. Повезујући девет слика, слагалица указује на то да је девет појмова повезано на многе начине, стварајући смислену целину.

Како год, слагалица оставља утисак да је група кључних појмова у овој књизи комплетна, те да се ниједан елеменат не може изоставити нити додати. Гледајући то из овог угла може изгледати да слагалица шаље погрешну поруку, сугеришући да ниједан дидактички избор није направљен у концептуалном оквиру овог приручника.

Ових девет појмова, наравно, не образује затворени систем теорије или разумевања. Изабрани су јер смо сматрали да су посебно важни и корисни. И други би, такође, били занимљиви, на пример новац, моћ или идеологија.

Настојање да разумемо представља потрагу за значењем, а конструктивизам схвата процес учења као покушај да се креира значење. Ученици повезују нове информације са оним што већ знају и што су већ разумели. Слагалица, према томе, може да се схвати као симбол тога како је значење креирано од стране ученика. Они ће покушати да повежу кључне појмове ЕДЦ/ХРЕ једне с другима. Радећи то, створиће властиту слагалицу у мислима, с различитим везама и сопственим распоредом елемената. Можда ће открити недостатке, те поставити питања која превазилазе мноштво кључних концепата у овој књизи. Њихови резултати ће варирати, а слагалица ће то рефлектовати показујући појмове различитим редоследом од оног приказаног у дијаграму или табели. Могуће је да ће ученици правити грешке док слажу властите слагалице. Због тога би своје резултате требало да поделе у разреду. Ако је потребно, ученик или наставник их исправљају (деконструкција).

Када наставник буде користио овај приручник и припремао наставу, имаће представу о томе како су ови појмови повезани и на који начин би ученици могли или требало да их разумеју.

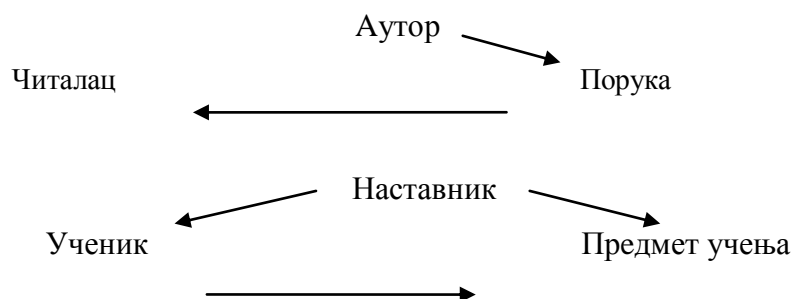
Као што изрека каже, једна слика вреди више од хиљаду речи. Стога, ова слагалица може читаоцу да каже много о кључним појмовима у овој књизи, о импликацијама израде дидактичких избора и о конструктивном учењу.

Слике подржавају активног читаоца (метарефлексија)

Ово поглавље се бави једном апстрактном идејом – концептима (појмовима). На аутору је тежак задатак да своју поруку учини јасном, а читаоцу да је схвати. Ово међусобно искуство аутора и читаоца има доста тога заједничког са сарадњом наставника и ученика. Зато је важно размислити о комуникацији између аутора и читаоца. Стога, још једном користимо индуктивни приступ наглашавајући конкретно, заједничко искуство како бисмо добили општи увид који се може применити на друга подручја, посебно на подучавање и учење.

Истраживање је показало да многи корисници књига више гледају слике и дијаграме него што анализирају текст. Снага слика лежи у њиховој естетској привлачности у нашим мислима и њиховом фокусу на информације. Лоша страна им је да се ове информације преносе невербално. Посматрач може исконструисати идеју у својим мислима која је супротна ауторској намери.

Аутор, читалац и порука образују тространу везу. У овој структури, један елемент увек недостаје из везе друга два. То значи да аутор нема потпуну контролу над поруком коју читалац ствара у својој глави, баш као што ниједан наставник не може да одлучи шта ће ученик запамтити или заборавити на крају. Међутим, ако читалац жели да сазна да ли је његово схватање слике тачно – да ли одговара жељеној поруци аутора – тада би аутор требало да понуди текст који коментарише или објашњава слику.

Занимљиво је упоредити структуру комуникације између аутора и читаоца и наставника и ученика у моделу дидактичког троугла. Постоје структуралне аналогije и значајне разлике.

У оба случаја је присутна тространа структура комуникације, што значи да ниједан елемент или актер не доминира целином. Аутори комуницирају са својим читаоцима путем медија као што је овај приручник. То је обично једносмерна комуникација. Аутор и читалац се ретко лично сретну, те аутор не добија редовну повратну информацију. Аутор нема потпуну контролу над поруком која се јавља у мислима читаоца.

У одељењу, наставник нема потпуну контролу над процесима учења ученика. Међутим, лична веза између ученика и наставника омогућује трајну повратну информацију, а личност наставника је најснажнији медиј у процесу учења.

Гледајући слику, читалац ствара поруку у својим мислима и схвата шта може очекивати док чита текст који је аутор написао. Можда ће читалац увидети да је његово схватање слике потврђено или ће можда искусити деконструкцију или исправку неких елемената. Сlike помажу да се направи дијалог између аутора и читаоца који се одвија у мислима читаоца. Комбинација слике и текста подржава процес читања и размишљања – активног читаоца и мислиоца.

Читање слика је кључна вештина у такзваном информацијском друштву, те би деца и млади требало да увежбају ту вештину. Стога предлажемо да наставник подели ову слагалицу с ученицима. Објашњење слике је задатак наставника али и ученика (оно може бити у виду домаћег задатка). Наставник би је могао употребити како би ученике увео у курикулум који овај приручник нуди, или можда као резиме на крају школске године. Ученици би могли да исеку слагалицу на девет делова и опет је сложе према курикулуму који је створен у њиховим мислима. Делећи личне комбинације и делове слагалице и појмова које они представљају, ученици ће постати свеснији својих властитих начина учења и разумевања.

6. Овај приручник је пример за углед европске сарадње;

Изрази захвалности

Овај приручник, као и читава едиција од шест књига којој припада, одражава један заједнички европски приступ ЕДЦ/ХРЕ који је на добитку захваљујући широкој различитости културних средина. Идеју и прву верзију ове књиге развили смо у Босни и Херцеговини. Бројни едукатори и наставници су учествовали у рецензирању и дискусији. Овај превод на српски језик заснован је на немачком издању (2013) за које је текст темељито редигован и прерађен.

Аутори и уредници овог приручника презентују наставне приступе и традиције у Великој Британији, Белгији, Швајцарској и Немачкој. Док смо припремали измењену верзију, подршку су нам пружили Оулеф Оулафсдоутир (Ms Olöf Olafsdottir) и Сара Китинг Четвинд (Ms Sarah Keating Chetwynd), из Савета Европе, те Сабрина Марунхеду (Ms Sabrina Marruncheddu) и Вилтруд Вајдингер (Dr Wiltrud Weidinger) из циришког Центра за међународне пројекте у образовању - IPE. Ангела Дул (Ms Angela Doul) из Савета Европе прочитала је нашу коначну верзију. Илустрације Петија Вискемана (Mr Peti Wiskemann) дају значење тексту који се речима не може изразити. Желимо да се захвалимо ауторима, илустратору, рецензентима и лекторима за њихов допринос и подршку. Посебно смо захвални г. Емиру Аџовићу, координатору Савета Европе у Сарајеву, који се бринуо о нама за време свих пројеката везаних за ЕДЦ/ХРЕ. Без његове сарадње од почетка пројекта, ова књига никада не би била написана. Такође желимо да се захвалимо Хедер Курант (Ms Heather Courant) на стрпљењу при организацији путовања, обезбеђивању виза и уговарању састанака. Захвални смо свим нашим партнерима у овом истинском европском пројекту.

Стразбур, август 2007-септембар 2013.

Ролф Голоб (Цирих, Швајцарска)

Петер Крапф (Вајнгартен, Немачка)

ПРВИ ДЕО ПОЈЕДИНАЦ И ЗАЈЕДНИЦА

Наставна целина 1

Стереотипи и предрасуде. Шта је идентитет?

Како ја доживљавам друге, како други виде мене?

Наставна целина 2

Равноправност. Да ли си ти равноправнији од мене?

Наставна целина 3

Разноликост и плурализам. Како људи могу живети заједно у миру?

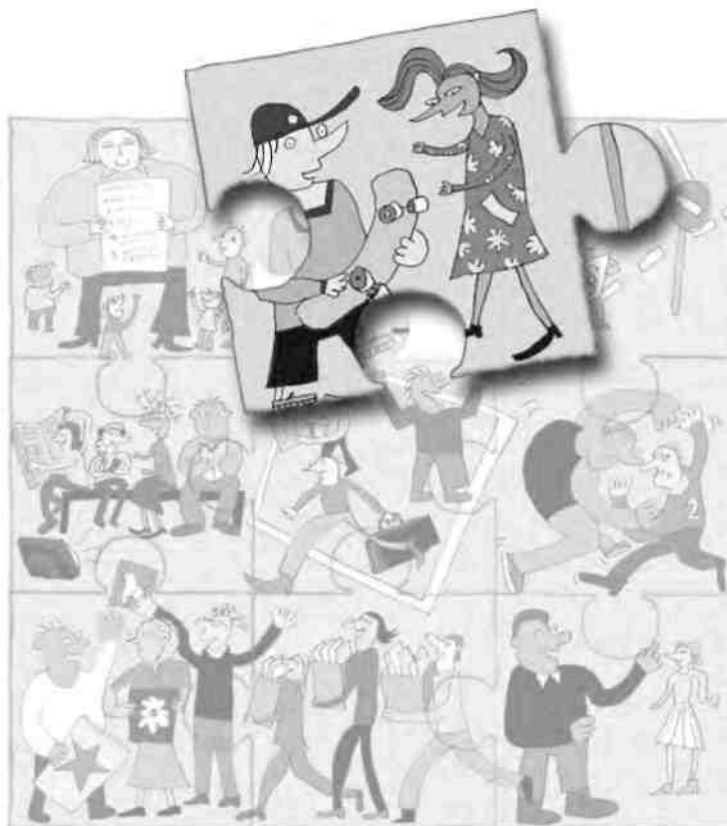
Наставна целина 4

Сукоб. Шта урадити ако не мислимо исто?

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 1: Стереотипи и предрасуде

Шта је идентитет?

Како доживљавам друге, како други виде мене?

- 1.1. Како други виде једну особу.
Особа је више од онога што неко мисли о њој
- 1.2. Како другачије може да се опише једна особа
Како добити бољу слику о некој особи?
- 1.3. Стереотипи и предрасуде
Наше виђење других људи, група или држава
- 1.4. Стереотипи о мени!
Како видим себе – како ме други виде?

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 1: Стереотипи и предрасуде

Шта је идентитет? Како доживљавам друге, како други виде мене?

Ко сам ја у ствари? Свакога дана, ученици доживе широк дијапазон вредности и начина заједничког живота. Како би пронашли сопствено место, морају да развију вештину доношења одлука. Шта могу да урадим, шта не смем да урадим? Шта је правилно, а шта погрешно? Деца и адолесценти брзо схвате да на ова питања није лако одговорити. Оно што је добро у једном случају, може да буде лоше у другом. Како могу ја да одлучим? Које смернице имам?

Два важна инструмента за лично вођење су устав једне земље и његов приступ људским правима. Ово су две референтне тачке које демонстрирају плурализам вредности у једном друштву. Најважнији принцип је лична слобода која сваком појединцу даје право да развије своју личност, насупрот узајамној толеранцији и одговорности, доприносећи тако и заједници у којој живи и човечанству уопште. Можемо да се веома разликујемо по нашим ставовима и интересима под условом да смо се сложили око правила како да на миран начин расправљамо о својим несугласицама.

Деца и адолесценти треба да знају да се и одрасли исто тако боре са изазовима и захтевима са којима се сусрећу. Такође би требало да схвате да наставници не поседују кључ апсолутне истине, већ и они праве грешке и уче на њима.

Ова наставна целина бави се неким од питања везаних за развој идентитета личности и како људи и групе доживљавају сами себе и друге. Ученици треба да схвате да њихов идентитет одређују они сами као и њихова интеракција с другима. Другим речима, идентитет је дефинисан како обележавањем разлика међу појединцима тако и потребом појединца да припада својој породици и да га породица и вршњачка група штите. Млади људи ће боље разумети себе ако истражују своја лична осећања и потребе, свој лични развој и будуће жеље. Треба да експериментишу с различитим облицима понашања, проширујући тако своје односе с другима. То ће научити ако конструктивно доприносе ситуацијама друштвене интеракције.

Друштвена и политичка историја наше државе има снажан утицај на наше животе данас. Ученици би требало да постану свесни овог утицаја прикупљајући редовно информације о актуелним питањима и расправљајући о њима, формирајући тако лично мишљење и слушајући мишљења других. Морају да воде рачуна о ставовима, предрасудама и стереотипима који су део јавног мишљења. Једна особа треба да буде свесна ових суптилних облика утицаја како би могла деловати против њих, критички одражавати своје изборе те их по потреби мењати.

Образовање за демократско грађанство и људска права

Кроз ову серију лекција ученици ће:

- бити упознати са концептом стереотипа и како настају предрасуде;
- схватити да појединцима и групама стално приписујемо одређене квалитете;
- схватити да нам такво приписивање помаже да се носимо са сложеностима нашег свакодневног живота;
- схватити да такво приписивање може да повреди и да буде неправедно;
- научити да приписивање потпомаже стварање идентитета појединца и групе;
- научити да је идентитет сложена ствар, а то значи да свака особа може и мора да буде схваћена и описана на другачији начин

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 1: Стереотипи и предрасуде

Шта је идентитет? Како доживљавам друге, како други виде мене?

Тема часа	Васпитно-образовни циљеви часа	Задаци	Наставна средства	Методe
Лекција 1: Како други виде једну особу?	Ученици наилазе на сложеност ставова и стварају сопствене изборе.	Ученицима се додељују одређене улоге, формирају се ставови. Уче како да замене перспективе.	Опис улога, наставни лист 1.1 (групе 1-3), велики листови папира, маркери.	Групни рад
Лекција 2: Како се на другачији начин може описати једна особа?	Ученици схватају да се различити описи могу односити на један те исти идентитет.	Ученици вежбају и глуме, представљају свој писани рад. Расправљају о сценама које су видели.	Исходи прве лекције постају основни материјал друге. Ученици схватају да се без њиховог учешћа и доприноса лекција не може наставити.	Играње улога, презентација и вођена дискусија
Лекција 3: Стереотипи и предрасуде.	Ученици схватају начин на који су стереотипи и предрасуде повезани и како могу да доведу до поједностављених, али исто тако и неправедних ставова појединаца, група људи и целе државе.	Ученици размишљају о свом виђењу других и о томе расправљају у групама.	Празни листови папира и фломастери.	Групни рад, дискусија
Лекција 4: Стереотипи о мени!	Ученици постају свесни тога како их други доживљавају и уче да то прихвате. Боље схватају перцепцију и реакцију других на њихов идентитет.	Ученици описују себе и једни друге, затим упоређују резултате.	Наставни лист 1.2.	Рад у паровима, пленарна дискусија

Лекција 1
Како други виде једну особу
Особа је више од онога што неко мисли о нјој

Васпитно-образовни циљеви часа	Ученици доживљавају сложеност ставова и стварају сопствене изборе.
Задачи	Ученицима се додељују одређене улоге. Уче како да посматрају ствари из друге перспективе.
Наставна средства	Описи улога, наставни лист 1.1 (групе 1-3), велики папири, фломастери.
Методe	Групни рад.

Ток часа

Ученици се деле у три групе, добијају материјал 1.1 (у три верзије за различите групе), велики лист папира и маркер. (У великим одељењима ученици се могу поделити у више група, али тада наставник треба да обезбеди више сцена за глуму или се исти задатак даје различитим групама. Ово последње може да буде неки занимљив сценариј који ће показати колико описи и разумевање истог могу бити различити између група). Наставник започиње причу о дечаку који се преселио и који истражује своју нову средину. Говори ученицима о дечаковом дневнику али га не чита наглас јер је свака група добила само део текста.

Материјал за наставнике

Текст је, у целини, следећи

„Данас ми је први дан у новом одељењу. Преселили смо се овде из другог краја земље и још увек се осећам као странац. Драги дневнике, много тога ми се десило у последњих неколико дана. Испричаћу ти понешто од тога.

Сада живимо у стану близу реке. Један од дечака из мог разреда живи неколико кућа даље. Већ је трећег дана свратио до мене и позвао ме на пецање. Одбио сам га јер још нисам распаковао штап за пецање .

Испред наше школе је велико фудбалско игралиште. Био сам срећан због тога јер волим да играм фудбал. Зато сам понео своју лопту у намери да тренирам. Баш када сам почео да шутираш на гол, школски чувар ме је зауставио. Био је љут и упитао ме да ли знам да читам. Нисам видео знак на којем је писало да се терен затвара ако падне киша. Био сам толико шокиран да сам отишао кући без речи.

Један старац живи сам у стану изнад нашег. Када сам се јуче враћао кући, срео сам га на улазним вратима. Носио је торбу с храном и тешко је дисао. Било ми га је жао. Упитао сам га да ли могу да му помогнем и понесем торбу до врата.“

Три наставна листића намењена групама садрже различите делове из дневника. Перцепција група ће се разликовати у зависности од информација које добију. Стога, свака група посматра само део дечаковог идентитета и тај став одражава глумећи улоге. Као што је тражено у задатку, групе прво презентују своју листу придева. Представник сваке групе бележи резултате дискусије на велики лист за презентацију на следећем часу.

Сада се свака група одлучује за кратку презентацију своје интерпретације, играјући улоге. Требало би прво објаснити и продискутовати о њима у одељењу, а затим увежбати. То се може одвијати у различитим деловима учионице, или можда у кино сали школе, унутар саме зграде или, ако је време лепо, на игралишту. Чак и ако се глума одвија негде на почетку, труд ће се исплатити. За многе ученике оно што је често тешко изразити речима ће се сада, можда, изрећи једноставно и јасно.

Циљ ученика на овом часу је да напишу листу придева на пану и да увежбају сцену.

На крају часа наставник скупља плакате (поновно ће их поделити на почетку следећег часа) и спроводи кратко испитивање. Даје позитивне повратне информације и налази тему за следећи час.

Лекција 2

Како се особа може другачије описати...

Како добити бољу слику о некој особи

Васпитно-образовни циљеви часа	Ученици схватају да се различити описи могу односити на један те исти идентитет.
Задачи	Ученици увежбавају и глуме сцене и представљају свој писани рад. Дискутују о сценама које су видели.
Наставна средства	Резултати прве лекције (увежбане улоге и списак придева на панону) постају основни материјал за другу. Ученици схватају да се без њиховог учешћа и доприноса лекција не може наставити.
Методe	Играње улога, презентације и дискусија с целим одељењем.

Ток часа

Први део

Наставник објашњава ток часа. Даје групама још пет минута да увежбају своје сцене. Следи презентација.

Прво један члан групе чита део из дневника пред одељењем користећи пано из прве лекције. Тада група одглуми сцену. Саветује се да се све сцене изведу без прекидања. Ако је више група добило исти део из дневника, требало би га одглумити, с малим разликама, један по један.

Након што су групе завршиле, наставник даје позитивне повратне информације и поново сумира циљ глуме. Ако је разред навикнут на овакав начин подучавања тада ученици могу прећи на следећи корак. Ако нису, саветује се да наставник да ученицима прилику да сагледају и размисле о редоследу сцена гледајући аспекте садржаја и форме.

Ево неких примера како наставник може затражити да размисле о игри улога:

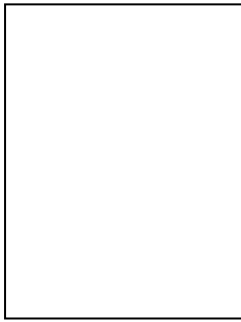
- Како је било наше искуство као групе?
- Да ли сам открио нешто ново о себи?
- Како смо успели да прикажемо ликове онаквима какви су били?

Други део

У другом делу часа ученици слажу своје столице у један или два полукруга испред табле. Наставник тада излаже плакате један по један на табли. Ученици гледају како се презентација одвија:

Ево како га други виде:

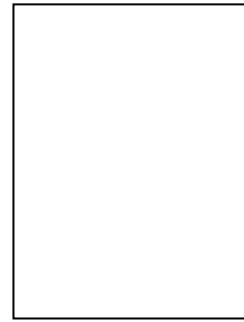
Другар из разреда

Школски чувар

Сусед

У дискусији која следи, ученици би требало да разумеју да је потпуно нормално за једну особу да је различити људи или групе посматрају другачије. Требало би да схвате да не могу да користе категорије попут „тачно“ и „нетачно“ како би описали своје гледиште. У ствари, да би били праведни према дечаку, било би погрешно дозволити да се опише на само један начин.

Могућа упутства за наставника како би подржао критичко мишљење у одељењу:

- Када видим ове различите описе помало сам збуњен.
- Па шта је онда тачно?
- Ко је у ствари Максим?

Наставник чека да се ученици јаве и да дају различите одговоре. Записује одговоре на обичној или флип-чарт табли.

Што можемо да кажемо о дечаку?

- Како га на адекватан начин можемо описати?
- Прво излагање
- Друго излагање
- Треће излагање
- Четврто излагање
- Пето излагање

На крају часа наставник сумира увиде ученика које су стекли у току прве две лекције. Предност је уколико постоји флип-чарт табла или папир већег формата (А3) да би се забележило и презентовало на наредним часовима. Следећа запажања могу бити корисна:

Идентитет

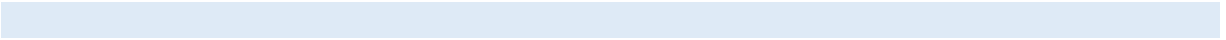
- Идентитет једне личности има више страна.
- Често људи (сусед, пријатељ, чувар, наставник, странац) имају потпуно различите погледе на исту особу.
- Морамо се држати различитих гледишта ако желимо знати више о једној особи

На крају часа наставник тражи повратну информацију од ученика водећи рачуна да не коментарише забелешке ученика.

Постоје различити начини како се то може урадити. Питати разред као целину није увек најбоље решење, јер ће увек исти ученици одговарати, те ће се добити непрецизна повратна информација. Зато се у том случају препоручује модел „пикадо-табле“ (в. наст. лист 1.3). То је метода добијања брзе повратне информације која дозвољава сваком ученику да прецизира своје одговоре. Додатак даје детаљан опис овог облика повратне информације.

Напомена: Сваки ученик узима копију наставног листа 1.3 и на њему, на одређено место, уписује крстић: при центру мете (5) крстић значи "потпуно се поклапа", а у најудаљенијем кругу (1) "уопште се не поклапа". Уколико се користе 2-3 различите боје, иста мета се може искористити и за 2-3 аспекта евалуације.

Наставник на крају даје кратак увид у следећа два часа где ученици неће посматрати појединце већ групе унутар друштва и целе државе.

Лекција 3

Стереотипи и предрасуде

Наше виђење других људи, скупина или држава

Васпитно-образовни циљеви часа	Ученици схватају начин на који су повезани стереотипи и предрасуде и како исти могу довести до поједностављених, али и до неправедних ставова према појединцима, групама људи и целих држава.
Задаци	Ученици размишљају о свом виђењу других и о томе Расправљају у групама.
Наставна средства	Празни листови папира и фломастери.
Методe	Групни рад, дискусија.

Кључни појмови

Стереотипи: То су мишљења, представе и идеје које групе имају о себи или другим групама.

Предрасуде: То су емоцијама испуњена мишљења о друштвеним групама (често мањинама) или одређеним људима (често из мањинских група).

Ток часа

Циљ овог часа је да се ученицима омогући да пренесу своје виђење других на један општији ниво, тј. да оцене веће скупине, верске заједнице, етничке групе или земље.

Наставник припрема кратку, јасно структурисану лекцију о разликама између стереотипа и предрасуда коју ће изложити на почетку часа.

Сумирајући резултате добијене у претходна два часа, наставник помаже ученицима да схвате разлику између стереотипа и предрасуда. Покушава да та виђења представи као стереотипе и предрасуде (видети додатни материјал за наставнике на крају овог поглавља где је укључен и модел за ово кратко кључно предавање). Уводи та два појма говорећи о различитим виђењима дечака о којем се расправљало на претходна два часа. Ученици формирају мале групе. Раде на описивању друштвених група, на пример:

- дечаци и девојчице;
- занимања;
- етничке групе;
- земље;
- континенти.

Важно је не питати ученике о њиховом личном виђењу других. Пре би требало да размисле о томе шта би друштво, суседи или медији могли рећи или мислити о групама које су им додељене у овом задатку.

Ученици покушавају да разликују стереотипе и предрасуде примењујући оно што су чули од наставника на почетку часа.

Наставник може да напише неке сугестије на табли, а ученици сами припремају презентацију резултата у форми списка. Из искуства се показало да ће унапред припремљена листа (види пример испод) помоћи ученицима да бележе идеје које ће употребити касније у дискусији.

Након уводног предавања наставника о стереотипима и предрасудама, ученици раде у групама од троје или четворо отприлике 15 минута, како би размислили о датом задатку. Наставник би требало да пажљиво размисли који пример да понуди. У зависности од политичке ситуације у одређеној држави могуће је изабрати примере блиске властитим искуствима ученика. С друге стране, наставник би требало да спомене само етничке групе или заједнице које живе у држави или локалној заједници под условом да такав избор никога не вређа и само ако не постоји могућност да ће се догодити било какве расправе и неслагања која би могла да измакнуту контроли.

Расправе и резултате група требало би изложити кроз дискусију. Представник групе ће презентовати резултате пратећи образац по следећем критеријуму:

- наша земља, наша група, наша етничка припадност, наше занимање;
- стереотипи које је група изразила о датој групи/земљи;
- предрасуде које је група изразила о датој групи/земљи;
- наше претпоставке зашто су изграђена таква гледишта;
- наша мишљења, укључујући могуће разлике у мишљењу.

Наставник помаже ученицима записујући резултате сваке групе (у форми белешке) на флип-чарт табли.

Пример како бележити резултате с циљем да се помогне ученицима:

Група	Земља/занимање/група	Стереотипи	Предрасуде	Коментари
1				
2				
3				
4				
5				

Наставник на крају сумира час осврћући се и на поступак и на резултате, те обавештава ученике о следећим корацима.

Лекција 4**Идентитет: Стереотипи о мени!****Како ја видим себе – како ме други виде?**

Васпитно-образовни циљеви часа	Ученици постају свесни тога како их други доживљавају и уче да то прихвате. Боље разумеју начин како други виде и реагују на њихов идентитет.
Задачи	Ученици описују себе и једни друге, пореде резултате.
Наставна средства	Наставни лист 1.2.
Методe	Рад у пару, дискусија

Ток часа

Наставник почиње час сумирајући резултате са два предходна часа и упознаје ученике са садржајем данашњег часа. Подсећа ученике да је све започело посматрањем појединца (дечакове личне ситуације), а наставило се са тим како се гледа на веће групе као што су професије, етничке групе и земље у целини. Поново ће се фокусирати на појединца, али овог пута ће сви ученици у одељењу бити у фокусу. Сконцентрисаће се на следећа питања (наставник црта ову табелу на обичној или флип-чарт табли):

Ко сам ја?	
Како бих описао себе?	Самоперцепција
Како би ме описао један ученик из разреда?	перцепција других

Наставник узима наставне листиће на којима су ученици описивали Максима. То би им требало помоћи да се сете што више квалитета и особина људи. Ученици добијају задатак да саставе листу што је могуће више придева за описивање једне особе. Наставник ће сигурно дати неке идеје и предлоге ученицима, могу добити и смернице о категоријама које описним придевима дају значење. Такве категорије могу обухватати следеће:

Како бисмо описали људе:

- ако су добро расположени?
- ако нису расположени или су бесни?
- ако су добри пријатељи?
- ако желимо да опишемо како изгледају?
- ако желимо да их опишемо као ученике?

Боље је укључити цело одељење него питати неколико ученика да презентују своје идеје. То се може постићи следећом вежбом⁶ у којој ученици раде сами како би изнели различите идеје. У

⁶ Предложена вежба је варијанта „Зида ћутања“ (в. ЕДЦ/ХРЕ Приручник VI).

углове учионице или на одвојеним столовима требало би окачити хамер папире. На тим папирима су наведене различите кључне речи као наслови. Ученици записују своје идеје на плакату маркерима. С обзиром да могу видети оно што су други ученици написали, могу додавати коментаре и нове идеје, а никако понављати већ написано.

Резултат такве вежбе би могао овако да изгледа:

Како изгледа једна особа која је добро расположена?

- весела је
- шали се
- опуштена је
- комуникативна је
- пева
- шармантна је...
- ...

Није потребна дискусија, пошто је намера ове вежбе да се ученицима дају идеје за даљи корак. Наставник би већ требало да зна који би ученици могли да раде заједно, у пару. Ово је важно јер је тема којом ће се ученици бавити осетљива. Због тога наставник не ставља заједно ученике који се међусобно не слажу и води рачуна да осећања ученика не буду повређена .

Тимови добију следећи задатак уз помоћ наставног листа 1.2:

Сада ћете да истражите како доживљавате сами себе и једни друге. Урадите то на следећи начин:

- Прво, радите сами.
- Погледајте описе на плакатима и изаберите речи које вас, по вашем мишљењу добро описују. Напишите их на наставном листићу.
- Додајте своје квалитете и описе себе у одређеним ситуацијама које нисте пронашли на плакатима. Запишите их на наставном листићу.
- На исти начин опишите свог партнера.
- По завршетку, размените своје резултате. Занимљиво је видети који описи и ставови се подударају, а који разликују или су чак у супротности једни с другима. Изразите своје мисли и осећања:
 - Шта ме изненађује?
 - Шта ме чини срећним?

- Шта ми смета?
- Шта ме повређује?
- Да ли можеш да свој став поткрепиш неким примерима?
- Који описи су (позитивни или негативни) стереотипи?

Наставник би требало да одлучи да ли ће да спроведе финално испитивање за крај часа (што је уједно и крај ове наставне теме, иако су наставци могући) или ће укратко приказати процесе учења кроз последња четири часа. Коју год методу изабрао, наставник ће приметити да се радна атмосфера у разреду побољшала за време ове наставне теме.

Ученици ће развити боље међусобне односе, доћи ће до занимљивих открића и поделиће их једни с другима. Сада могу да разликују:

- стереотипе и предрасуде;
- самоперцепцију и перцепцију других.

Напредовали су у развоју друштвене компетенције што ће им бити од користи у њиховим свакодневним животима, у разреду и у школи као целини. Ученици ће често наилазити на теме које су се појавиле за време ова четири часа, те ће тако утврдити оно што су научили.

Наставни лист 1.1
(Прва група)
Играње улога

Изаберите представника групе који ће наглас прочитати један краћи део из дневника и задатак за вашу групу.

Одредите другог члана који ће бележити ваше резултате и презентовати их у одељењу.

Део из Максимовог дневника:

Текст је следећи

„Данас ми је први дан у новом одељењу. Доселили смо се овде из другог места и још се осећам као странац. Драги дневниче, много тога ми се десило последњих неколико дана. Испричаћу ти понешто од тога.

Сада живимо у стану близу реке. Један од дечака из мог разреда живи неколико кућа даље. Већ је трећег дана свратио до мене и позвао ме на пецање. Одбио сам га јер је мој штап за пецање још увек спакован у једној од кутија .“

Задаци:

1. Саставите списак придева за које мислите да би их Максимови другари из разреда употребили како би га описали (*brainstorming* – асоцијативно низање идеја унутар групе).
2. Шта мислите да ће неки ученик у Максимовом разреду рећи другим ученицима о њему? Увежбајте кратку сцену коју можете одглумити у разреду.

Наставни лист 1.1
(Друга група)
Играње улога

Изаберите представника групе који ће наглас прочитати један краћи део из дневника и задатак за групу.

Изаберите другог члана групе који ће бележити ваше резултате и презентовати их.

Део из Максимовог дневника:

„Испред наше школе је велико фудбалско игралиште. Био сам срећан због тога јер волим да играм фудбал. Зато сам понео своју лопту у намери да тренирам. Баш када сам почео да шутираш на го, заустави ме школски чувар. Био је љут и упитао ме да ли знам да читам. Нисам видео знак на којем је писало да се терен затвара ако падне киша. Био сам толико шокиран да сам отишао кући без речи.“

Задаци:

1. Саставите списак придева за које мислите да би их Максимиови другари из разреда употребили како би га описали (*brainstorming* – асоцијативно низање идеја унутар групе).

2. Шта мислите да ће неки ученик у Максимовом разреду рећи другим ученицима о њему? Увежбајте кратку сцену коју можете одглумити у разреду.

Наставни лист 1.1
(Трећа група)
Играње улога

Изаберите представника групе који ће наглас прочитати један краћи део из дневника и задатак за групу.

Изаберите другог члана групе који ће бележити ваше резултате и презентовати их .

Део из Максимовог дневника:

„ Данас ми је први дан у новом одељењу. Доселили смо се овде из другог места и још се осећам попут странца. Драги дневниче, много тога ми се десило последњих неколико дана. Испричаћу ти нешто од тога.

„ Један старац живи сам у стану изнад нашег. Кад сам се јуче враћао кући срео сам га на улазним вратима. Носио је торбу с храном и тешко је дисао. Било ми га је жао. Упитао сам га да ли могу да му помогнем и понесем торбу до врата.“

Задаци:

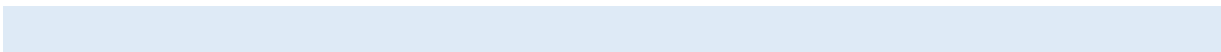
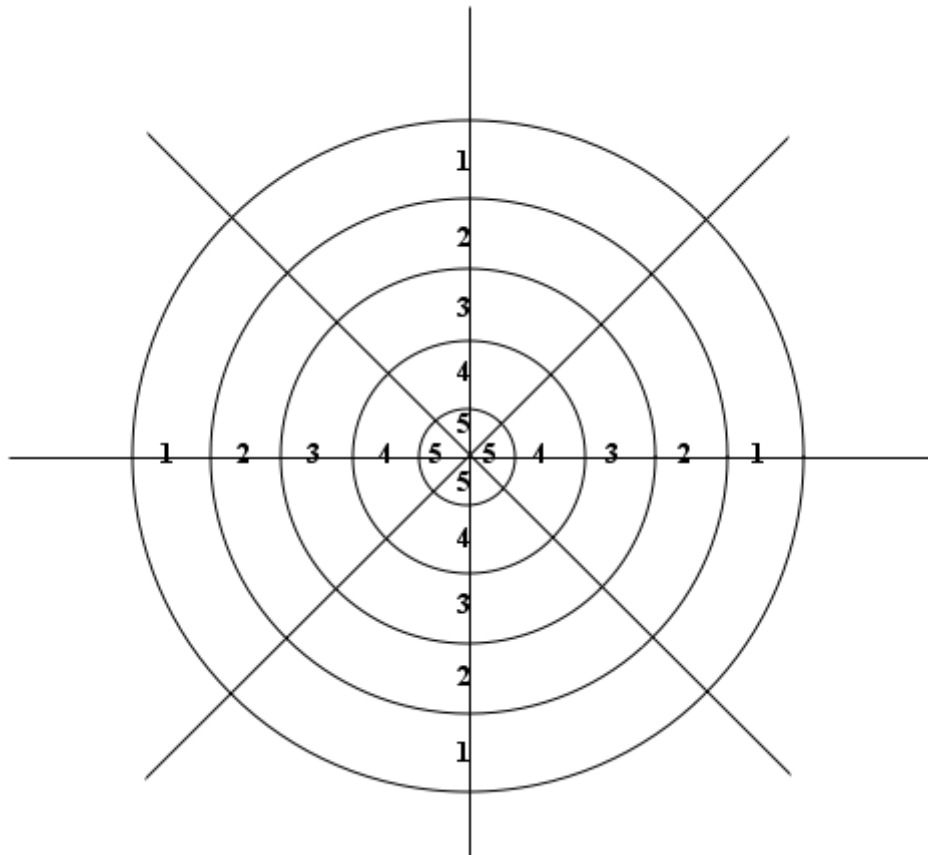
1. Саставите списак придева за које мислите да би их Максимиови другари из разреда употребили како би га описали (*brainstorming*, – асоцијативно низање идеја унутар групе).
2. Шта мислите да ће неки ученик у Максимовом разреду рећи другим ученицима о њему? Увежбајте кратку сцену коју можете одглумити у разреду.

Наставни лист 1.2 Самоперцепција – перцепција других

Рад у пару

<p>Коментари после дискусије</p> <ul style="list-style-type: none"> - Где нам се мишљења слажу - Где нам се мишљења разликују -Запажања 	<p>Како описујем себе (моја самоперцепција)</p>	<p>Како описујем свог другара (моја перцепција некога другог, ја сам је написао)</p>	<p>Коментари после дискусије</p> <ul style="list-style-type: none"> - Где нам се мишљења слажу - Где нам се мишљења разликују -Запажања

Наставни лист 1.3.
Преглед повратних информација – пикадо-мета

Додатни материјал за наставнике Стереотипи и предрасуде

Шта је стереотип?

Људи се често дефинишу као припадници група у зависности од њихове културе, верских уверења, њиховог порекла и спољашњих карактеристика као што су: боја коже, висина, фризура или начина одевања.

Често оваква дефиниција група иде заједно с приписивањем одређених квалитета људима, па се те одређене слике повезују с одређеним групама. Ако су те слике преувеличане до те мере да тешко одговарају стварности зовемо их стереотипима.

Стереотипи се такође могу пронаћи у књигама (чак и школским уџбеницима), стриповима, рекламама или филмовима. И ви сте готово сигурно наишли на такве стереотипе. Замислите на пример слику афричких жена које носе сукње од палминог лишћа, имају дебеле усне и мале кости забодене у њихове носеве.

Од стереотипа до предрасуде

Ако о једној особи или групи судимо само на основу стереотипа, а не као појединцу или групи појединаца, онда се ради о предрасуди. Мишљење о некој особи или групи је формирано, а да их у ствари и не познајемо. Таква гледишта и идеје најчешће немају никакве везе са стварношћу и често су непопуларна или непријатељска.

„Позитивни“ стереотипи

Међутим, постоје и позитивни стереотипи. „Па, шта је лоше у томе?“, помислите. Али и у овом случају су људи погрешно сврстани у исти „кош“. Размислите, на пример, да ли је заиста истина да сви црнци могу брзо да трче?

Због чега су добри стереотипи?

Чини се да предрасуде чине свет једноставнијим и мање компликованим. Ако људи срећу друге људе који им изгледају чудно, то им често ствара непријатан осећај. У таквим ситуацијама предрасуде дозвољавају људима да прикрију своју узнемиреност— могу да се претварам да знам све о другима и не треба да постављам никаква питања. Али резултат тога, од самог почетка, је немогућност истинског сусрета и разумевања.

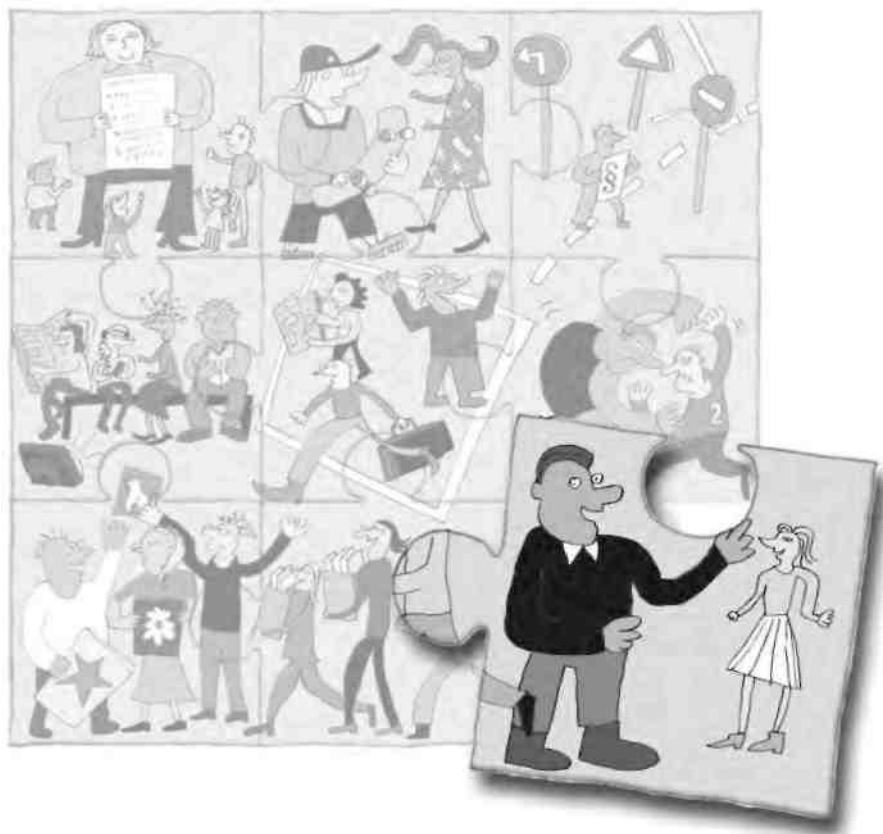
Шта је ефекат предрасуда?

Предрасуде су често увредљиве. Пре свега, користе се како би се према неком неправедно опходили. Предрасуде лишавају људе могућности да покажу ко су и шта су способни да постигну. На пример, један послодавац можда неће дати посао турском апликанту јер је чуо да „они“ увек касне на посао. Неки људи су склони предрасудама и популистичким идејама иако не знају никога ко би могао потврдити ова негативна гледишта.

Шта можемо урадити против предрасуда?

Предрасуде тешко одумиру и због тога је и тешко носити се с њима. Међутим, нема потребе губити наду, нико се не рађа с предрасудама. Оне се науче и стога се од њих може и одучити. Пре него што осудите особу, замолите је да вам објасни зашто је урадила оно о чему се расправља. Сетите се да ни ви сигурно не бисте волели да вас осуде пре него што вас саслушају.

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 2: Равноправност Да ли си ти равноправнији од мене?

2.1 Разлике и сличности

Да ли сам ја равноправан? Да ли сам другачији?

2.2 Веснина прича

Како бисмо реаговали да се то нама деси?

2.3 Равноправност између мушкараца и жена

Како третирати мушкарце и жене?

2.4 Социјална правда

Како би требало да се боримо с неједнакостима?

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 2: Равноправност

Да ли си ти равноправнији од мене?

Равноправност као концепт значи да свако, без обзира на године, пол, вероисповест, етничку припадност, род (в. доле), итд. има једнака права.

Предговор у Универзалној декларацији о људским правима започиње речима „Признавање урођеног достојанства и једнаких и неотуђивих права свих чланова људске породице је темељ слободе, правде и мира у свету“. Појам грађанских права се не може одвојити од питања равноправности. Постојање неравноправности унутар или између друштава омета успешно грађанство. Идеја равноправности је, стога, основа образовања за демократско грађанство. Као таква, мора сагледати питање равноправности и овластити појединце да делују против свих облика дискриминације.⁷

Разноликост подразумева померање изван идеје о толеранцији до основног поштивања различитости. Она је средиште идеје плурализма и мултикултуралности и као таква је камен темељац за ЕДЦ. Стога ЕДЦ мора да укључи могућности да се испитају перцепције и изазови пристрасности и стереотипа. Такође мора да има за циљ да обезбеди да се различитост слави и прихвата унутар локалних, националних, регионалних и међународних заједница.

Солидарност се у многоме може видети као способност појединаца да се помере изван свог властитог простора, да препознају и желе да делују како би заштитили и промовисали права других. Кључни циљ ЕДЦ је, такође, да обезбеди појединцима знање, вештине и вредности које су им потребне како би живели у потпуности унутар својих заједница. Како је раније истакнуто, чин солидарности је уско везан за идеју деловања. Какогод, колико је солидарност ствар ума толико је и ствар понашања

Предрасуда је суд који доносимо о некој особи или људима, а да их у ствари и не познајемо добро. Предрасуде могу бити позитивне и негативне. Уче се кроз процес социјализације и врло их је тешко мењати или искоренити. Зато је важно да смо свесни њиховог постојања (упор. Лекцију 1.3).

Дискриминација се може спроводити на директан или индиректан начин. Директна дискриминација је покушај дискриминације неке особе или групе (нпр. завод за запошљавање одбије да запосли Роме, или пак агенција за изнајмљивање станова не изнајмљује станове имигрантима).

Индиректна дискриминација акценат ставља на утицај одређене политике или мере. Дешава се када наоко неутрална одредба, критериј или понашање ставља особу или одређену мањину у де факто неравноправан положај у поређењу с другима. Примери варирају, од минималних захтева везаних за висину ватрогасаца (што би могло искључити много више женских него мушких кандидата), до трговачког центра који не запошљава жене у дугим сукњама, владине канцеларије или школски прописи који забрањују улазак или присуство жена које носе мараме. Ова правила, очигледно неутрална, а у вези са етничком или верском припадношћу, могу значити неповољан положај чланова одређених мањина или верских група заједница у којима чланице те заједнице носе дуге сукње или мараме.

Појам „род“ се односи на друштвено конструисане улоге мушкараца и жена које им се приписују на основу пола. Улоге на основу рода према томе зависе од одређеног друштвено-економског, политичког и културалног контекста и под утицајем су других фактора

⁷ Овај и наредни изводи наведени су према: “A glossary of terms for education for democratic citizenship”, Karen O’Shea, Council of Europe, DGIV/EDU/CIT (2003) 29.

укључујући расу, етничку припадност, друштвени положај, сексуалну оријентацију, годиште. Те улоге се уче и доста се разликују унутар једне, или од једне до друге културе. За разлику од личног биолошког пола, улоге везане за род се могу мењати.

Економска и социјална права тичу се углавном услова потребних за потпуни развој појединца и одговарајућег животног стандарда. Често се називају „другом генерацијом“ људских права. Теже их је наметнути, пошто се сматра да зависе од расположивих ресурса. Она обухватају права као што су право на посао, право на школовање, право на одмор и право на одговарајући животно стандард. Ова права су истакнута у Међународном пакту о економским, социјалним и културним правима, усвојеном на Генералној скупштини Уједињених нација 1966.⁸

Различити људи имају различита мишљења и ставове о томе како би наше друштво требало да се носи с питањима социјалне правде. Ова мишљења и ставови се могу поделити у три категорије:

- Дарвинисти, који мисле да су појединци ти који су одговорни за своје проблеме и треба их пустити да се сами носе с њима. Они верују да су људима потребни подстицаји како би се више трудили. Дарвинисти остају изван арене социјалних права.
- Симпатизери, који саосећају са онима који пате и желе да ураде нешто како би ублажили њихову бол. Социјална и економска права они виде као пожељне политичке циљеве више него људска права. Често заштитнички прилазе људима који живе у тешким социјалним условима.
- Тражиоци правде, који сматрају да се према људима понаша неправедно, највише као резултат владиних одлука. Они верују да морају променити политичке и економске системе како људи не би живели у сиромаштву.⁹

8 Извор: “Glossary of terms for education for democratic citizenship”, Karen O’Shea, Council of Europe, DGIV/EDU/CIT (2003) 29.

9 Према: “Duties sans Frontières. Human rights and global social justice”, International Council of Human Rights Policy.

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 2: Равноправност

Да ли си ти равноправнији од мене?

Тема часа	Васпитно-образовни циљеви часа	Задаци	Наставна средства	Методе
Лекција 1: Разлике и сличности	Ученици могу објаснити једнакости и разлике међу људима. Ученици поштују и једнакост и различитост.	Ученици откривају разлике и сличности међу људима. Ученици расправљају о могућим последицама ако је неко другачији.	Свеске, листови папира, хемијска оловка за индивидуални рад. Продужетак активности није обавезан, али ће групама бити потребни већи листови папира и фломастери ако се наставник одлучи за то .	Индивидуални рад, рад у малим групама.
Лекција 2: Веснина прича	Ученици постају свесни предрасуда и дискриминације у друштву. Ученици могу разумети жртве дискриминације.	Ученици расправљају о случају дискриминације и пореде га са ситуацијом у њиховој земљи.	Копија наставног лист 2.1. (није обавезно).	Групни рад заснован на тексту.
Лекција 3: Равноправност између мушкараца и жена	Ученици могу реаговати на ситуације дискриминације.	Ученици разматрају како се они и друштво у целини односе према женама.	По једна копија приче из наставног листа 2.2 за сваку групу од 4 или 5 ученика.	Рад у малим групама.
Лекција 4: Социјална правда	Ученици постају свесни родне дискриминације у друштву .	Ученици расправљају о спорним питањима правде за сваког појединца. Размислиће још једном о целој лекцији.	Копије наставног лист 2.3 за сваки пар (није обавезно).	Рад у пару, критичко размишљање.

Лекција 1**Разлике и сличности****Да ли сам ја равноправан? Да ли сам другачији?**

Васпитно- Образовни циљеви часа	Ученици могу објаснити једнакости и разлике међу људима. Поштују и једнакост и различитост .
Задаци	Ученици проналазе разлике и сличности међу људима. Ученици расправљају о последицама тога што је неко другачији.
Наставна	Свеске или листови папира и хемијска оловка за индивидуални рад. Продужетак активности није обавезан али ће групама бити потребни већи листови папира и фломастери ако се наставник одлучи за то.
Методe	Индивидуални рад и рад у малим групама. Дискусија са целим одељењем.

Ток часа

Ученици се распоређују у групе од по четворо или петоро. Свакој групи је потребан лист папира и пенкало.

Наставник објашњава да ће поставити питања на која ученици морају одговорити са да или не. Као припрема, ученицима се каже да напишу слова од А до О, азбучним редом, остављајући испод њих довољно места. Наставник може исто приказати на табли.

Пример

Питања: А Б В Г Д Ђ

Одговори: 1 0 1 0 1

Наставник затим поставља низ питања (од А до Њ) са списка А, а ученици појединачно записују одговоре у облик 1 („да“) или 0 („не“). Наставник каже ученицима да се, чак и ако нису сигурни у неки од својих одговора, од њих очекује да забележе онај који сматрају да је најтачнији.

Списак А	Списак Б
<p>А) Да ли си женско?</p> <p>Б) Да ли си посетио више од једне стране земље?</p> <p>В) Да ли волиш да се бавиш неким спортом?</p> <p>Г) Да ли свираш неки инструмент?</p> <p>Д) Да ли имаш браон очи?</p> <p>Ђ) Да ли су ти обе баке још живе?</p> <p>Е) Да ли носиш наочале?</p> <p>Ж) Да ли волиш да боравиш у природи?</p> <p>З) Да ли си прилично тиха особа?</p> <p>И) Да ли си прилично висок (виши од просека)?</p> <p>Ј) Да ли си прилично тужна особа (више од просека)?</p> <p>К) Да ли се лако прехладиш?</p> <p>Л) Да ли волиш да путујеш?</p> <p>Љ) Да ли волиш да идеш код фризера?</p> <p>М) Да ли волиш рад на рачунару?</p> <p>Н) Да ли се плашиш висине?</p> <p>Њ) Да ли ти се више свиђа браон боја од плаве ?</p> <p>О) Да ли волиш да црташ/сликаш?</p>	<p>А) Да ли си увек срећан?</p> <p>Б) Да ли имаш нокте на прстима?</p> <p>В) Да ли си способан да мало мислиш?</p> <p>Г) Да ли те родила мајка?</p> <p>Д) Да ли можеш да летиш као птица ?</p> <p>Ђ) Да ли можеш да живиш без воде?</p> <p>Е) Да ли дишеш ?</p> <p>Ж) Да ли живиш стално под водом?</p> <p>З) Да ли имаш било каква осећања?</p> <p>И) Да ли је твоја крв зелена?</p> <p>Ј) Да ли си икад пао?</p> <p>К) Да ли можеш да видиш кроз зидове?</p> <p>Л) Да ли можеш да комуницираш са другима?</p> <p>Љ) Да ли волиш лепо време?</p> <p>М) Да ли би волео да не мораш да упознајеш људе?</p> <p>Н) Да ли имаш језик?</p> <p>Њ) Да ли можеш да ходаш по води (попут неких инсеката)?</p> <p>О) Да ли си понекад уморан?</p>

Наставник прозива представнике група да напишу одговоре са списка А на табли и да их кратко упореде са својим одговорима. Да ли уочавају разлике у одговорима? Како их објашњавају?

Наставник тражи од ученика да одговоре на следећу групу питања са списка Б. Представник сваке групе записује одговоре на табли испод слова азбуке.

Зашто сада готово да нема разлике међу групама? Наставник тражи од ученика да допишу још неке ствари које су им заједничке.

За проширену (добровољну) активност наставник свакој групи даје велики лист папира и фломастер. Задатак је следећи:

1. Пронађите три примера ситуација у којима је пријатно бити сличан другима. Наведите разлоге због чега мислите да је то добро.
2. Пронађите три примера ситуација у којима је пријатно бити другачији од других људи. Наведите разлоге зашто мислите да је то добро.

Ако је потребно наставник исписује следећу табелу:

Ситуације у којима је пријатно бити сличан	Зашто?
а)	а)
б)	б)
в)	в)

Ситуације у којима је пријатно бити другачији	Зашто?
а)	а)
б)	б)
в)	в)

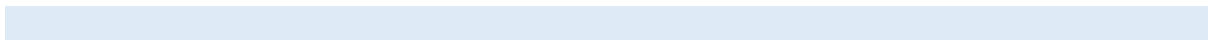
Тада наставник тражи од група да пронађу три ситуације у којима је непријатно бити другачији од других. И опет би требало да наведу разлоге зашто мисле да би то могло бити тако. Које врсте осећања се јављају?

Ситуације у којима је непријатно бити другачији	Зашто?
а)	а)
б)	б)
в)	в)

Наставник затим тражи од ученика да одговоре према којим групама „различитих“ људи се понекад лоше понашају и ко то ради.

Групе људи према којима се понекад лоше поступа	Ко то ради?
а)	а)
б)	б)
в)	в)

Свака група презентује своје одговоре. Ученици ће даље да истражују која права се крше у наведеним случајевима. За ову намену групе добијају копије наставног листа 5.2 - Списак људских права (в. Пету наставну целину).

Лекција 2**Веснина прича****Како бисмо реаговали да се то нама деси?**

Васпитни-образовни циљеви	Ученици постају свесни предрасуда и дискриминације у друштву Ученици могу да разумеју жртве дискриминације с њихове тачке гледишта. Ученици су способни да реагују у ситуацијама дискриминације.
Задаци	Ученици расправљају о случају дискриминације и пореде га са ситуацијом у сопственој земљи.
Наставна средства	Копија наставног листа 2.1. (са питањима) за сваког ученика.
Методe	Групни рад заснован на тексту.

Концептуално учење

Дискриминација је широко распрострањен начин понашања у друштву. Нису само појединци укључени у дискриминаторне поступке, већ и власти и разна тела (комисије). Час започиње истинитом причом о дискриминацији, што ученицима пружа могућност да размисле о свом властитом понашању.

Ток часа

Наставник може наглас да прочита копију наставног листа 2.1 или је ученици сами читају.

Веснина прича

Весна, Ромкиња, прича шта јој се десило:

У излогу једног бутика видеда сам оглас за посао продавачице. Тражили су особу између 18 и 23 године. Ја имам 19, те сам стога ушла и упитала пословођу за посао. Она ми је рекла да се вратим за два дана јер се још није јавило довољно људи.

Долазила сам два пута и увек ми је говорила исто. Скоро недељу дана касније вратила сам се у продавницу. Оглас за посао је још био у излогу. Пословођа је била сувише заузета да би ме примила, речено ми је да је место попуњено.

Када сам изашла из продавнице, била сам толико узрујана да сам упитала своју пријатељицу, која није била Ромкиња, да ли би она отишла и питала за посао. Када је изашла, рекла је “ да су је замолили да дође на разговор у понедељак.”

Након што су сви ученици чули или прочитали причу, наставник дели ученике у групе од четворо или петоро и каже им да прокоментаришу следећа питања (наставни лист 2.1. садржи та питања); ако је наставник презентовао причу усмено, питања би требало да се испишу на табли или флипчарт табли:

1. Како бисте се ви осећали да се оно што се десило Весни деси вама? Како бисте реаговали да вам пријатељица каже да је она позвана на разговор за посао?
2. Шта мислите, зашто се пословођа понела на такав начин? Да ли сматрате да је ово био облик дискриминације? Ако јесте, зашто? Ако није, зашто?
3. Шта је Весна могла да уради по том питању? Да ли мислите да је могла да промени ситуацију? Шта су други могли да учине за њу?
4. Да ли очекујете да закон учини нешто по питању овакве ситуације? Шта?
5. Да ли би слично могло да се деси и у вашој земљи? Ако би, које би групе биле погођене?

Наставник, да би видео прву реакцију ученика, свакој групи поставља по једно питање, или ће групе кратко одговорити на више од једног питања.

Наставник саопштава ученицима да се Веснина прича заиста догодила пре више од десет година, те да је пословођа трговине касније, када је упитана зашто је тако поступила, рекла:

Одговор пословође

“Сматрала сам да би Весни било тешко да ради овде због удаљености коју би морала да пређе до посла сваки дан. Путовала би дванаест километара и мењала два аутобуса. Тешко је водити радњу ако особље стално касни. Радије бих запослила некога из овог краја, а особа којој сам дала посао је испуњавала све услове.“

Наставник каже ученицима да Европска конвенција о људским правима (члан 14) каже: „Уживање права и слобода предвиђених у овој Конвенцији обезбеђује се без дискриминације по било ком основу као што су: пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, припадност некој националној мањини, имовно стање, рођење или неки други статус.“ Члан 2 Универзалне декларације о људским правима каже: „Сваком припадају сва права и слободе проглашене у овој Декларацији без икаквих разлика у погледу расе, боје коже, пола, језика, вероисповести, политичког или другог уверења, националног или социјалног порекла, имовине, рођења или других околности.“

Наставник затим пита ученике о значењу ових текстова у односу на Веснину ситуацију. На крају часа наставник исприча како се Веснина прича завршила у стварности.

Закључак Веснине приче

Весна је предала свој случај специјалном европском суду који спроводи законе о дискриминацији. Суд се сложио да је Весна дискриминисана. Још неколико људи који су живели далеко од продавнице било је на разговору. Девојка која је добила посао имала је само 16 година, била је белкиња и живела на истој удаљености од продавнице као Весна. Власник продавнице је Весни морао да исплати новац за повреду њених осећања.“

Ученици добијају задатак да напишу писмо пословођи продавнице или градоначелнику. Наставник им помаже да то ураде из њихове тачке гледишта, као и из угла Европског суда за људска права. Важно је да сви ученици виде писма како би се дискусија могла наставити и ван наставе.

Лекција 3

Равноправност између мушкараца и жена

Како би требало поступати према мушкарцима и женама?

Васпитно-образовни циљеви часа	Ученици постају свесни родне дискриминације у друштву. Ученици могу разумети жртву родне дискриминације с њене тачке гледишта. Ученици су способни одреаговати на ситуације дискриминације.
Задаци	Ученици разматрају како они и друштво у целини поступају према женама у њиховој земљи.
Наставна средства	Копија једне приче са наставног лист 2.2 за сваку групу. Велики лист папира и маркер за целу групу.
Методe	Мале групе, дискусија и презентације.

Додатне информације

Проћи ће још доста времена док мушкарци и жене не постану равноправни, како пред законом тако и у свакодневном животу. Различите ситуације у породици, школи и на послу пружају могућност да се подигне ниво емпатије код појединца за ова питања као и његов увид у њихово решавање. Овај час је такође позив да се промене неке праксе у учионици или школи.

Ток часа

Ученици су подељени у групе од по четири или пет ученика. Свака група добија једну од три приче из наставног листа 2.2. Када заврше са читањем, дискутују о питањима која су дата у вези сваке приче.

Наставник затим започиње дискусију у вези сваке приче, а представници група износе кратак резиме своје приче, презентујући резултате групне дискусије.

Кад то заврше, морају пажљиво да прочитају текст у табели на табли, а онда да дају по два примера за разлике у полу и роду, како би сви ученици разумели дате дефиниције.

Пол	Род
Биолошки одређен	Друштвено дефинисан
Статичан, не може да се мења	Динамичан, могућност промене
<i>„Пол се односи на природно различите варијабле које се заснивају на биолошким карактеристикама жене и мушкарца.“</i>	<i>„Род је појам који се односи на друштвене разлике између мушкараца и жена које су, за разлику од биолошких, научене и временом се могу мењати у зависности од историјских, културних, традиционалних, географских, верских, друштвених и економских фактора.“</i>

Када се врате у своје групе, ученици добију велики лист папира и маркер. Расправљају о томе да ли њихова школа заговара родну равноправност. Ако се сложе да заговара, морају навести пет примера како би поткрепили мишљење своје групе. Ако је одговор „не“, онда морају навести пет ствари које би требало урадити да би се у њиховој школи промовисала родна равноправност.

Свака група презентује своје закључке.

Ако наставник жели да прошири ову активност у пројекат, ученици изаберу једну или две идеје, осмисле план како би се оне имплементирале у настави. План би требало да обухвати општи циљ, различите кораке који ће се предузети, одговорне људе и временски оквир.

Пример плана

Општи циљ:		
Шта се мора урадити?	Ко ће то урадити?	Када ће бити завршено?

Лекција 4

Социјална правда

Како да се носимо с неједнакостима?

Васпитно-образовни циљеви часа	Ученици постају свесни проблема који се односе на социјалну правду.
Задаци	Ученици расправљају о питањима дистрибутивне правде. Ученици поново размишљају о целој наставној јединици.
Наставна средства	Копије наставног листа 2.3 и питања.(није обавезно)
Методe	Дискусија базирана на тексту, рад у пару, критичко размишљање.

Додатне информације

У нашем друштву не постоји општа сагласност о томе шта у ствари значи социјална правда. Прича употребљена на овом часу има за циљ да помогне ученицима да размисле о основним принципима на којима би социјална правда требало да буде укоренењена, док у исто време указује на сложеност проблема.

Ток часа

Наставник објашњава ученицима да ће добити причу у четири дела, а после прочитаног сваког дела, следи дискусија. Уместо тога, наставник може прочитати причу наглас.

Ученици се деле у парове и сваки пар добија први део наставног листа 2.3. Текст може прочитати наставник, неко од ученика или сваки ученик за себе.

Наставников примерак: први део

„Прошло је више од сат времена између првог аларма за узбуну и потонућа крузера „Краљица Меди“, тако да су путници могли мало да се саберу пре него што су ушли у чамце за спасавање. Јака олуја је изазвала сударање брода и нафтног танкера што је довело до бродолома.

Пола дана касније, неколико чамаца за спасавање је допловило до малог каменитог острва. Острво је било овалног облика, око 1.5 км дугачко и упола толико широко, делимично прекривено густом шумом. Није било ниједног другог острва у близини. Ово, прилично сунчано острво, није било насељено, изузев породице Рикалоне, која је била власник целог острва и живела у луксузној вили на врху брежуљка.

Ова породица се населила на острву пре много година, једва одржавајући контакт са спољашњим светом; једино су уговарали месечну доставу свеже хране, горива и остале робе која им је била потребна. Добро су организовали свој живот на острву; производили су властиту електричну енергију, имали су средстава да купе довољно хране и пића, те су тако имали сав комфор који су желели. Власник је у прошлости био веома успешан послован човек. После сукоба с властима око пореза, разочарао се у живот и од тада избегава сваки контакт са спољашњим светом.

Власник виле је приметио чамце за спасавање како пристижу на његово дивно острво, те се приближио људима који су преживели бродолом.“

Наставник пита ученике да ли је, по њиховом мишљењу, власник острва морално обавезан да дозволи овим људима да остану на његовом острву. Како би помогао ученицима да дођу до закључка, прочитаће им неколико изјава (доле наведених) и сваки пар ће морати да одлучи с којим изјавама се слаже и зашто.

- а) Власник може дозволити људима да остану на његовом острву.
- б) Власник може забранити људима да остану на његовом острву све док им он обезбеђује потребну храну и пиће.
- в) Власник би могао забранити боравак свима онима који не могу да му плате за то (новцем, накитом, радом).
- г) Власник мора дозволити људима да остану на острву онолико колико је то потребно. Бродоломци имају моралну обавезу да поштују власникову приватност и имовину.
- д) Власник мора допустити људима безуслован приступ острву и мора их сматрати сувласницима.

Ученици расправљају у паровима, упоређујући одговоре. Наставник, затим, дели други део приче.

Наставников примерак: други део

„Власник острва одлучио је да људима који су преживели бродолом дозволи да остану на острву неко време. Очекивао је од њих да му плате за услуге и храну. Све док је било хране са брода, одбијао је да им прода било шта.

Бродолом је преживело 13 људи. Били су то Виктор, његова трудна жена Џозефа и њихово двоје деце од 3 и 7 година. Абрамович, 64, био је богати трговац накитом, најстарији у групи и није имао ни родбине ни пријатеља. Код себе је имао колекцију златног прстења, дијаманата и другог драгог камења. Џон, Кејт, Лео и Алфред су били пријатељи, млади, снажни, здрави и врло спретни. Живели су заједно у једној кући, алтернативној заједници, коју су сами реновирани.

Марија, правница која је радила ванредно на факултету, ходала је веома споро због проблема са левом ногом и куком (последица несреће). Била је с Максом, својим асистентом на факултету, пошто су путовали у САД како би одржали предавање на једној конференцији и договорили се са издавачем око издавања књиге. Обоје су били стручњаци за кривично право, али нису били баш вешти с рукама. Последњи, не мање важни, били су још и Марко и његова девојка Вики, обоје чланови бродске посаде који су, у последњем тренутку, узели све што су могли да понесу из бродске оставе: конзерве хране, кекс, уље и неке лонце за кување. Сви су имали нешто новца код себе, али Марко, бродски официр, је имао велику количину коју је украо из апартмана у луци у којој су били последњи пут.

На брдацицу, веома близу мора, налазила се једна мала, стара колиба. Имала је само једну просторију која је могла да послужи као једноставно склониште за двоје или троје људи.“

Наставник објашњава да сваки пар мора да одлучи коме би, по њиховом мишљењу, требало дозволити да користи склониште. Чита следеће изјаве и тражи од ученика да у пару продискутују с којим изјавама се слажу, зашто, и да ли имају друго решење:

- а) Трудница и деца.
 - б) Четворо младих пријатеља који су једини способни да реновирају склониште.
 - в) Трговац накитом који плаћа за то (дозвољавајући тако другима да купе храну).
 - г) Официр с брода и његова девојка, под условом да деле храну са осталима.
 - д) Правница, која може да делује као медијатор и тако измири оне који се свађају.
- После дискусије, наставник дели наставак приче.

Наставников примерак: трећи део

„Људи који су преживели бродолом, морали су такође да одлуче шта ће урадити с резервама хране које је официр с брода понео са собом и које није имао намеру да подели. У ствари, дељење хране би значило умањивање шансе да он и његова девојка преживе.“

Од парова се тражи да размисле ко би требало да добије храну из резерви. Наставник поново чита изјаве и тражи од парова да одлуче с којим изјавама се слажу, зашто и да ли имају друго решење.

- а) Официру палубе мора бити дозвољено да задржи храну за себе и своју дјевојку.
- б) Расположива храна се треба равномерно поделити међу људима.
- ц) Расположиву храну би могао купити онај ко понуди највише (било у новцу, добрима или услугама).

Након дискусије наставник дели последњи део приче.

Наставников примерак: четврти део

„Људи који су преживели бродолом су одлучили да се храна подели без икакве наплате. Натерали су Марка да преда залихе хране позивајући се на његову моралну обавезу. Након отприлике недељу дана нестало је хране и једино решење је било да покушају да добију намирнице од власника виле.“

Ученици у паровима расправљају о томе ко би требало да моли власника за храну и на који начин.

Наставник чита следеће изјаве и пита ученике са којим изјавама се слажу, зашто и да ли имају друго решење.

- а) Свака особа би за себе требало да преговара о условима размене с власником (плаћајући новцем, накитом или радом). У овом случају, породица с децом, правница и њен асистент ће имати проблема.
- б) Сва расположива средства (накит, новац) требало би да буду подељена свим људима без обзира на правог власника. Храна која се купи на тај начин биће подељена подједнако свима. Додатну храну могу купити посебно, у замену за рад.
- в) Све исто као под б), али од сваког се очекује да ради онолико колико може, те да подели храну коју је на тај начин зарадио.
- г) Трговцу накитом је дозвољено да купи све што власник жели да прода и тако „помогне“ другима пакетима са храном.

После ученичког разговора, наставник може да води дискусију с циљем да им помогне да примене причу у стварном свету:

Да ли препознајете сличне ситуације у нашем друштву?

- а) ... у свом комшилуку или породици?
- б) ... у својој земљи?

в) ... на глобалном нивоу?

Које се стварне ситуације за које знате и које су вас погодиле као такве, могу сматрати неправедним у смислу поделе хране, воде, смештаја?

а) ... у вашем комшилуку или породици ?

б) ... у вашој држави?

в) ... на глобалном нивоу?

Зашто?

На крају овог часа, води се дискусија о кључним појмовима из ове лекције. Наставник ће одлучити да ли да дода још један час. Да би започео, наставник држи кратко предавање о појмовима једнакости и различитости. Може чак да припреми и наставне листиће са различитим дефиницијама. Ученици понављају у малим групама о чему су расправљали, шта су научили, којих су нових питања постали свесни. Дају предлоге како да реагују на ситуације неједнакости у њиховим властитим животима.

Наставни лист 2.1

Веснина прича

Весна, Ромкиња, прича што јој се десило:

Веснина прича

У излогу једног бутика видела сам оглас за посао продавачице. Тражили су особу између 18 и 23 године. Ја имам 19 те сам стога ушла и упитала пословођу за посао. Она ми је рекла да се вратим за два дана јер се још није јавило довољно људи.

Долазила сам два пута и увек ми је говорила исто. Недељу дана касније вратила сам се у продавницу. Оглас за посао је још био у излогу. Пословођа је била сувише заузета да би ме примила, речено ми је да је место попуњено.

По изласку из продавнице била сам толико узрујана да сам упитала своју пријатељицу, која није била Ромкиња, да ли би она отишла и питала за посао. Када је изашла, рекла је да су је замолили да дође на разговор у понедељак.“

Питања:

1. Како бисте се ви осећали да се оно што се десило Весни десило вама? Како бисте реаговали да вам пријатељица каже да је она позвана на разговор за посао?
2. Шта мислите, зашто се пословођа понела на такав начин? Да ли сматрате да је ово био облик дискриминације? Ако јесте, зашто? Ако није, зашто?
3. Шта је ту Весна могла да уради? Да ли мислите да је могла да промени ситуацију? Шта су други могли да учине за њу?
4. Да ли очекујете да закон учини нешто по питању овакве ситуације? Шта?
5. Да ли би слично могло да се деси и у вашој земљи? Ако би, које групе би биле погођене?

Наставни лист 2.2 Мушкарци и жене: прича

Прва прича

“Ово ми се често дешавало. После вечере мајка очекује од нас, деце, да склонимо све посуђе у кухињу, распремимо сто, оперемо судове, побринемо се да све буде враћено у креденац и да је цела кухиња чиста и уредна. По ко зна који пут су ми моја два брата, иако су старија од мене, рекла да то није за њих и да ја то морам да урадим само зато што сам девојчица. Овога пута се нисам успротивила јер сам била јако узнемирена. Пожалила сам се оцу, али ми је он рекао да је добро да мало вежбавам и да је то одлична припрема да једног дана постанем добра домаћица.“

Питања

1. Да ли можеш да замислиш да се ово дешава у твојој породици?
2. Замисли да си ти та девојчица, шта би желела да кажеш својој браћи, а шта свом оцу?
3. Да ли се слажеш с текстом из члана 1 Опште декларације о људским правима?
„Сва људска бића рађају се слободна и једнака у достојанству и правима“.
Како то да се примени у претходној причи?

Друга прича

“Шест дечака је стајало око мене на школском игралишту. Буљили су у мене и задиркивали ме. Рекли су: „Хеј, момци, да ли сте сигурни да је ово девојчица? Да мало истражимо?“ Тада ми је један од њих пришао с намером да ме додирне. Баш у том тренутку се појавио директор и дечаки су побегли.“

Питања

1. Да ли можеш да замислиш да се ово деси у или у близини твоје школе? Наведи примере.
2. Замисли да си ти та девојчица – шта би желела да кажеш овим дечакима?
3. Замисли да је неки други дечак из даљине видео шта се дешава? Да ли би требало да се умеша? Како би то урадио?
4. Да ли сматраш да је ово што се догодило „сексуално узнемиравање“ према следећој дефиницији?

“Сексуално узнемиравање је било које понашање које речима, делима или психичким ефектима сексуалне природе има намеру да повреди достојанство особе или да доведе до застрашивања, мржње, понижавања, претње или сличне ситуације, да мотивише припаднике супротног пола или оне другачије сексуалне оријентације, а да за жртву представља неприкладно физичко, вербално, сугестивно или друго понашање.“

(Извор: Упутство Канцеларије за равноправност жена и мушкараца при швајцарском Министарству унутрашњих послова.)

Трећа прича

“Као млад инжењер, пријавила сам се за посао на место техничког директора одржавања у фабрици грађевинског материјала. Позвана сам да учествујем у општем техничком и психолошком тестирању, заједно са још 24 људи (сви су били мушкарци- осим мене). Пет људи је позвано на разговор са генералним директором. Иако сам била на трећем месту после урађених тестова, нисам била међу тих пет (ову информацију сам добила из поузданих извора, од пријатеља који ради у кадровској служби). Ступила сам у контакт са генералним директором не спомињући ову информацију. У разговору с њим питала сам да ли је узео у обзир то што сам жена. Негирао је, али је рекао да жене обично остају у другом стању када се запосле, што може створити проблеме у континуитету код одређених послова. Такође је рекао да би, поготово за ову врсту посла, било веома тешко да га обавља жена, пошто су сви запослени у техничком тиму мушкарци који се понашају веома грубо. Треба да будем срећна што ме нису изабрали.“

Питања

1. Да ли можеш замислити да се ово дешава у неком предузећу у твом окружењу?
2. Замисли да си ти та жена; шта би пожелела да кажеш генералном директору?
3. Да ли мислиш да генерални директор у овом случају ради против закона у твојој земљи? Ако ради, како би то доказала?

Документи Европске Уније о проблемима дискриминације садрже и ову одредбу:

„Сви облици дискриминације по основу рода у процесу запошљавања, оглашавања слободних радних места, запошљавања и отпуштања у супротности су са одредбама закона.“

Потражите, нпр. на интернету, сличне одредбе у законима или сличним прописима своје земље.

Наставни лист 2.3 Бродолом

Први део

„Прошло је више од сат времена између првог аларма за узбуну и потонућа крузера „Краљица Меди“, тако да су путници могли мало да се саберу пре него што су ушли у чамце за спасавање. Јака олуја је изазвала сударање брода и нафтног танкера што је довело до бродолома.

Пола дана касније, неколико чамаца за спасавање је допловило до малог каменитог острва. Острво је било овалног облика, око 1.5 км дугачко и упола толико широко, делимично прекривено густом шумом. Није било ниједног другог острва у близини. Ово, прилично сунчано острво, није било насељено, изузев породице Рикалоне, која је била власник целог острва и живела у луксузној вили на врху брежуљка.

Ова породица се населила на острву пре много година, једва одржавајући контакт са спољашњим светом; једино су уговарали месечну доставу свеже хране, горива и остале робе која им је била потребна. Добро су организовали свој живот на острву; производили су властиту електричну енергију, имали су средства да купе довољно хране и пића, те су тако имали сав комфор који су желели. Власник је у прошлости био веома успешан послован човек. После сукоба с властима око пореза, разочарао се у живот и од тада избегава сваки контакт са спољашњим светом.

Власник виле је приметио чамце за спасавање како пристижу на његово дивно острво, те се приближио људима који су преживели бродолом.“

Други део

„Власник острва одлучио је да људима који су преживели бродолом дозволи да остану на острву неко време. Очекивао је од њих да му плате за услуге и храну. Све док је било хране са брода, одбијао је да им прода било шта.

Бродолом је преживело 13 људи. Били су то Виктор, његова трудна жена Џозефа и њихово двоје деце од 3 и 7 година. Абрамович, 64, био је богати трговац накитом, најстарији у групи и није имао ни родбине, ни пријатеља. Код себе је имао колекцију златног прстења, дијаманата и другог драгог камења. Џон, Кејт, Лео и Алфред су били пријатељи, млади, снажни, здрави и врло спретни. Живели су заједно у једној кући, алтернативној заједници, коју су сами реновирани.

Марија, правница која је радила ванредно на факултету, ходала је веома споро због проблема са левом ногом и куком (последица несреће). Била је с Максом, својим асистентом на факултету, пошто су путовали у САД како би одржали предавање на једној конференцији и договорили се са издавачем око издавања књиге. Обоје су били стручњаци за кривично право, али нису били баш вешти с рукама. Последњи, не мање важни, били су још и Марко и његова девојка Вики, обоје чланови бродске посаде који су, у последњем тренутку, узели све што су могли да понесу из бродске оставе: конзерве хране, кекс, уље и неке лонце за кување. Сви су имали нешто новца код себе, али Марко, бродски официр, је имао велику количину коју је украо из апартмана у луци у којој су били последњи пут.

На брдашцу, веома близу мора, налазила се једна мала, стара колиба. Имала је само једну просторију која је могла да послужи као једноставно склониште за двоје или троје људи.“

брдашцу, веома близу мора, налазила се једна мала, стара колиба. Имала је само једну просторију која је могла да послужи као једноставно склониште за двоје или троје људи.“

Трећи део

„Људи који су преживели бродолом, морали су такође да одлуче шта ће да ураде с резервама хране које је официр с брода понео са собом и које није имао намеру да подели. У ствари, дељење хране би значило умањивање шансе да он и његова девојка преживе.“

Четврти део

„Људи који су преживели бродолом су одлучили да се храна подели без икакве наплате. Натерали су Марка да преда залихе хране позивајући се на његову моралну обавезу. Након отприлике недељу дана нестало је хране и једино решење је било да покушају да добију намирнице од власника виле.“

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 3: Разноликост и плурализам

Како људи могу живети заједно у миру?

3.1. Како људи могу живети заједно?

Како образовање може помоћи да се развију толеранција и разумевање?

3.2. Зашто се људи не слажу у мишљењима?

На чему се заснивају разлике?

3.3. На које начине се људи разликују?

Колико су различите људске потребе?

3.4. Зашто су важна људска права?

Зашто нам је потребно законодавство да бисмо заштитили угрожене људе и њихова људска права?

ТРЕЋА НАСТАВНА ЦЕЛИНА : Разноликост и плурализам Како људи могу живети заједно у миру?

Ова целина се фокусира на три кључна појма: разноликост, плурализам и демократију. Истражује везе између њих како би подржала ученике у развијању ставова и вештина који су им потребни да би учествовали у плуралистичком, демократском друштву.

Плурализам се односи на основни квалитет модерних друштава у којима је прихваћен широк спектар (али не и свеобухватан) верских и политичких уверења (разноликост) и где идеална друштва која посматрају различите политичке странке могу бити некомпатибилна једна с другим. На пример, грађани који припадају социјалистичким странкама настоје достићи друштво које би било потпуно страно десничарски оријентисаним грађанима капиталистичког уверења. У плуралистичким друштвима, утицај многих традиција и вредности, укључујући и верска уверења, ослабљен је. Појединци могу и морају сами одлучити које ће вредности да прихвате и како желе да живе своје животе. Плуралистичка друштва, према томе, представљају изазов: појединци могу уживати већи степен личне слободе него икад пре, али морају напорније радити како би постигли договоре и компромисе без којих ниједна заједница не би могла да опстане. Ово покреће питање - које политичко уређење може обезбедити најбољи оквир за организацију одлучивања у једном отвореном, плуралистичком друштву?

У једном ауторитарном систему, једностраначкој власти, теократији, или диктатури, овај проблем је решен тако што један актер (странка или вођа) има моћ да доноси одлуке у име свих, а што је од заједничког интереса. Овакво решење је изазов плурализму, избегавајући га као и жртвујући слободу појединаца. Могућност сукоба у плуралистичким друштвима се потискује, али цена која се мора платити је веома висока: многи проблеми се не решавају на одговарајући начин и поштено, не могу се јасно изрећи.

У демократији се грађани у суштини слажу са неким принципима, правилима процедуре и правима која им дозвољавају да се не слажу у много чему, али која такође нуде средства која им омогућају да дођу до решења мирним путем. Демократија подржава мир у плуралистичким друштвима решавајући сукоб, а не сузбијајући га. Заједнички интерес је нешто што морају постићи и на чему морају заједно радити, а не да га унапред дефинише једна странка. Неслагање и конфликт су нормални и ни на који начин нису штетни све док се њихов деструктиван потенцијал држи под контролом. У демократији као облику владавине, грађанима су дата основна права као што су слобода савести, веровања и изражавања. Позивајући се на ова права, код грађана ће долазити до неслагања и сукоба, мораће да преговарају да би дошли до решења. Како би били сигурни да се слажу око правила како се носити са сукобима и како их решавати, очекује се да грађани плуралистичких демократија склопе друштвене уговоре са свим осталим грађанима како би остали унутар друштвених и политичких конвенција тог друштва.

Такав друштвени уговор укључује принцип правила већине. За неке мањинске групе, недостатак овог је што се њихова радикална визија можда никада неће остварити путем гласачких листића. С друге стране, таква друштва гарантују права политичким мањинама да следе легитимне политичке циљеве без ометања државе. Тако плуралистичке демократије увек живе с могућношћу избора радикалних власти чији би чланови, можда, хтели ограничити активности политичких противника. Због тога је важно имати законе о људским правима и слободама, уграђене у уставе демократских земаља.

Свака генерација мора разумети овај комплексан збир изазова у плуралистичким друштвима као и како се они могу срести у демократској заједници. Ово укључује поштовање неписаног друштвеног уговора без којег ниједна демократска заједница не може да преживи. Образовање за демократско грађанство и људска права може подржати ученике у развијању разумевања, ставова и вештина која су им потребна с циљем да учествују као грађани.

Поучавање о разноликости и плурализму

Ученицима који похађају наставу за ЕДЦ требало би помоћи да разумеју природу друштвене, политичке, верске и расне разноликости. Треба им помоћи да разумеју сложену природу изазова који произлазе из такве разноликости. Узимајући у обзир да већина предрасуда произлази из мањка свести и разумевања, већина нетрпељивости се може смањити рационалним преиспитивањем ставова и развијањем емпатијског резоновања.

Поучавање за разноликост и плурализам

Ученици такође треба да искусе демократску расправу како би научили да се носе с њом. Образовање за демократско грађанство би, према томе, требало искористити сваку прилику да пита ученике за мишљења о некој теми (колико год изгледала безначајна) и понуде оправданост таквих виђења. Слушајући и одговарајући на разна гледишта о истом питању, ученици ће развити не само своје властите аналитичке и изражајне вештине, већ и основне предиспозиције за толеранцију према моралној и политичкој различитости. Они ће развити способност да прихвате ситуације неслагања и контроверзе, такође ће ценити потребу за компромисом, те разумети разлике између поштеног и непоштеног компромиса. Кроз демократску расправу, ученици ће такође научити да отворене и поштене дебате захтевају да се следе одређене основне процедуре, укључујући следеће:

- свим учесницима који желе да учествују у нечему, требало би то и омогућити;
- свачије изнето мишљење би се требало слушати с поштовањем;
- учесници треба да нападају аргументе, а не људе;
- учесници би требало да уђу у расправу прихватајући могућност да би њихова гледишта могла бити модификована;
- дебате у којима се супротстављене стране чврсто држе својих ставова, често су мање корисне од истраживачких дебата, у којима циљ није „победити у свађи“ већ „боље разумети проблем“.

Ово одређује ЕДЦ као предмет у којем су процеси истраживања и дискусије важнији од јавног проглашавања дате истине. Према томе, наставници ЕДЦ развијају вештине за подршку мишљењу ученика, пре него доминацији. Истраживања показују да ученици у разреду причају више и активнији су уколико њихови наставници причају мање.

ТРЕЋА ЦЕЛИНА: Разноликост и плурализам

Како људи могу да живе заједно у миру?

Тема часа	Васпитно-образовни циљеви	Задаци	Наставна средства	Методе
Лекција 1: Како људи могу живети заједно?	Размотрити питања која се јављају када заједнице различитих вредности и уверења покушавају да живе заједно у миру. Размотрити улогу образовања у развијању разумевања међу људима различитих култура. Размотрити да ли појединци, сами по себи, могу да утичу на друштво.	Ученици расправљају о питањима која се појављују у причи. Износе критичко мишљење. Размењују идеје. Играју улоге како би истражили предмет дебате.	Копије наставног лист 3.1.	Расправа. Критичко размишљање. Изношење претпоставки. Играње улога.
Лекција 2: Зашто се људи не слажу у мишљењима?	Размотрити разлоге зашто људи имају различита мишљења о важним питањима. Развити способност вођења дискусије о спорним питањима. Размотрити које вредности су потребне да би се подржала демократска друштва.	Ученици дају изјаве, бране своје ставове у вези низа питања. Ученици анализирају изворе неслагања о спорним питањима. Ученици разматрају утицаје на њихове властите вредности. Ученици развијају смернице како би испоштовали плурализам и обезбедили квалитет дијалога о јавним питањима.	Велике налепнице за вежбу „четири угла“.	Дискусија. Рефлексија. Критичко размишљање. Развијање правила по питању сарадње.

Тема часа	Васпитно-образовни циљеви	Задачи	Наставна средства	Методе
Лекција 3: На које начине се људи разликују?	Размотрити границе једнакости у широј заједници. Препознати разлоге зашто неки људи имају различит приступ образовању. Размотрити ко је одговоран за превазилажење граница ка једнакости.	Ученици критички анализирају хипотетичку ситуацију бавећи се кључним појмовима. Ученици примењују кључне принципе на своју друштвену ситуацију. Ученици расправљају о кључним питањима насталим на часу. Ученици раде писмени задатак.	Копије приче (н. лист 3.2), копије н.листа 3.3.	Критичко размишљање. Дискусија. Развијање писаног аргумента.
Лекција 4 : Зашто су људска права важна?	Размотрити питања која се јављају када људи, различитих вредности и начина живота, покушају да живе заједно. Размотрити разлоге зашто су настали међународни инструменти за људска права, посебно тамо где су појединци и заједнице осетљиви.	Ученици се укључују у критичке анализе ситуација. Воде дискусију са супротним странама играјући улоге. Развијају кључне принципе који се заснивају на игрању улога и пореде их с упоредивим деловима Европске конв. о људ. правима. Пореде сценарио са истинитим примерима о кршењу људских права у њиховој држави. Раде презентације за друге ученике о изабраним деловима из ЕКЈП.	Копије сценарија с острвом (н. лист 3.4). Копије ситуацијских картица за сваку малу групу (н. лист 3.5). Листа кључних елемената људских права (н. лист 3.6). Велики листови папира и илустративни материјал за финалну презентацију	Критичко размишљање. Расправа. Преговарање. Групна презентација.

Лекција 1

Како људи могу да живе заједно?

Како образовање може да помогне у развоју толеранције и разумевања¹⁰?

Васпитно-образовни циљеви	Ученици могу да: <ul style="list-style-type: none"> - разматрају питања која се јављају када заједнице различитих вредности и веровања покушавају да живе заједно у миру; - разматрају улогу образовања у развијању разумевања међу људима различитих култура; - разматрају да ли појединци, сами по себи, имају утицаја на друштво.
Задаци	Ученици расправљају о питањима везаним за причу. Укључују се у процес критичког мишљења. Размењују идеје. Ученици играју улоге како би истражили проблем.
Наставна средства	Копије наставног лист 3.1.
Методe	Расправа. Критичко размишљање. Изношење претпоставки. Играње улога.

Ток часа

На почетку, наставник говори о циљевима часа и чита причу „Школа на ободу шуме“ (наставни лист 3.1). (Алтернативно, текст може поделити на самостално читање.)

Распоређује ученике да седе у кругу и пита их шта је то што им је у причи било необично или занимљиво и зашто. Имају два минута да продискутују с партнером, пре него што поделе своја мишљења с целом групом.

Наставник подсећа ученике да расправа има за циљ размену идеја као и њихово детаљно излагање унутар одељења. Нема тачних и нетачних одговора.

Наставник затим пита: „Хајде да се сви присетимо што више људи који су можда желели да спале школу (нпр. неко од деце, неко од родитеља, члан заједнице као што је свештеник). Које мотиве су могли имати? Ко ће добити, а ко изгубити ако се школа поново не сагради? (Нпр., ако ученици не морају да похађају школу, да ли је то за њих добитак или губитак?)“

¹⁰ Засновано на лекцији коју је развила Фондација за грађанство, Лондон

Ово се може представити у облику следеће табеле:

Назив групе	Добици	Губици
Ученици		
Родитељи		
Свештеник		
Цела заједница		
Неко други?		

Наставник наводи ученике да се фокусирају на улогу учитеља у причи. Поставља питање: „Какво је ваше виђење наставника?“ – подстиче ученике да изнесу своје мишљење. Следећа питања могла би бити:

- Да ли је он био глуп, идеалиста, или храбар?
- Да ли му се дивиш или га презиреш због оног што је покушао да уради?
- Шта мислиш, који су били његови мотиви?
- Где је, по твом мишљењу, стекао своје друштвене вредности?
- Шта би он сада требало да уради и зашто? (Поново покушати или одустати?)
- Да си ти ученик ове школе, шта би волео да наставник уради?

Наставник, затим, помаже ученицима да повежу питања која су се јавила у тексту са својом заједницом. Могућа питања би била:

- Да ли мислиш да људи слични овом учитељу постоје?
- Да ли је могуће да се појединци сами изборе за промене у друштву? Размисли о примерима.

Остала важна питања везана за причу су:

- Шта мислиш, да ли би се заиста могао постићи мир између два народа ако би се њихова деца заједно школовала?
- С којим се проблемима сусрећу школе и наставници када се деца различитих вредности и вероисповести школују заједно? Како се они могу решити?

Час се може заокружити играњем улога. Пре него што је школа изгорела, неки родитељи деце из равнице су дошли код наставника с приговором, рекавши:

„У овој школи има више деце из равнице него деце која живе у шуми, па зато мислимо да не би требало да учите нашу децу о религији људи који живе у шуми. То би их могло окренути против властитог народа.“

Наставник је несрећан због овог захтева. У паровима, осмислите дијалог између једног родитеља и наставника. Изведите га пред целим одељењем.

Лекција 2

Зашто се људи не слажу?

На чему се заснивају разлике?

Васпитно-образовни циљеви	Ученици могу да размотре разлоге зашто људи имају различита мишљења о важним питањима Ученици могу расправљати о спорним питањима. Ученици могу да размотре које су вредности неопходне да би се утемељила демократска друштва
Задаци	Ученици дају изјаве ,бране своје ставове о низу питања. Ученици анализирају изворе неслагања о спорним питањима. Ученици размишљају о утицају на њихове властите вредности. Ученици развијају смернице како би подстакли поштовање за плурализам и осигурали да се квалитет поштовања и дијалога о јавним питањима потврди.
Наставна средства	Велике налепнице за вежбу „четири угла“.
Методe	Дискусија. Рефлексија. Критичко мишљање. Увођење правила по питању сарадње.

Кључни појам: Плурализам

Плурализам постоји у друштвима која немају један званичан скуп интереса, вредности или веровања. Грађани имају право на слободу мишљења, вероисповести и изражавања. Изузетак су ставови који угрожавају слободу веровања других људи, противзаконити су и неће се толерисати. Држава у којој је дозвољена само једна вера или где се не прихвата ниједна друга, није плуралистичка.

Ток часа: Наставник тражи од ученика да размотре следеће контроверзне изјаве:

Да ли се слажете или не?

- Погрешно је јести животиње.
- Ако је ученик ХИВ позитиван, не треба да буде у истом разреду са здравом децом.
- Пацифисте не би требало присиљавати да иду у војску.
- Смртну казну би требало забранити.
- Женино место је у кући.
- Деци млађој од 14 година не би требало дозволити да раде.
- Пушење би требало забранити у јавним установама.
- Људи би требало да плаћају већи порез.
- Слобода говора није добра ствар.

Сваки ћошак учионице је означен следећим изјавама:

У потпуности се слажем	Слажем се Слажем се	Не слажем се Не слажем се	Уопште се не слажем Уопште се не слажем
------------------------------	------------------------	------------------------------	--

Наставник редом чита сваку изјаву и тражи од ученика да се на основу њихових изјава о датим питањима, помере у одговарајући угао учионице. Ако не могу да се одлуче, треба да остану ту где јесу.

Када су ученици заузели своја места, наставник их пита зашто су изабрали баш то место. У овом делу не би требало допустити никакву расправу. Наставник тражи од ученика који су променили своје мишљење, да се пребаце у други угао учионице.

Наставник затим тражи од ученика да објасне зашто нису могли да се одлуче. Требало би да запишу разлоге своје неодлучности (нпр., можда су им потребне додатне информације, није им јасно на шта се мисли, виде аргументе на обе стране, итд.).

Вежба се понавља три или четири пута с различитим изјавама. Сваки пут би учитељ требало да издвоји разлоге зашто људи имају различите ставове.

У пленарном делу, наставник наглашава да су иста питања довела до прилично различитих одговора ученика. Тада уводи појам плурализам и поставља следећа питања, објашњавајући да ће им она помоћи да разумеју разлоге постојања плурализама у друштвима:

- Размислите опет о питањима која смо размотрили. Која од њих су изазвала код вас најснажније емоције? Зашто?
- Одакле добијамо идеје, вредности и веровања? (Ово ће помоћи ученицима да виде да идеје везане за контраверзна питања, могу доћи из различитих извора.)

Наставник затим пита ученике колико на њих утиче следеће:

- идеје њихових родитеља;
- шта мисле њихови пријатељи;
- њихова религија или култура;
- медији, нпр. новине, ТВ, интернет;
- наставници;
- њихова сопствена личност.

Ученици затим раде индивидуално и слажу појмове по важности, у писаној форми, односно у облику пирамиде (најважнији појам је на врху пирамиде):

појам

појам појам

појам појам појам

Ученици, у пару, упоређују своје пирамиде. Који фактори су најважнији по мишљењу целог одељења? То се може открити на основу бодовања појмова: шест бодова за појмове на врху пирамиде, за појмове у средини четири бода, а за појмове у дну пирамиде по два бода. У групама од четверо, ученици збрајају бодове додељене сваком појму. Упоредити резултате сваке групе.

Наставник објашњава да се плурализам развија у слободном и отвореном друштву. Какогод, ниједно друштво не може да функционише без минимума заједничког договора њених чланова. Наставник тражи од ученика да наведу неке вредности или правила за која мисле да би помогла у превазилажењу одступајућих вредности или интереса. Ученици би могли, на пример, да предложе следеће:

- Поштовати туђе мишљење.
- Покушати да се ставиш у „туђу кожу“.
- Запамтити да је разговор бољи од туче.
- Покушати не вређати било кога.
- Пружити људима прилику да кажу шта мисле.

Ако се људи не могу договорити, можда нам треба механизам као што је гласање, како бисмо донели одговарајућу одлуку.

Лекција 3

На које начине се људи разликују?

Колико су различите људске потребе?

Васпитно-образовни циљеви	Ученици су у стању да: <ul style="list-style-type: none"> - препознају разлоге зашто неки људи имају неједнак приступ образовању; - схвате границе равноправности у ширим заједницама; - разумеју ко дели одговорност за превазилажење баријера равноправности.
Задачи	Ученици критички анализирају хипотетичку ситуацију бавећи се кључним појмовима. Ученици примењују кључне принципе на своју сопствену друштвену ситуацију. Ученици расправљају о кључним питањима која се јављају у лекцији. Ученици пишу писмени задатак.
Наставна средства	Копије приче. Наставни листови 3.2 и 3.3.
Методе	Критичко размишљање. Дискусија. Развијање писаног аргумента.

Кључни појмови

Разноликост: Разноликост не постоји само у вези с етничком припадношћу или националношћу, већ постоје и многе друге које раздвајају људе и које могу бити узрок озбиљних друштвених разлика, нарочито ако они у већини или они који имају власт и утицај услед мањка разумевања или саосећања, не раде ништа да поправе ситуацију.

Равноправност: Постоје две основне врсте једнакости – равноправност у шансама или равноправност у исходу. Могуће је свима пружити једнаке шансе (на пример да иду у школу), али ако се не превазиђу неке препреке (као што је инвалидитет), ова прилика некима може бити ускраћена. Једнакост исхода за циљ има да дозволи сваком детету да се школује без обзира да ли је то дете са одређеним сметњама.

Дискриминација: Понашати се према некоме неправедно на основу расе, рода, сексуалне опредељености, година, веровања, итд.

Ток часа

Наставник чита ученицима причу (наставни лист 3.2). Ова прича садржи низ комплексних питања, која могу да промакну пажњи ученика ако је не слушају пажљиво. Наставник дели наставни лист 3.3 и објашњава задатак.

Ученици раде у пару како би открили што више проблема са којима се суочава особље колеџа „Хоуп“. То записују у облику белешки у прву колону наставног листића („Проблеми“). Затим предлажу начине на које би се могући проблеми решили („Решења“), а у трећу колону („Одговорности“) додају онога за кога мисле да је одговоран да та решења спроведе. Последња колона може да остане празна до следеће етапе.

Ученици затим презентују, упоређују и расправљају о својим резултатима. Као додаток ученичким презентацијама, неки ученици би требало да припреме флип-чарт таблу с истим обрасцем као на листићу за ученике. Ако постоји графоскоп, материјал се може копирати на фолије које попуњавају парови.

Дискусија у одељењу

Наставник и ученици могу поставити нека од следећих питања:

- Да ли мислите да је директорица постигла свој циљ односећи се према сваком ученику подједнако?
- Да ли мислите да је директорица требало да поштује вредности родитеља избеглица и одвојено подучава дечаке и девојчице? Размислите о аргументима за и против.
- Да ли би било боље да су децу-избеглице учили одвојено од осталих ученика? Наведите предности и недостатке сваког приступа, прво за ученике, а затим за ширу заједницу.

Ученици би требало да имају довољно времена да детаљно обраде једно питање, а не да расправљају о свима. Важно је да разумеју да у плуралистичким друштвима људи имају различите потребе, а то може да доведе до сукоба. Због тога је важно да се на поштен начин реше ти сукоби, водећи рачуна о свим појединцима и групама (за више детаља о решавању сукоба види четврту наставну целину). У овом случају школа се може посматрати као микро-заједница у којој млади грађани наилазе на исту врсту проблема који постоје и у заједници као целини.

Следећа питања показују колико је важно ово проучавање. За даље проучавање ће бити потребан додатан час.

Колико су различите образовне потребе деце ?

Кључна питања на која ученици морају да одговоре су, наравно, а) како се носити с овим проблемима и б) да ли би школа требало да игнорише неке од њих (ако да, зашто).

На ова питања је могуће одговорити на два начина: прво, разматрањем на чије ће потребе утицати решавање или игнорисање неког проблема, и друго, идентификујући оне проблеме које може решити школска заједница.

Следећи први начин, ученици ће боље разумети посебне потребе избеглица (и локалних ученика) ако размотре следеће питање: „Која су људска или дечија права ускраћена деци избеглицама?“

Ево неколико категорија образовних потреба. Ученици би требало да пронађу примере следећих потреба и да их запишу у четврту колону наставног листића:

- емоционалне;
- потребе за учењем;
- верске;
- културне;
- језичке;
- физичке.

За сваку категорију ученици морају дати своје примере и о њима поразговарати.

Одговорност и њене границе

Конкретна питања која су се појавила у причи треба да воде до једне општије расправе о једнаким правима и образовању. Ту ће помоћи следећа питања:

- Колико је лако обезбедити најбоље образовање сваком детету, према његовим или њеним специфичним предиспозицијама и потребама?
- Шта може школа да уради и који проблеми захтевају подршку споља, на пример, додатно финансирање од стране локалне администрације?

Ученици овде следе други начин, а анализа води до важног закључка-типично, сложена питања се не могу решити само једним кораком, што у овом случају значи, на пример, проширивањем школе, запошљавањем посебно обученог кадра, итд. Такве мере образовне реформе би биле веома пожељне, али оне могу да се никада не десе јер зависе од политичких одлука (нпр. како расподелити новац добијен од пореза) о којима одлучују други, локално градско веће или министарство просвете. Људи који размишљају само у правцу предузимања тако, наоко радикалног корака, у ствари, могу завршити, а да ништа не направе осим да пребаце кривицу на друге. С друге стране, ствари се могу побољшати и предузимањем малих корака, што у овом случају значи фокусирати се на оне проблеме које директорица, наставник, ученици или родитељи могу сутра да реше ако желе, или ако се сложе.

Овде је важна трећа колона из наставног листића. Ко је одговоран, тј. ко има моћ да нешто промени? Ученици расправљају, да ли су мали кораци (побољшања унутар школске заједнице) довољни, и где су њихова ограничења. Такође могу размишљати о комбинацији малих, краткорочних корака, те већих корака који захтевају више времена. И овде, поново „школа је живот“, једно микро-друштво. Расправа о стратегијама за развој школе уводи ученике у размишљање о политичком одлучивању и стратешком планирању.

Школа је живот

Ученици могу да упореде колеџ „Хоуп“ са ситуацијом у њиховој школи користећи следећу идеју:

„На које препреке у образовању наилазе неки ученици у вашој школи? Шта мислите, ко би требало да се бави овим потребама (влада, директор, запослени или ученици)?“

За решавање овог питања могуће је применити различите методе. То може бити предмет дискусије с целим одељењем, пројекат-интервју с ученицима или се може повезати с пројектом школских новина (видети пету наставну целину).

Писмени задатак

У процесу организовања наставе и учења, важно је бити сигуран да су ученици разумели и да могу да примене оно што су научили. Један од начина да се то оствари јесте да се целокупна дискусија повеже с писменим задатком. То пружа могућност ученицима да размисле о питањима о којима се расправљало у пленарном делу, а може бити посебно корисно за спорије и темељније ученике, који често остају тихи у расправи иако у ствари имају много тога да кажу. Наставник мора да одлучи која тема најбоље одговара нивоу размишљања и разумевања ученика. Може бити довољно да ученици понове расправу и да дају свој властити суд. У захтевнијој вежби, ученици могу да повежу људска права и/или питања неједнакости у друштву, нпр.:

„Европска конвенција о људским правима и Конвенција о правима детета наводе да је дужност владе јадне земље да сваком детету обезбеди школовање и образовање.

- Да ли мислите да је школа испунила ову обавезу? (објасните)

- Шта је потребно да би деца добила образовање које заслужују?
- Шта мислите, чија је дужност да то обезбеди?
- Које друге области живота трпе као резултат неравноправности у друштву?”

Могући резултат одељењске дискусије

Помоћ за колеџ „Хоуп“

Проблеми	Решења	Одговорни	Образовне потребе
(1) Деца избеглице			
Језички проблеми	Посебни курсеви	Директорица, Општинско веће	Језичке
Дечак не говори	Терапија, индивидуална настава	Савет: директорица наставник	Језичке, емоционалне
Девојчица не може да хода	Медицински третман, Посебна настава, Савети за родитеље		Физичке
(2) Баци из места, избеглице и локални ученици			
Вршњачко насиље, задиривање Банда Претње Гуча, повређен дечак	Расправа у разреду Правила понашања Ученички надзор/мониторинг	Наставници Ученици Родитељи	Емоционалне Друштвене Ставови и вредности
(3) Наставници			
Не могу да се брину за избеглице и локалне ученике	Мања одељења Настава по сменама Више наставника	Локално веће	За учењем Језичке Културолошке Верске
(4) Родитељи			
Желе одвојене часове за дечаке и девојчице	„Не”? „ОК”?	?	Културолошке Верске

Лекција 4

Зашто су важна људска права?

Зашто нам је потребно законодавство да бисмо заштитили угрожене људе и њихова људска права?¹¹

Васпитно-образовни циљеви	Ученици су способни да разумеју: <ul style="list-style-type: none"> - питања која се јављају када људи различитих вредности и начина живота покушају да живе заједно; - разлоге зашто су настали међународни инструменти за људска права, нарочито тамо где су појединци и заједнице угрожени.
Задаци	Ученици: <ul style="list-style-type: none"> - се укључују у критичке анализе и давање приоритета одређеним ситуацијама; - дискутују кроз играње улога између две супротне стране; - развијају кључне принципе који се заснивају на игрању улога и - упоређују их са појединим деловима из Европске конвенције за људска права; - пореде сценарио са стварним примерима о кршењу људских права у њиховој држави; - раде презентације за друге ученике о изабраним деловима из Европске конвенције за људска права.
Наставна средства	Копије сценарија с острвом (наставни лист 3.4). Копије ситуацијских картица за сваку малу групу (наставни лист 3.5). Кључни елементи људских права (наставни лист 3.6). Велики листови папира и материјал за цртање, који су потребни за презентацију.
Методe	Критичко размишљање. Дискусија. Преговарање. Групна презентација.

¹¹ Базирано на лекцији која је настала у Фондацији Грађанство, Лондон (Citizenship Foundation, London).

Додатне информације

Европска конвенција о људским правима је уведена како би заштитила права оних људи чија су основна права, на пример право на живот, верску слободу или једнакост пред законом, оспорена. Све владе, чланице Савета Европе, су се сложиле да се придржавају чланова Конвенције у интересу својих грађана. Свака држава мора поднети извештај међународној заједници из области људских права у својој земљи. Поједини грађани се могу жалити Европском суду за људска права, ако верују да им држава чији су грађани, оспорава њихова људска права. Држава такође може уложити жалбу против друге државе у случајевима кршења људских права, али ово се не дешава тако често.

Европска конвенција о људским правима је уско везана за Општу декларацију о људским правима, која је уведена након геноцида у Другом светском рату.

Ток часа

Наставник користи „картице с „поделом улога“ (наставни лист 3.4) и представља сценарио и две групе које су укључене у инсценирање. Наставник прво описује острво, по могућности помоћу мапе на табли, а онда описује острвљане који тамо живе генерацијама.

Затим, говори ученицима да је стигла још једна група која жели да се насели на острву. Веома су различити од острвљана. Описује досељенике и њихов начин живота, а затим дели разред у две групе. Једна група ће глумити острвљане, а друга досељенике. Постоје два могућа начина расправљања о овим питањима (видети методе 1 и 2). За разреде који су навикли на играчке, употребити методу 1. За оне који су навикли да раде на формалнији начин, употребити методу 2.

Метода 1: играње улога

Ученици раде у пару. Један од њих глуми острвљанина, а други досељеника. Ученици морају размишљати о свим ситуацијама које су описане на малим картицама, са тачке гледишта свог народа. Започеће преговоре с другом скупином (претпостављајући да језик није препрека). Морају покушати да се договоре око следећег:

- а) Који су најозбиљнији проблеми њиховог народа?
- б) Шта желе да постигну преговорима?

Затим, наставник тражи да парови острвљана и парови досељеника седну заједно. Одглумиће састанак два народа и покушати да се усагласе око оба питања и смерница за будућност.

Треба подсетити групе, пре него започну расправу, да острвљани можда неће бити у потпуности срећни све док досељеници не напусте острво, јер њихов начин живота може бити угрожен. С друге стране, досељеници воле ово ново место и спремни су да употребе силу како би ту остали.

Наставник треба да замоли сваку групу од четири ученика да се прво договоре око најважнијих проблема с којима се група суочила, почевши од најозбиљнијег па до безначајног проблема, онолико колико време дозволи.

Метода 2: усмеравања дискусија

Ову вежбу је најбоље извести кроз играње улога, али може да се одради и са ученицима који нису навикли на то. Пола разреда ће посматрати ситуацију из угла острвљана, а друга половина из угла досељеника. Свака ситуација се описује с обе тачке гледишта. Радећи у пару, ученици одлучују који су најозбиљнији проблеми и покушавају да смисле најбољи начин за решавање

сваког питања из њиховог угла гледања. Ученике треба подсетити да постоји „идеалан“ или „праведан“ начин решавања сваког проблема, али стварност (и историја) показују да би једна страна могла да има већу корист од друге због неравнотеже моћи.

Наставник води дискусију за сваку ситуацију, разматрајући проблем и с једне и с друге тачке гледишта. Покушава постићи договор између две групе. Сваку расправу може водити један пар са сваке стране, излазећи пред цело одељење како би представили проблем онако како га они виде. Варијација ове методе јесте да парови расправљају о свакој ситуацији у којој један представља острвљане, а други досељенике.

Испитивање за методе 1 и 2

Испитати ученике о ситуацијама о којима су расправљали, постављајући следећа

питања:

- Да ли су питања била једноставна или компликована? Зашто?
- Да ли је свака група добила оно што је желела да добије преговорима?
- Која група је преговарањем добила највише? Зашто?
- Да ли је једна група имала више моралних права од друге у свакој ситуацији?
- Како би могла да изгледа будућност обе групе на острву?
- Шта би могло да спречи превласт једне групе над другом?
- Напишите правила или принципе који би могли да помогну двома групама да живе заједно, у миру на острву. Упоредите тај списак с кључним елементима људских права (види наставни лист 3.6). Који од ових чланака би могао да помогне да људи попут острвљана не изгубе своје острво, свој начин живота и основна људска права?

Наставник истиче да се оваква ситуација догодила много пута у историји, нпр. када су британски досељеници колонизовали Аустралију, или Европљани Северну и Јужну Америку. У то време није било међународних закона о људским правима и многи догађаји који су се одиграли кршили су људска права домородаца. Сличне ситуације се још увек дешавају, нпр. тамо где се јужноамеричким племенима одузима њихова земља, јер међународне компаније експлоатишу руде или секу шуме.

Слављење значаја људских права

Као последњу вежбу везану за ову тему, наставник тражи од ученика (у групама) да одаберу једно од људских права које се налази у Европској конвенцији, а о којем се расправљало током ове наставне целине. Ученици, затим, праве транспарент на којем је истакнуто то право и припремају презентацију о његовој важности. Неки ученици би могли да нацртају поједине сцене играња улога острвљана, да би на драматичан начин приказали проблеме. Оне се могу презентовати у одељењу, другим вршњацима из школе или чак свим ђацима у целој школи. На тај начин се ова наставна целина може увести у пројекат који следи, ако време допусти, и ако су ученици заинтересовани.

Наставни лист 3.1

Школа на ободу шуме

Некада давно, постојала је заједница људи који су живели у густим шумама, на једном планинском венцу. Били су то религиозни људи који су своју децу васпитавали строго, како би поштовали богове свога народа. По њиховој религији, веровало се да не постоје разлике између мушкараца и жена.

Између планина и најудаљенијег дела овога краја простирало се огромно поље. Једна другачија заједница људи је живела у пољу. Они нису имали религију, али су напорно радили једни за друге. Били су жестоки ратници, а мушкарци су били доминантан пол. Жене су биле поштоване, али нису могле да постану вође.

Људи из шуме нису имали ништа са људима из поља. Мрзели су се и бојали се једни других. Некада су, чак, избијали ратови између њих.

Једног дана, млад човек стигне до руба шуме. Разгласи да жели ту да сагради школу како би се деца из обе заједнице могла школовати заједно, те како би, коначно, могао завладати мир између два народа.

Убрзо је једноставна, дрвена грађевина била спремна. Дошао је дан када је учитељ први пут отворио своју школу. Неколико деце из обе заједнице дошло је да види како ће то све изгледати. Родитељи и вође двеју заједница су гледали забринуто.

У почетку је међу децом било проблема. Ругали су се једни другима и често су избијале туче. Деца су, међутим, увидела вредност доласка у школу и ствари су се помало почеле смиривати. Наставник је био строг, али поштен, и према свим ученицима се понашао једнако. Рекао је да поштује оба начина живота, а децу је учио о њиховим различитим начинима живота.

Све више и више деце је почело да похађа школу на рубу шуме.

Међутим, убрзо је постало јасно да у школу иде више деце из поља.

Деца из шуме су сада чинила само четвртину школе. Наставник је разговарао са родитељима обе стране, како би их охрабрио и разуверио.

Али, једног јутра, наставник је стигао и видео да је неко спалио школу до темеља.

(Према причи Теда Хадлстона из Фондације за грађанство)

Наставни лист 3.2

Колеџ „Хоуп“ је школа свих својих ђака

Директорица Колеџа Хоуп је била дарежљива и хумана жена. Снажно је веровала у важност образовања. „Свако заслужује добар почетак у животу“, говорила је својим запосленима. „Не желим да некога стављате у повољнији положај у односу на друге у овој школи. То не би било поштено.“

Онда је, једног дана, у школу стигла група деце избеглица. Њихове породице су избегле из суседне државе због сукоба. Директорица се обратила радницима:

„Ови несрећни, млади људи су све изгубили. Учините да се осећају добродошли у вашим учионицама. Требало би да, што је могуће мање пате. Они нису криви за рат.“

Особље школе се сложило. Деца су распоређена у разреде према својим годинама. Већина деце избеглица су била сама у одељењу, али у једном другом одељењу школу је похађала група од четири избегличка дечака.

Убрзо су наставници приметили да постоје извесне потешкоће у вези са поступањем према деци избеглицама. Један по један, долазили су директорици са својим проблемима. „Избеглица у мом разреду не говори наш језик,“ рекао је један наставник. „Немам времена да јој преводим сваку реч. То ми одузима доста времена. Остали ученици испаштају.“ „Избеглица из мог разреда не жели ни са ким да прича.“ приметио је други наставник. „Можда је под траумом од рата. Или можда има потешкоћа у учењу. Шта да радим?“ Трећи наставник је рекао: „Имам дете које је било рањено. Она не може да хода. Не може се укључити ни у једну физичку активност, и не може да се попне степеницама до лабораторије.“

Затим су почели да се јављају и други проблеми. За време ручка, неке избеглице су злостављали и задиркивали њихови вршњаци. Називали су их погрдним именима, а нека деца су им рекла да се врате одакле су дошли.

Четворица дечака из истог разреда основала су банду да би се заштитила. Једнога дана избила је туча између једног од њих и дечака из места. Избеглица га је тешко повредио. Наставници су се жалили директорици да би дечак требало да буде избачен из школе. Директорица се питала да ли би то било поштено, узимајући у обзир све што је млади избеглица проживео. Наставници су рекли:

„Покушали смо све да ово успе, али наша деца превише испаштају. Не можемо у исто време учити децу избеглице и дати све од себе за ученике из нашег места.“

Недуго после тога, директорица је позвала родитеље деце избеглица. Они су рекли:

„Не свиђа нам се што дечаки и девојчице заједно похађају часове физичког. То се коси с нашом вером и културом.“

Директорица је коначно почела да губи стрпљење. Ово је сматрала озбиљним проблемом, али је у срцу знала да не сме губити наду.

Наставни лист 3.3
Помоћ за Колеџ „Хоуп“

Проблеми	Решења	Одговорна лица	Потребе
(1) Деца избеглице			
(2) Избеглице и локални ученици			
(3) Наставници			
(4) Родитељи			

Наставни лист 3.4**Острвљани и досељеници (картице с поделом улога)****Прва група: Острвљани**

Ви сте група острвљана. Ваш народ живи на овом острву хиљадама година. Ваши преци су покопани на светим местима у планинама, и ви верујете да су њихове душе још увек тамо.

Водите веома једноставан начин живота. Жене се старају о деци, док мушкарци лутају острвом ловeћи животиње и сакупљајући храну из бујне вегетације. Ваши људи верују да је свако одговоран за очување природе, и да је, као такву, сачува за следећу генерацију. Ваше оружје су копља, лук и стрела, те замке за животиње.

Ваша религија се заснива на поштовању природе, а ваша култура на важности ваше заједнице. Када је несташница хране, сви деле, а људи напорно раде једни за друге. Када хране има у изобиљу, људи се окупљају и певају, плешу, те причају приче. Ваш народ нема потребе да пише.

Имате само неколико закона. Вођа племена може да прогласи нове законе, ако је то потребно. Он, такође, може решити несугласице међу члановима ваше заједнице.

Друга група: Досељеници

Ви сте с групом људи који су допловили из Европе у потрази за новим начином живота за себе и своју породицу. Желите да пронађете једну од нових земаља које су откривене на другој страни света. Надате се да ћете се тамо населити како бисте саградили куће и фарме, те постали богати.

Са собом носите алат за обрађивање земље, као и пушке за лов. Ваша култура је утемељена на образовању и напорном раду. Свако жели да буде богат и да удобно живи. Немате своју религију, али верујете да би људи требало да имају право да следе своју судбину.

Желите да о стварима у својој новој заједници одлучујете на демократски начин. Напустили сте друштво где је само једна елитна група имала моћ и где су постојале велике разлике у богатству. Желите да утемељите друштво у којем су сви људи једнаки или где свако има једнаку шансу да успе.

Наставни лист 3.5

Ситуацијске картице: Острвљани

Погледајте следеће ситуације и унутар групе одлучите шта би требало да се уради.

Острвљани

1О Нове ограде

Поједини досељеници су почели да постављају ограде око својих кућа, преко стаза које сте ви увек користили како бисте пратили своја стада. Неке од њих сте срушили.

2О Уљез на туђем земљишту

Један острвљанин је прелазео преко места које су досељеници оградиле. Убијен је.

3О Мешовити брак

Један од острвљана се заљубио у досељеницу. Желе да се венчају и да живе у једној од заједница досељеника. Породица тог мушкарца је веома несрећна због тога.

4О Света места

Неки од досељеника копају у планинама у потрази за минералима, на местима (по вашем веровању) на којима живе душе ваших предака. Та места су света за вас. У знак протеста напали сте неке људе који су тамо копали.

5О Образовање

Неки од досељеника су отворили школу и позвали вашу децу да се придруже и науче да читају и да пишу.

Досељеници

1Д Нове ограде

1Д Нове ограде

Острвљани су срушили неке од ограда које сте поставили да бисте ту чували животиње које сте уловили.

2Д Уљез на туђем земљишту

Острвљани су упадали на нека од места које сте оградиле за своје животиње. Једног сте упозорили, а затим упуцали.

3Д Мешовити брак

Једна од досељеница се заљубила у острвљанина. Желе да се венчају и да живе у заједници досељеника. Неки досељеници су несрећни због тога.

4Д Света места

Открили сте вредне минерале у планинама. Моћи ћете да их продате трговцима код куће. Чини се да острвљани сматрају планине светима, а ви мислите да је то само празноверје. Напали су људе који су тамо копали.

5Д Образовање

Неки од досељеника су отворили школу. Позвали су острвљане да пошаљу своју децу у школу.

Наставни лист 3.6

Кључни елементи људских права¹²

1. Право на живот.
2. Заштита од тортуре.
3. Заштита од ропства.
4. Право на слободу и безбедност.
5. Право на правично суђење.
6. Право на накнаду у случају повреде.
7. Заштита од дискриминације; право на равноправност.
8. Право да се буде признат као особа; право на националност.
9. Право на приватност и породични живот.
10. Право на закључивање брака.
11. Право на личну својину.
12. Право на слободу кретања.
13. Право на уточиште.
14. Слобода мишљења, савести и вероисповести.
15. Слобода изражавања.
16. Слобода окупљања и удруживања.
17. Право на храну, пиће и дом.
18. Право на здравствену заштиту.
19. Право на образовање.
20. Право на запошљавање.
21. Право на одмор и слободно време.
22. Право на социјалну заштиту.
23. Право на политичко деловање.
24. Право учешћа у културном животу.
25. Забрана кршења људских права.
26. Право на друштвени ред који препознаје људска права.
27. Дужности појединца.

¹² Ова листа се базира на материјалима за наставнике у петој наставној целини „Права, слободе и одговорности.“

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 4: Сукоб Шта урадити ако не мислимо исто?

4.1. Решавање сукоба

Како се носити с озбиљним неслагањима?

4.2. Примена приступа "шест корака "

Како можемо да избегнемо свађу са суседом?

4.3. Кад људска права стоје у супротности

Супротстављена људска права. Шта сад чинити?

4.4. Прибегавање насиљу

Да ли је употреба насиља оправдана у неким случајевима ?

ЧЕТВРТА НАСТАВНА ЦЕЛИНА: Сукоб Шта урадити ако не мислимо исто?

Појам мира има важну културну димензију. Традиционално, у културама Далеког истока, мир има више везе са унутрашњим миром (мир у нашим мислима и срцима), док се у западном свету сматра да је мир изван појединаца (одсуство рата или насилних сукоба). У Индији, на пример, реч за мир је „сханти“, што подразумева савршен ред ума или мир у уму. Ганди је своју филозофију и стратегију заснивао на појму који се зове „Ахимса“ што, отприлике, значи „обуздати се од свега што је иоле штетно“. Он је рекао: „Дословно говорећи, Ахимса значи ненасиље. Али за мене има много веће, неописиво веће, значење. То значи да не можете никога повредити, не можете пружити уточиште лошим мислима, чак ни у вези с онима које сматрате својим непријатељима. Онај ко следи ову доктрину, нема непријатеља.“ У традицији Маја, мир се односи на појам благостања и повезује се с идејом савршеног баланса између различитих подручја нашег живота.

„Позитиван мир“ описује стање у којем се колективна воља усмерава ка промовисању мира и отклањању препрека миру. Обухвата посвећеност друштвеној правди, а на тај начин се промовише идеја да је мир одсуство страха, насиља или рата. Обухвата и посвећеност ненасилном решавању сукоба и покушава да подстакне капацитете појединаца и група како би се на конструктиван начин носили са социјалним проблемима. За едукаторе ЕДЦ то такође значи промовисање демократских процеса у разреду, усмеравајући се на питања моћи или њене злоупотребе, као и свакодневно охрабривање вештина слушања и конструктивног разговора, те решавања сукоба¹³.

Да ли је насиље природно? Многи људи су уверени да су људска бића по природи насилна, а последица тога је да у нашим животима и друштвима не можемо избећи ратове, сукобе и насиље уопште. Стручњаци у овој области тврде да можемо избећи насилничко размишљање, осећања и деловање. Севиљска изјава о насиљу, коју је 1986. године развила група професора и научника из многих земаља ово потврђује изјављујући:

- “1. Научно је нетачно тврдити да смо од наших предака наследили потребу за ратовањем (...) Вођење рата искључиво је људски феномен и не налазимо га код животиња (...).
2. Постоје културе које нису ратовале вековима, као и културе које ратују често само у одређеним раздобљима (...).
3. Научно је нетачно тврдити да је рат или било који други облик насилног понашања генетски програмиран у људској нарави (...).
4. Научно је нетачно тврдити да људи имају “насилан ум” (...) наше деловање је обликовано тиме како смо условљени и социјализовани (...).”

Већина нас је условљена нашим окружењем па реагујемо агресивно и насилно. Учимо да мислимо, осећамо и да се понашамо агресивно, у неким случајевим насилно. Где год живимо, изложени смо друштвеном и културном притиску који нас условљава да стално читамо о насиљу, гледамо насиље и слушамо о насиљу. Телевизијске емисије, рекламе, новине, видео игрице, те филмска и музичка индустрија, увелико доприносе овој ситуацији. Пре него уђе у пубертет дете је видело на хиљаде убистава и сцена насиља само гледајући телевизију. Наша модерна друштва се, свесно или несвесно, не извињавају за насиље. Насиље се посматра као нешто што има позитивну вредност. У већини култура се рећи "не" насиљу и избегавање

¹³ Извор: „COMPASS, a manual for human rights education with young people“, Council of Europe, Strasbourg, 2002, 376ff.

физичког насиља или сукоба, може посматрати као знак слабости, посебно код мушкараца који осећају велики притисак својих вршњака још од веома ране доби.

За додатне информације видети додатни материјал за наставнике на крају ове целине¹⁴.

Образовање за демократско грађанство и људска права

Кроз ову серију часова ученици ће:

- побољшати увид у механизме који стоје у позадини сукоба;
- побољшати увид у ненасилно решавање сукоба;
- побољшати способност да се носе са сукобима у свом властитом окружењу;
- побољшати способност да схвате гледишта и потребе свих страна укључених у сукоб;
- побољшати увид у међусобно супротстављена људска права;
- побољшати своје критичко размишљање о употреби насиља;
- побољшати свој увид у то како савладати насиље с којим су суочени;
- бити стимулирани да сукобима приђу на ненасилан начин.

¹⁴ Извор: "COMPASS", a manual for human rights education with young people" Council of Europe, Strasbourg 2002, 380.

Наставна целина 4: Сукоб

Шта урадити ако се не слажемо?

Тема часа	Васпитно-образовни циљеви часа	Задаци	Наставна средства	Методе
Лекција 1 : Решавање сукоба	Увођење приступа шест корака у решавању сукоба.	Анализирати сукоб; пронаћи решења.	Наставни лист 4.1	Рад у малим групама.
Лекција 2 : Примена приступа шест корака	Учење о примени приступа шест корака.	Анализирати сукоб; пронаћи решења у корист обеју страна.	Наставни лист 4.1 Наставни лист 4.2	Рад у малим групама.
Лекција 3: Кад људска права стоје у супротности	Учење о томе како препознати и анализирати ситуације у којима су људска права супротстављена.	Анализирати ситуацију у којој су људска права у супротстављена.	Наставни лист 4.3 Наставни лист 5.2	Рад у малим групама. Критичко размишљање.
Лекција 4 : Прибјегавање насиљу	Развијање критичког размишљања о прихватљивости употребе насиља и о личном понашању.	Размислити о употреби насиља и о личном понашању.	Наставни лист 4.4	Рад у малим групама. Критичко размишљање.

Лекција 1

Решавање сукоба

Како се носити с озбиљним неслагањима?

Васпитно-образовни циљеви часа	Увођење приступа ""шест корака"" у решавању сукоба.
Задаци	Анализирати сукоб; пронаћи решења.
Наставна средства	Листови папира или свеске и хемијске оловке. Наставни лист 4.1.
Методe	Цео разред или рад у пару (није обавезно).

Додатне информације: Конфликти и њихово разрешавање

Сукоби су део нашег свакодневног живота. На њих не треба гледати као на негативан догађај, већ као на сукоб интереса између различитих појединаца или група. У политици, сукоби су чак важан део јавне расправе. Различите друштвене групе се интегришу само кроз отворени сукоб и тражење компромиса. Решавање сукоба (тражење компромиса) је вештина која се може научити. Ова наставна целина ће томе допринети.

Обе стране на добитку: описује ситуацију у којој обе стране имају подједнаке користи од договореног решења сукоба и осећају да су постигле оно што су желеле. Ово се сматра најидеалнијим решењем сукоба и представља неку врсту сигурности да се сукоб неће поновити.

Победа – пораз или пораз - победа: описује ситуацију у којој решење сукоба значи да је једна страна добила, а друга изгубила. Ова врста ситуације често значи да ће се сукоб опет распламсати, јер онај који губи није остварио никаву добит.

Обе стране на губитку: описује ситуацију у којој ниједна страна не добија решењем сукоба. Ова ситуација често значи да је сукоб само привремено нестао и врло вероватно ће опет испливати на површину.

Ток часа

Наставник започиње час писањем речи „СУКОБ“ на левој страни табле. Ученике ће замолити да на лист папира напишу изразе и речи које асоцирају на реч „сукоб“.

Исто раде и код речи „МИР“, коју наставник пише на десној страни табле. Затим прозива 10 ученика да прочитају своје речи. Речи се записују на табли, а ученици износе своје коментаре на следећа питања:

- Да ли сте изненађени неком од наведених речи?
- Да ли су све речи везане за сукоб негативног, а оне везане за мир позитивног значења?

Наставник затим пита ученике да наведу примере сукоба које су сами искусили или који су се десили у њиховом окружењу. Требало би да кажу да ли ти сукоби припадају категорији сукоба који се могу решити и који представљају први корак ка компромису, или категорији сукоба који се не могу решити. Наставник затим напомиње да сукоби не морају нужно да воде ка насиљу и да су могући конструктивни приступи сукобима.

У наставку часа, наставник наводи конкретан пример сукоба који може да се деси у једној породици.

„Каћа је осамнаестогодишњакиња која жели да гледа видео који је недавно добила од другарице. Њен брат, петнаестогодишњи Мартин, истовремено жели да гледа своју омиљену телевизијску емисију. Нажалост, имају само један телевизор.“

Наставник даје копију наставног листа 4.1 сваком ученику и почиње анализу сукоба користећи доле описани приступ "шест корака".

Кораци 1 и 2 предузимају се унутар целе групе, а води их наставник који инсистира на проналажењу стварних „потреба“ обе стране, те да се да јасна дефиниција сукоба.

У кораку 1 важно је да се на непровокативан начин наведу реалне потребе сваке стране. Мора се навести које су стварне потребе у позадини проблема, пошто се оне могу разликовати од потреба које изнесе свака страна. У другом кораку, проблем у позадини сукоба се формулише тако да се обе стране сложе.

Трећи корак води проналажењу могућих решења. У овој фази, решења не би требало коментарисати нити просуђивати – сваки облик решења је добродошао. Трећи корак би се могао одигравати у паровима. Наставник затим уводи концепт приступа „пораз-пораз“, „победа - пораз“, „пораз-победа“ или „победа-победа“ у анализирању решења, те тражи од парова да оцене своја решења користећи дотични концепт (корак 4).

Ако ученици открију да ниједно од њихових решења не одговара приступу „победа-победа“, подстакнути су на даље размишљање. Какогод, увек ће бити случајева у којима није могуће решење „победа-победа“. Након што представе своје одговоре, наставник позива групу да одлучи које решење је најбоље (корак 5). У стварном сукобу, у којем су стране директно укључене у овај приступ за решавање сукоба, стране морају да прихвате решење. Наставник завршава представљајући укратко могућност корака 6. Кључни елеменат корака 6 је што се након одређеног времена (неколико минута, сати, дана или недеља, у зависности од природе сукоба) оцењује решење и, ако је потребно, прилагођава га.

У закључку, наставник подржава расправу о томе да ли један метод као што је приступ "шест корака" може функционисати, у којој ситуацији, и које би биле последице ако би такав метод био нашироко познат и коришћен. То би требало да буде предмет дискусије у односу на различите групе, контексте, као што су:

- вршњачке групе;
- породица;
- разред;
- школа;
- држава;
- ратни сукоб;
- спорт.

Лекција 2

Примена приступа "шест корака"

Како можемо да избегнемо свађу са суседом?

Васпитно-образовни циљеви часа	Научити примену приступа "шест корака".
Задаци	Анализирати сукоб и пронаћи решења од којих обе стране имају користи.
Наставна средства	Копија једног од сценарија сукоба из наставног лист 4.2 за сваку мању групу. Наставни лист 4.1.
Методe	Рад у малим групама.

Додатне информације

Мирно решавање сукоба не може почети да се примењује самим разумевањем теоријског концепта. Морамо поступати с вештином која се да научити, а на овом часу се ученицима пружа могућност да науче како да примене мирно решавање сукоба у пракси. Следећи корак биће примењивање овог знања на реалне ситуације у школи.

Ток часа

Наставник започиње час објашњавајући ученицима да им је задатак да примене приступ "шест корака" у решавању сукоба у различитим конфликтним ситуацијама.

Ученици се деле у мале групе од четворо или петоро. Добијају копију наставног листа 4.2 (сценарији сукоба). Свака група ради на једном од сценарија. Ученици такође добијају наставни лист 4.1 под називом „Приступ "шест корака" у решавању сукоба“. Након што су групе завршиле, представници група представљају својих шест корака целом разреду. Ово прво урадити за „сукоб 1“, а затим за „сукоб 2“.

Након њихових презентација, наставник води расправу о решењима, постављајући питања:

- Да ли разумемо „потребе“ и „дефиницију проблема“? Да ли постоје нерешена питања?
- Да ли можемо пронаћи друга решења за која мислимо да би дугорочно била боља?

У другом кораку, наставник тражи од ученика да раде на сукобима који су се већ десили или се дешавају у школи, у вршњачкој групи, у земљи, итд. Бирају један или више сукоба (што зависи од расположивог времена). Размишљају о могућим решењима „победа-победа“.

Уместо расправе, ситуације се могу и одглумити. У случају играња улога, један ученик би глумио страну А, а други страну Б, док би трећи имао улогу посредника. Наставник затим може од сваке групе тражити повратну информацију о томе на који начин су решили сукоб. Може се расправљати о различитим решењима, као и о процесима помоћу којих се покушало доћи до решења. Ови додатни елементи могу одузети доста времена, стога би њих требало одржати као ваннаставну активност или као додатни час.

Ако наставник искористи две студије случаја као средство за увођење облика посредовања, онда може пружити основне информације о правном систему решавања сукоба у држави (облици посредништва, могућност да сукоб заврши на суду, итд.).

Лекција 3
Сукоб људских права
Судар између људских права. Шта сада?

Васпитно-образовни циљеви часа	Научити како препознати и анализирати ситуације у којима су људска права у сукобу.
Задаци	Анализирати ситуацију у којој су људска права у сукобу.
Наставна средства	Велики лист папира и фломастер за сваку групу. Наставни лист 4.3 Наставни лист 5.2
Методe	Рад у малим групама. Критичко размишљање.

Додатне информације

Иако се на први поглед чини да људска права нуде јасне одговоре, то није увек тако. У ствари, постоје многе ситуације у којима се нечија права сукобљавају с правима неког другог. У том случају, критичко размишљање може помоћи да се одмере права једних и права других, те да се нађе сопствено решење.

Ток часа

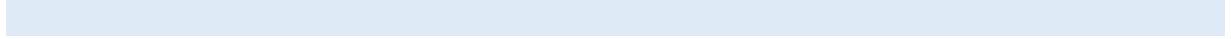
Радне групе (четири или пет ученика у свакој) добију случај о привидном или стварном сукобу људских права (наставни лист 4.3 „Пет случајева сукоба људских права“), велики лист папира и маркер.

Ученици прво расправљају о томе која су људска права укључена у сукоб. За дискусију, групама се може дати списак људских права (наставни лист 5.2). Када се сложе око тога која права су у сукобу, исписују папир како је доле приказано. Наставник ово може припремити на табли, и написати права о којима се ради у прву рубрику.

Број случаја
Људска права која су укључена
Решење
Основаност таквог решења

Други задатак је спровести отворену дискусију о томе шта би, по мишљењу ученика, могло да буде решење сукоба. Наводе разлоге свог избора и записују их на папир.

Затим, свака група бира представника који ће презентовати одговоре групе пред целим разредом. Наставник може да тражи од ученика повратну информацију у вези са направљеним изборима, као и да ли се слажу или не са идејама одређене групе.

Лекција 4

Прибегавање насиљу

Да ли је употреба насиља у неким случајевима прихватљива?

Васпитно-образовни циљеви часа	Развити критичко мишљење о прихватљивости употребенасиља и о личном понашању.
Задаци	Размислити о употреби насиља и о личном понашању.
Наставна средства	Картице или листићи папира са случајевима из наставног листа 4.4 за сваку групу. (Наставник мора имати информације о правном систему за решавања сукоба у земљи.)
Методe	Рад у малим групама. Критичко размишљање.

Додатне информације

Иако се мир у свету сматра крајњим циљем, ни међународни закони о људским правима нити међународно хуманитарно право не искључују употребу насиља у апсолутном смислу. Циљ часа је да допринесе критичком размишљању ученика о легитимности употребе насиља у специфичним случајевима. Од ученика се тражи да размисле о свом властитом понашању са аспекта насиља, којим се они сами или други служе у њиховом окружењу.

Ток часа

Ученици се деле у групе од четворо или петоро. Ученик или наставник представљају случај 1 из наставног листа 4.4.

Можда ће бити тешко обрадити сва четири случаја на једном часу. Стога, наставник може дати различите случајеве различитим групама, може да одабере два од четири случаја или да дода још један час.

Задатак групе је да расправља о случају користећи питања која су написана на картици, усмено презентује своје одговоре. Наставник мора бити свестан да је кључно питање које се обрађује, до које мере би требало да буде прихватљива употреба насиља. Након што је свака група одговорила, наставник може да да неке додатне информације које су везане за овај случај пре него што представи следећи.

Наставников примерак случајева, питања и додатних информација:

Случај бр. 1

За време демонстрација везаних за антиглобализацију, једна мала група људи почиње да баца камење на зграду седишта познате транснационалне компаније. Полицајци, присутни на лицу места, покушавају да ухвате људе који су одговорни за насталу ситуацију. За време те интервенције, људи који бацају камење, ухвате једног полицајца и озбиљно га премлаће.

Питања:

1. Да ли би било прихватљиво да полиција не интервенише користећи силу, како би избегла ескалацију сукоба?
2. Да ли би било прихватљиво да полицијске снаге употребе своје оружје и пуцају на људе који бацају камење?
3. Да ли би било прихватљиво да полиција интервенише употребом аутоматског оружја?
4. Да ли би било прихватљиво да полиција чека док не буде у могућности да интервенише воденим топовима?

Додатне информације

Следећи међународне стандарде, полиција може употребити силу под одређеним условима. Сила би требало да се употреби само ако је неопходно (тј. у најмањој могућој мери). Ако би надлежни наредио свом полицајцу да интервенише на начин који је потпуно супротан овом правилу, правила УН очекују од њега/ње да одбију да изврше наредбу.

Случај бр. 2

Држава X објављује рат држави Y јер Y јасно штити, и чак финансира, групе побуњеника из државе Y које делују против државе X. Обавештајне снаге државе X откривају у којем селу је смештена група добро организованих и наоружаних побуњеника, и сазнају да планирају велики бомбашки напад на важну индустријску мету.

Питања:

1. Да ли би било прихватљиво да држава X бомбардује село, побринувши се да само неколико људи, укључујући и локално становништво, преживи?
2. Да ли би ово последње било прихватљиво након јасног захтева да се побуњеници предају, те јасног упозорења локалном становништву да напусте село и окупе се на локалном спортском стадиону, где би им било дозвољено да уђу након претреса због оружја?
3. Да ли би било прихватљиво не интервенисати употребом силе? Којих се још алтернативних решења можете сетити?

Додатне информације

По Женевској конвенцији о ратном праву, није предвиђена потпуна забрана употребе војне силе, али су забрањене неке врсте интервенција и оружја. Једно од начела је да се војна сила не би смела употебити против цивилних циљева, тј. не би смела бити свеобухватна нити диспропорционална: на пример, морају да се предузму озбиљни покушаји како би се избегле цивилне жртве, уздржавањем од кориштења најснажнијих бомби против војних циљева, у ситуацијама где су довољне и слабије бомбе. На тај начин се могу избећи цивилне жртве („коллатерална штета“). То не значи да „Женевска конвенција“ о ратном праву сматра коллатералну штету неприхватљивом, већ је само узима у обзир до одређене мере.

Случај бр. 3

Г. Х, младић који ради као техничар у локалној болници, редовно туче своју жену када се врати кући пијан. Његова жена је једном обавестила полицију о батинама које добија од мужа, а које су понекад озбиљне. Комшиница, која је случајно постала свесна целе ситуације, сада може да замисли шта се дешава код комшија када чује да се свађају и вичу.

Питања:

1. Да ли би комшиница у таквим случајевима требало да обавести полицију или је то неприхватљиво задирање у туђу приватност?
2. Да ли полиција треба да интервенише ако добије информације од некога?

Додатне информације

“(...) Државе би требало да осуде насиље над женама, не позивајући се ни на какве обичаје, традицијске или религијске разлоге како би избегле своје обавезе у вези с тим. Требало би да свим расположивим средствима и без одлагања спроводе политику елиминисања насиља над женама, а то значи да би морале да:

(а) размотре, ако то још нису учиниле, ратификацију или приступање Конвенцији о уклањању свих облика насиља над женама, односно, повећати статус суздржане у односу на Конвенцију;

(б) се уздрже од насиља над женама;

(в) истрају у спречавању, истраживању и, у складу с националним законодавством, кажњавању сваког чина насиља над женама, било да су их починила државна или приватна лица(...).”;

Члан 4 Декларације УН о елиминацији насиља над женама (1993).

Случај бр. 4

Лео, 13, је мршав и поприлично низак дечак. Често га малтретирају неки старији дечаки док се игра на месном игралишту. Овај пут им он одговара да га не би смели стално малтретирати, и да се понашају као необразовани и примитивни људи. Неки старији дечаки због тога почну да га озбиљно тучу. Леов пријатељ, улазећи на игралиште, види шта се дешава. И неки старији људи виде шта се дешава док прелазе игралиште на путу од пијаце ка кући.

Питања:

1. Да ли би Леов пријатељ требало да се умеша у овом случају? Како?
2. Да ли старији људи треба да се умешају? Како?
3. Која друга решења бисте предложили?

Као додатни задатак, ученици могу осмислити писмо старијим дечацима у којем објашњавају шта мисле о њиховом понашању. То би могао бити задатак за домаћи рад или за групе које брже раде.

Материјал за наставнике о Међународном хуманитарном праву

Шта је међународно хуманитарно право?

Међународно хуманитарно право (МХП) садржи хуманитарна начела и међународне уговоре с намером да се заштите животи људи и да се ублажи страдање војника и цивила за време војних сукоба. Његови основни законски документи су споразуми Женевске конвенције из 1949. године, четири споразума која су потписале готово све земље у свету. Споразуми дефинишу основна права војника који не учествују у даљој борби због рањавања, болести или заробљеништва, те права цивила. Додатни Протоколи из 1977. године, који употпуњују Женевске конвенције, проширују та права.

Кога штити МХП? Да ли МХП штити мене?

МХП штити рањене, болесне или заробљене припаднике оружаних снага и цивиле. Рањени и болесни борци, којој год националности да припадају, морају бити збринуте у складу са одредбама Прве женевске конвенције. Они не могу бити убијени, мучени или изложени биолошким експериментима. Морају такође имати одговарајућу заштиту против пљачке или било каквог лошег поступања. Конвенција штити и медицинске раднике, војно верско особље, војно-медицинске зграде и мобилне јединице.

Рањени, болесни, те војници који су претрпели бродолом на мору под заштитом су Друге женевске конвенције. Они примају исту заштиту као војници на копну, уз додатне услове везане за море. Бродови-болнице су такође заштићени.

Према ратним затвореницима, које штити Трећа женевска конвенција, мора се поступати хумано; мора им се обезбедити адекватан смештај, храна, одећа и здравствена заштита. Не смеју да буду мучени или изложени медицинским експериментима, морају бити заштићени од насиља, увреда и јавне знатижеље. Затворени ратни дописници и цивили који имају дозволу да прате војску, такође имају овај статус.

Цивиле штити Четврта женевска конвенција. Стране у сукобу морају да у сваком тренутку разликују цивиле од војника, и да усмере своје операције искључиво против војних циљева. Цивилима мора бити дозвољено да живе нормално, колико је то могуће. Морају бити заштићени од убистава, мучења, пљачке, одмазде, уништавања имовине и заробљеништва. Мора се поштовати њихова част, породична права и верска уверења. Окупаторске силе морају осигурати и дозволити сигуран доток хране и медицинских средстава, постављање болница и сигурних зона за рањене, болесне, старе, децу, труднице и мајке мале деце. Ова Конвенција пружа посебну заштиту женама и деци. Болничко особље које се брине о овим појединцима, такође се мора поштовати и заштитити.

Женевске конвенције апелују на хуманитарну помоћ Међународног комитета Црвеног крста (МКЦК), Црвеног крста и Црвеног полумесеца националних друштава или других непристрасних хуманитарних организација, које су овластиле сукобљене стране.

Правимо ли разлику између хуманитарног права и људских права?

Да, али се она међусобно допуњују. Оба желе да заштите појединце од насиља и да сачувају људско достојанство, али се појављују у различитим условима и имају различите суштинске документе. МХП се примењује у време оружаних сукоба како би се ограничила патња проузрокована ратом, и заштитили они који су пали у руке супротне стране. Примаран фокус МХП је очување основних права рањених, болесних бораца, ратних заробљеника и цивила. Право за заштиту људских права се примењује у време мира или рата, али је основни задатак

заштитити људе и њихова, међународно призната, цивилна, политичка, економска, социјална и културна права која крше владе.

Шта каже МХП по питању деце-војника?

Хуманитарно право забрањује деци да учествују у борбама, али деца-војници и даље представљају озбиљан проблем у многим деловима света. МХП захтева да се деца млађа од петнаест година, не би смела регрутовати у војне снаге, те да треба предузети „све могуће мере“ како би се осигурало да они не учествују директно у борбама. У регрутовању оних између петнаест и осамнаест година, приоритет се мора дати оним најстаријима (Члан 77, Протокол I). На несрећу, број деце која постају војници, било добровољно или силом, у порасту је. Деца која живе у просторима где су присутни сукоби, посебно она која су одвојена од својих породица или су маргинализована на друге начине, могу постати потенцијални регрути. Деца су често присиљена да се придуже оружаним групама или да постану деца-војници како би преживели.

Када се примењује МХП?

МХП се примењује код оружаних сукоба (рат) између народа (међународни оружани сукоб) или унутрашњих оружаних сукоба, као што су грађански ратови.

Да ли МХП важи и за терористичке нападе од 11. септембра 2001?

Иако је 11. септембар 2001. године донео смрт и уништење на степену који можемо повезати са оружаним сукобом, није јасно да ли се примјењује МХП. МХП се примењује у оружаним сукобима између држава (међународни оружани сукоб) или унутрашњим оружаним сукобима, попут грађанских ратова. Да је шокантне нападе на цивилне циљеве у Њујорку и Вашингтону починила терористичка мрежа која делује самостално, онда би они представљали страшне злочине, а не дела рата код којих се примењује МХП.

Да ли МХП обезбеђује посебну заштиту женама?

Да. Иако жене уживају једнаку законску правну заштиту као и мушкарци, Женевске конвенције признају принцип да „жене треба да се третирају с пуним поштовањем због њиховог пола“ (члан 12. I и II Женевска конвенција, члан 14. III Женевска конвенција). То значи да је обезбеђена додатна заштита како би се нагласиле посебне потребе жена које произлазе из родних разлика, части и скромности, трудноће и рађања деце. На пример, жене, војни заробљеници или затвореници, морају бити у одвојеним просторијама од мушкараца, под сталним надзором других жена. Жене би требало да буду заштићене од силовања, присилне проституције или било ког другог облика недоличног напада“ (IV Женевска конвенција, члан 27, 75 и 76. Протокол I). Труднице, родиле и дојиље морају, такође, имати приоритет (члан 70. Протокол I). Како бисте научили више о питањима у вези жена у оружаним сукобима, погледајте недавну студију о „Женама суоченим с ратом“ на www.womenandwar.org.

Како МХП штити децу?

МХП забрањује нападе на цивиле и посебно наглашава заштиту деце. Сви цивили се морају заштити од убистава, мучења, пљачки, одмазде, уништавања имовине. Морају се поштовати њихова част, породична права и верска уверења. Окупаторске силе морају обезбедити и дозволити сигуран доток хране и медицинске опреме, постављање болница и сигурних зона за рањене, болесне, старе, децу, труднице и мајке мале деце. Посебне одредбе односе се на заштиту деце која су без родитељске пратње, психосоцијалних потреба те комуникације унутар породице.

Деца млађа од петнаест година, која су сирочад или су одвојена од својих породица, морају бити збринута. Мора им бити омогућено да поштују своју веру, као и школовање.

Да ли се убијање цивила у току рата сматра кршењем МХП?

Главни циљ МХП је заштита цивила. Према IV Женевској конвенцији, цивили се морају штитити од убистава и мора им се дозволити да воде нормалне животе, ако безбедност то

допушта. Додатни Протокол I из 1977. обезбеђује додатне детаље за проширење заштите цивила у међународним оружаним сукобима. Иако су Сједињене Америчке Државе потписале Протокол I, он још увек није ратификован. Па ипак, САД су нагласиле да ће се придржавати ових одлука које многи сматрају кодификацијом општеприхваћеног обичајног права, ствараног стотинама година.

Основно правило, на принципу разликовања, описано је у члану 48. Протокол I, који каже: „Да би се обезбедило поштовање и заштита цивилног становништва и цивилних објеката, стране у сукобу треба да у сваком тренутку разликују цивилно становништво од војске, као и цивилне од војних објеката. Своје војне операције треба да усмере само против војних објеката.“ Како би се забранили директни напади, МХП, такође забрањује насумичне нападе на цивиле. Они се могу десити, на пример, када напад оружаних снага на војни циљ не узима у обзир претеране негативне последице на цивиле (члан 41. Протокола I).

Међутим, нису сва страдања цивила незаконита за време рата. МХП не ставља оружани сукоб ван закона, већ покушава да уравни тежи правно признато право једне нације да легитимно нападне војне циљеве током рата, с правом да се цивилно становништво заштити од непријатељског деловања. Другим речима, узимајући у обзир природу ратовања, МХП унапред очекује одређену количину „колатералне штете“ која понекад, нажалост, укључује и цивилне жртве.

Наставни лист 4.1
Приступ „шест корака“ у решавању сукоба

1. Потребе стране А а) б) в) г)	1. Потребе стране Б а) б) в) г)
2. Дефинисање проблема	
3. Идеје за решења а) б) в) г)	
4. Оцењивање решења за страну А а) б) в) г)	4. Оцењивање решења за страну Б а) б) в) г)
5. Које решење је најбоље?	
6. Одлучи како и када ће бити оцењено решење	

Наставни лист 4.2

Сценарији сукоба

Сукоб 1

Двојица суседа се расправљају око оградe која се налази између њихових имања. Један од њих жели да замени ограду новом, јер верује да стара више није у добром стању. Он очекује да са својим суседом подели трошкове око нове оградe. Други сусед се слаже да ограда није у добром стању, али не жели да потроши новац на нову. Он мисли да постојећа ограда, иако не изгледа добро, барем успева да задржи суседовог пса изван његове баште. Штавише, он не воли што се његов сусед увек прави важан с новим, скупљим стварима.

Сукоб 2

Тата и мама се никако не слажу око тога како би требало реаговати када њихово двогодишње дете прави превелику буку у стану. Отац мисли да дете мора научити како да се понаша и да процес учења треба што пре да започне. Осим тога, он воли мир и тишину у своје слободно време, јер је његов посао јако напоран. Мајка осећа да не може стално прекидати игру или плач свог двогодишњег детета, јер је то превише фрустрирајуће за дете и може да науди његовом развоју.

Наставни лист 4.3

Пет случајева сукоба људских права

Случај 1

Макс је осмогодишњи дечак озбиљно повређен у несрећи и хитно му је потребна трансфузија крви. Његов отац, из верских разлога, забрањује болничком особљу да то уради. Мајка и доктори желе да спасу дечаков живот.

Случај 2

У хитној служби болнице ради само ограничен број људи. Вече је хаотично и има места још само за једну особу која може бити прегледана по хитном поступку. Пошто су животи двоје људи још увек угрожени, доктори морају одлучити да ли ће да лече дете или успешног пословног човека.

Случај 3

Гас је врло цењен члан једне верске политичке странке која снажно истиче породичне вредности. Један новинар, који је посетио седиште странке, случајно открива лична писма особе Х из којих се може, без сумње, закључити да Гас има ванбрачну везу. Новинар објављује причу.

Случај 4

Југучу живи у једној земљи Трећег света. Он је сиромашан и може да задовољи само своје основне потребе и ништа више. Желео би да студира, али не може да пронађе средства за то. Његова држава није у могућности да му их обезбеди јер је економско стање у држави веома лоше и мора употребити сва расположива средства да би задовољила основне потребе становништва.

Случај 5

Локалне власти планирају да саграде нову школу на делу земље који је једно од ретких места где деца још могу да се играју.

Наставни лист 4.4

Да ли је насиље у неким случајевима прихватљиво?

Случај бр.1

За време антиглобалистичких демонстрација, једна мала група људи почиње да баца камење на зграду седишта познате транснационалне компаније. Полицијаци присутни на лицу места покушавају да ухвате људе који су одговорни за насталу ситуацију. За време интервенције, људи који бацају камење, ухвате једног полицајца и озбиљно га премлате.

Питања:

1. Да ли би било прихватљиво да полиција не интервенише користећи силу како би избегла ескалацију сукоба?
2. Да ли би било прихватљиво да полицијске снаге употребе своје оружје и пуцају на људе који бацају камење?
3. Да ли би било прихватљиво да полиција интервенише употребивши аутоматско оружје? (То би било брже, али би сигурно број жртава био већи.)
4. Да ли би било прихватљиво да полиција чека док не буде у могућности да интервенише воденим топовима?

Случај бр. 2

Држава X објављује рат држави Y јер држава Y јасно штити, чак и финансира групе побуњеника из државе Y које делују против државе X. Обавештајне снаге државе X откривају у ком селу је смештена група добро организованих и наоружаних побуњеника, и сазнају да планирају велики бомбашки напад на важну индустријску мету.

Питања:

1. Да ли је прихватљиво да држава X бомбардује село, побринувши се да само неколико људи, укључујући и локално становништво, преживи?
2. Да ли ово последње било прихватљиво након јасног захтева да се побуњеници предају, те јасног упозорења локалном становништву да напусте село и окупе се на локалном спортском стадиону, где би им било дозвољено да уђу након претреса оружја?
3. Да ли би било прихватљиво не интервенисати употребом силе? Којих се још алтернативних решења можете сетити?

Случај бр. 3

Г. X, младић који ради као техничар у локалној болници, редовно туче своју жену када се врати кући пијан. Његова жена је једном обавестила полицију о батинама које добија од мужа, а које су понекад озбиљне. Комшиница, која је случајно постала свесна целе ситуације, може да замисли шта се дешава код комшија када чује да се свађају и вичу.

Питања:

1. Да ли би комшиница у таквим случајевима требало да обавести полицију или је то неприхватљиво задирање у туђу приватност?
2. Да ли полиција треба да интервенише ако добије информације од некога?

Случај бр. 4

Лео, 13, је мршав и поприлично низак дечак. Често га малтретирају неки старији дечаки док се игра на месном игралишту. Овај пут он им одговара да га не би смели стално малтретирати и да се понашају као необразовани, примитивни људи. Неки старији дечаки због тога почну озбиљно да га тучу, Леоов пријатељ, улазећи на игралиште, види шта се дешава. И неки старији људи виде што се дешава док прелазе игралиште на путу од пијаце ка кући.

Питања:

1. Да ли би Леоов пријатељ требало да се умеша у случај? Како?
2. Да ли би старији људи требало да се умешају? Како?
3. Која бисте друга решења предложили?

ДРУГИ ДЕО ПРЕУЗИМАЊЕ ОДГОВОРНОСТИ

Наставна целина 5

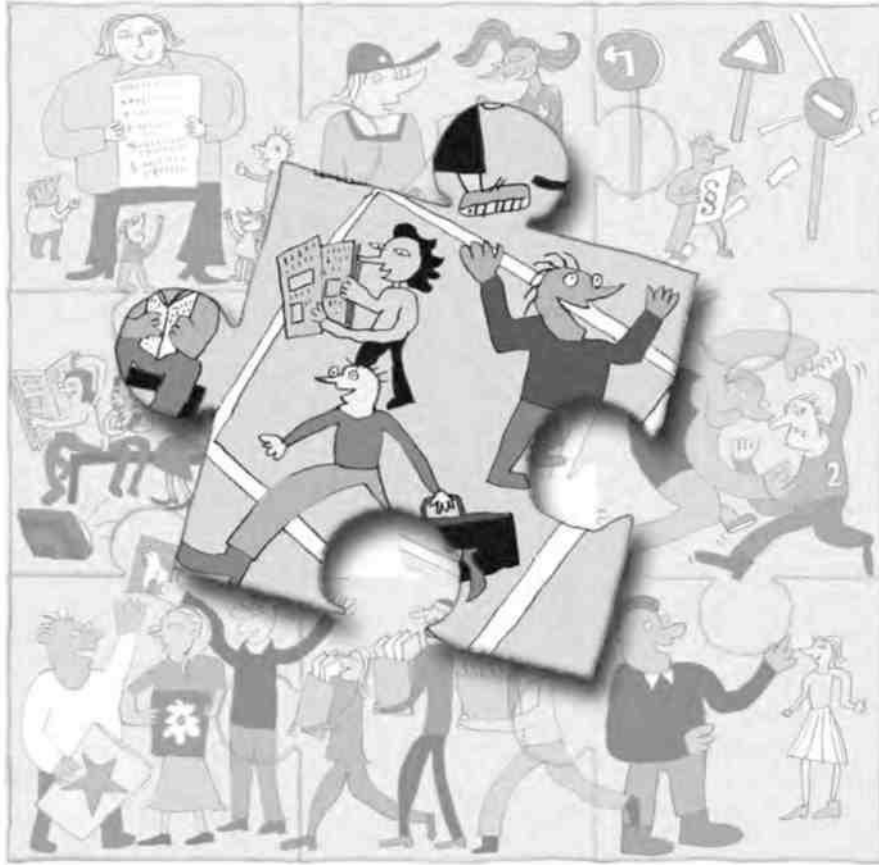
**Права, слободe и одговорности.
Која су наша права и како су заштићена?**

Наставна целина 6

**Одговорност: Које врсте
одговорности имају људи?**

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 5: Права, слободе и одговорности Која су наша права и како су заштићена?

- 5.1. Жеље, основне потребе, људско достојанство и људска права
Да ли имам право на све што пожелим?
- 5.2. Откривање кршења људских права
Које људско право се овде крши?
- 5.3. Права и одговорности
Како права могу да постоје без одговорности?
- 5.4. Квиз о људским правима
Шта је тачно? Шта би требало да буде човеково људско право?

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 5: Права, слободе и одговорности

Која су наша права и како су заштићена?

Људска права се, с једне стране, баве развојем људских бића, то јест њиховом способношћу да схвате свој максималан потенцијал у односу на суграђане. С друге стране, људска права дефинишу одговорности државе према појединцима. Важни документи о људским правима укључују Општу декларацију о људским правима, Европску конвенцију о људским правима и Конвенцију о правима детета. Традиционално се људска права деле у категорије – грађанска, политичка, социјална, економска и културна. Ове категорије се често повезују с фазама развоја историје људских права, с тим да се грађанска и политичка права сматрају „првом генерацијом“. Следе социјална и економска права као „друга генерација“ и културна или развојна права која се сматрају „трећом генерацијом“. Упркос категоризацији права, ЕДЦ/ХРЕ жели да промовише интегрисано разумевање људских права. Ставља једнак нагласак на све категорије: грађанске, политичке, социјалне, економске и културне. Стога, ЕДЦ/ХРЕ жели да уравни тежи тенденцију из прошлости, када су се нека права сматрала важнијим од других. Док су се људска права традиционално повезивала с државом и њеном везом с појединцем, ЕДЦ/ХРЕ све више ставља нагласак на права група или народа. Покушаји да се ове идеје укључе у ЕДЦ/ХРЕ су важни за развој самог појма, и за развој локалних, националних и регионалних заједница.¹⁵

У контексту људских права, разликујемо три елемента: носилац права, садржај права (што прокламује носилац права) и носилац дужности (особа или институција која мора да одговара на захтеве). Дужности се обично оцењују на три нивоа:

- *Поштовати људска права* значи уздржати се, директно или индиректно, од лишавања права појединаца укључујући уздржавање од стварања таквог институционалног система који би ускратио људима њихова права или од подстицања других да лише људе њихових права.
- *Штитити људска права* значи ојачати то поштовање; спречити оне који желе да лише друге њихових права, било да су они владини службеници, међународне институције, приватне корпорације, вође заједнице, људи који су узели закон у своје руке или чланови породице – да то чине.
- *Остварити* или *задовољити људска права* значи помоћи обесправљенима, укључујући оне за које неко има посебну одговорност, онима који су обесправљени због неизвршавања дужности да се њихова права поштују и заштите, те онима који су жртве природних катастрофа. Ова помоћ укључује законодавне, буџетске, судске и друге радње како би се осигурало најбоље системско окружење за заштиту права.¹⁶

Слободе које се штите као људска права укључују слободу мисли, мишљења и изражавања, слободу верских уверења, кретања унутар државе и право на слободно окупљање и удруживање. Остала грађанска права штите приватност појединца, породичног живота, те право на једнакост пред законом.¹⁷

¹⁵ Извор: ‘A glossary of terms for education for democratic citizenship’, Karen O’Shea, Council of Europe, DGIV/EDU/CIT (2003) 29.

¹⁶ Засновано на: ‘Duties sans Frontiers. Human rights and global social justice’, International Council of Human Rights Policy.

¹⁷ Исто.

Одговорности су логична последица људских права. Како би се заштитило, свако право за собом носи одговарајуће одговорности, како за грађане тако и за државу. Сваки појединац има моралну обавезу да не нарушава достојанство друге особе. Владе, потписујући међународне договоре и обавезујући се својим уставима, имају не само моралну, већ и правну обавезу.

Образовање за демократско грађанство и људска права

Кроз ову серију часова ученици ће:

- боље схватити природу људских права: они су предуслов да свако људско биће може да живи достојанствено;
- унапредити своје знање и увид у међународно призната људска права;
- повећати способност да препознају кршење људских права;
- побољшати увид у то како би могли допринети побољшању поштовања људских права;
- побољшати увид у свест о одговорностима која се повезују с људским правима: одговорностима државе и институција, као и њихове властите моралне одговорности.

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 5: Права, слободe и одговорности
Која су наша права и како су она заштићена?

Тема часа	Васпитно-образовни циљеви часа	Задаци	Наставна средства	Методe
Лекција 1: Жеље, основне потребе, људско достојанство и људска права	Ученици могу показати да су људска права предуслов за достојанствен живот сваког човека.	Ученици повезују своје жеље с основним потребама и људским правима.	Наставни лист 5.1. Наставни лист 5.2 (Наставници би требало да примете да се овај материјал користи кроз целу наставну целину и стога ће бити потребан и за друге часове.)	Групни рад, пленарни рад. Критичко размишљање.
Лекција 2: Откривање кршења људских права	Ученици могу идентификовати кршење људских права.	Ученици проучавају случајеве кршења људских права.	Наставни лист 5.3. Наставни лист 5.2.	Рад у пару или групи. Пленарна расправа.
Лекција 3: Права и одговорности	Ученици разумеју како могу да допринесу заштити људских права. Ученици схватају да су људска права повезана с одговорностима – одговорностима државе и институција, као и њиховом моралном одговорношћу.	Ученици идентификују одговорности за заштиту људских права, укључујући њихов властити допринос.	Празан лист папира и хемијска оловка Наставни лист 5.4. Наставни лист 5.2.	Рад у пару или групи. Критичко размишљање.
Лекција 4: Квиз о људским правима	Ученици уче о међународно признатим људским правима.	Ученици одговарају на питања вишеструког избора и дискутују о импликацијама својих одговора.	Картице за сваког ученика, решења на полеђини (наставни лист 5.5).	Питања вишеструког избора.

Лекција 1**Жеље, основне потребе, људско достојанство и људска права
Имам ли право на све што пожелим?**

Васпитно –образовни циљеви часа	Ученици могу да покажу да су људска права неопходан предуслов за свако људско биће да може да живи достојанствено
Задаци	Ученици повезују своје жеље с основним потребама и људским правима.
Наставна средства	Наставни лист 5.1 (по једна копија за групу од четири или пет ученика). Наставни лист 5.2 (по једна копија за групу од четири или пет ученика).
Методe	Групни рад, пленарни рад. Критичко размишљање.

Појмови

Важно је разликовати **жељу** од **основне потребе**. Основне потребе људских бића, које се морају задовољити како би се могло достојанствено живети, могу се сматрати основом на којој су формулисана људска права.

Овај час омогућује додатне активности као што су израда плаката и концептуално размишљање.

Ток часа

Као увод у лекцију, наставник говори ученицима о концепцији часа, али не би требало да улази у детаље око главне теме. Ученици почињу тако што питају сами себе и једни друге о својим жељама и потребама – касније ће у лекцији открити да се многи односе на тему о људским правима. Након увода, ученици се деле у мале групе по четворо или петоро и добијају задатке у две фазе. Наставник прво објашњава задатак 1, а онда, индивидуално, свакој групи објашњава наредни корак. На овај начин се задовољава индивидуална брзина учења.

- **Задатак 1:** Наставни листић 5.1, "Жеље, потребе и права". Група ради попис њихових „материјалних“ жеља (нпр. „добар оброк“) на папиру у левој колони и додају минимално три „нематеријалне“ жеље (нпр. „бити вољен“). Такође, размишљају о потребама које одговарају овим жељама и додају их у средњу колону.
- **Задатак 2:** Групе које су завршиле први задатак добијају наставни листић 5.2, "Списак људских права", записују одговарајућа права у задњу колону (нпр. „право на храну“, „слобода од дискриминације“).
- **Задатак 3:** Групе које су брзо завршиле требало би да приступе изради плаката о људским правима, бирајући једну потребу и одговарајуће право. Расправљају о садржају њиховог концепта с уметничке тачке гледишта, а затим осмишљавају нацрт предлога.

По завршетку групног рада, наставник може да испише идеје група на табли. Црта се табела с три колоне, а представници група испишу жељу, потребу и одговарајуће право. Ово се наставља док се не попуни листа од десет жеља, потреба и права на табли (ако је могуће, користити флип-чарт таблу јер се папири онда могу поставити на зидове учионице како би подсетили групе на њихове дискусије).

Наставник води кратку пленарну дискусију користећи следеће идеје:

- „Сазнали сте да ваше жеље и потребе одговарају идејама Конвенције о људским правима. То захтева објашњење!”
- „Нека права из Конвенције нико од вас није споменуо. Можда нису важна? Шта ви мислите?”
- „Погледајте ову листу људских права. Шта недостаје када размишљате о томе шта вам је потребно да бисте живели пристојним животом, или шта је потребно људима с других подручја, држава или континената? Које бисте људско право још додали?”

За крај дискусије, наставник обавештава ученике да се широм света води расправа о главном циљу људских права. Један закључак је: „Људска права су потребна како би свако могао достојанствено да живи. „Наставник затим пита ученике да размисле о алтернативним закључцима. Ово би могао бити задатак за домаћи рад. Уколико је могуће, у току наредних дана, ученици би требало да додају своје идеје на листове папира постављене на зидовима. На тај начин се може наставити процес размишљања.

Као додатни задатак, ученици могу да израде плакате на тему људских права, користећи чланке из новина или часописа или властите цртеже и слике. Они се могу користити као украс у учионици или за изложбу.

На крају, као резиме, наставник даје кратак преглед идеја и циљева часа. Чак може да објасни дидактичко начело свог индукцијског концепта, то јест, да започне испитивањем искустава и личних идеја и да заврши, објашњавајући концепт или теорију.

Лекција 2**Откривање кршења људских права****Које људско право је овде прекршено**

Васпитно-образовни циљеви часа	Ученици могу да препознају кршење људских права.
Задаци	Ученици проучавају случајеве кршења људских права.
Наставна средства	Наставни лист 5.3 за сваки пар. Наставни лист 5.2 за сваки пар.
Методe	Рад у пару или групи. Пленарна дискусија.

Додатне информације

Нарушавање и повреде људских права се свакодневно дешавају широм света. Посматрајући стварне случајеве из прошлости или садашњости, ученици добијају јаснију и прецизнију слику о томе шта су заправо људска права.

Ток часа

Час почиње дискусијом о задацима и резултатима са претходног часа. Излажу се плакати, и упоређују листе закључака.

Ученици, затим, формирају парове. Сваки пар добија копију наставног листа 5.3, „Кршење људских права“, и копију листа 5.2, „Списак људских права“.

Списак са примерима кршења људских права се затим дели паровима; нпр. први пар може добити *a-d*, други пар *e-j*, итд. Добро би било да се списак подели тако да сваку групу кршења људских права испита више парова ученика.

Ученици читају и расправљају о примеру кршења људских права. Затим покушавају постићи договор о томе које је право са списка нарушено или прекршено (нпр. у примеру *a*, крши се 10. право). У додатку за овај час, наћи ћете преглед решења намењен наставницима.

О одговорима се расправља у разреду. Значај тога да више од једног пара ради на истом примеру је у томе што, уколико постоје разлике у мишљењу, може се водити дискусија кроз низ кратких питања:

- Како сте дошли до свог мишљења?
- Када сте чули одговоре других парова, да ли сте пожелели да промените свој одговор? Ако је одговор *да*, шта вас је уверило? Зашто?

Намера расправе је пре да се истраже неки примери и одговори, него да се претпостави да постоји само један тачан одговор.

Додатна активност

Ако је остало још времена до краја часа, наставник може да пита ученике о томе који од наведених примера је на њих оставио најјачи утисак. За неке од наведених примера, ученицима се могу поставити следећа питања:

- Како бисте се ви осећали да се ово вама догодило?
- Како бисте реаговали?
- Шта очекујете да би други могли да ураде?

Таква питања могу помоћи ученицима да дубље истраже идеју да су и други одговорни да учествују у одбрани људских права.

Лекција 3**Права и одговорности****Како права могу да постоје без одговорности?**

Васпитно-образовни циљеви часа	Ученици схватају на који начин могу да допринесу заштити људских права. Ученици разумеју да су људска права повезана с одговорностима; одговорности државе и институција, као и њиховим моралним одговорностима.
Задачи	Ученици препознају одговорности да би заштитили људска права, укључујући свој властити допринос.
Наставна средства	Празан лист папира и хемијска оловка. Наставни лист 5.4 за сваки пар. Наставни лист 5.2 за сваки пар.
Методe	Рад у паровима или групи. Критичко размишљање.

Додатне информације

Једно људско право не може да буде испоштовано ако појединац или власт не преузму одговорност за његову реализацију. Иако су владе главни извршиоци дужности у овом случају, постоји снажна потреба других тела или појединаца за промовисањем и заштитом људских права. Сваки појединац има моралну одговорност да да допринос култури у којој вредности људских права надахњују наше понашање у свакодневном животу.

Могуће је проширити активности увођењем теме позитивних и негативних права и рада на пројекту.

Ток часа

Ученици формирају парове. Важно је да буде једнак број парова у учионици. (Ако је неопходно, задатке могу радити трочлане групе или појединци.)

Сваки пар добија празан лист папира и хемијску оловку. Ученици морају да запишу три важна права за која мисле да би требало да их имају у школи, и три важна права за која мисле да треба да их имају код куће, на пример право да не буду претрпани домаћим задацима или право на џепарац.

Када то заврше, наставник дели копије наставног листа 5.4, "Права и одговорности", те листа 5.2, „Списак људских права" за сваки пар. Ученици морају проучити листу људских права и продискутовати која права најбоље одговарају правима која су они написали на својим папирима.

Када се одлуче, ученици записују шест права у прву колону листића 5.4. "Права и одговорност", „У овој фази, наставник може да пита ученике да ли им је потребно објашњење у вези права која су навели.

Када попуне прву колону, наставник објашњава ученицима да свако право носи одговарајуће одговорности и наводи пример: „Слобода говора је ограничена одговорношћу да се не говоре неистине које ће погоршати положај неке особе и одузети јој достојанство и углед. „Наставник такође може да објасни да равнотежа нечијих права и одговорности да се поштују права других значи да морамо да вежбамо своја права у оквиру одређених ограничења. Постоје бројне ситуације у којима се права и одговорности различитих људи сукобљавају. На пример, у учионици, право на образовање може бити у сукобу с правом на слободно време; неки ученици желе да уче, док други желе да се забављају. Штавише, школа је одговорна да образује ученике

и да осигура наставницима право на пристојне услове рада (као што је, нпр. мирно радно окружење, без превише буке).

Наставник, затим, тражи од парова да размене своје листе. Нови пар мора продискутовати примере оба нивоа одговорности, а који одговарају сваком праву које је написао други пар (видети пример испод):

- **Први ниво:** одговорности које појединци морају обезбедити како би други могли да уживају одређено право (ово би требало да буде написано у другој колони).
- **Други ниво:** одговорности (тамо где постоје) власти, као што су школе и локалне власти, како би се осигурало дотично право. Ово би требало да буде написано у трећој колони. На пример, одговорност сваког појединца да поштује приватност дневника других ученика; одговорност школе да не тражи ствари појединца када то није потребно (на пример, не читати дневник док се претражује учионица у потрази за украденим дигитроном).

Људско право (у школи, код куће)	(Морална) одговорност појединца	Одговорност школе, власти, итд.
Право на приватност	Не гледати у туђи дневник	Не читати ученички дневник док се траже личне ствари у случају крађе

Сваки пар презентује по једно право и одговарајуће одговорности са свог списка.

Пошто је нагласак овог часа на одговорностима, наставник на табли може да нацрта две колоне, једну за личне одговорности, другу за одговорности власти. Како ученици дају примере, тако се они могу записати на табли. Наставник може да заврши час кратким освртом на одговорности и да замоли ученике да прокоментаришу своје листе.

Ако време дозволи и ако пожели да продужи час како би увео идеју позитивних и негативних права, и рада на пројекту, наставник може да спроведе следеће активности:

Наставник може да почне објашњавајући ученицима да се понекад људска права деле на „негативна права“ и „позитивна права“.

„Негативна права“ су права која забрањују нешто непријатно (забрана тортуре). „Позитивна права“ су она која изричито траже од неког да уради нешто или да обезбеди да нешто буде урађено (право на храну - свако има право на одговарајућу исхрану). И док „негативна права“ очекују да људи не раде одређене ствари, „позитивна права“ очекују од појединаца или власти да предузму одређене активности како би се осигурала та права.

Наставник, такође, објашњава да већина људских права има и негативне и позитивне стране. На пример, право да човек не буде мучен значи да се власти не смеју лоше понашати према људима који су заробљени, али и да власти о овом морају дати јасна упутства својим полицијским снагама.

Од ученика се тражи да изаберу по три права са својих спискова. Требало би да потраже примере позитивних и негативних дела у својим животима, како би приказали своју властиту моралну одговорност. Затим, требало би да траже друге примере, како би, овај пут, показали одговорност школе или локалних/државних власти. За ову сврху могли би додати знак плус или минус за одговорности које изаберу; видети пример испод.

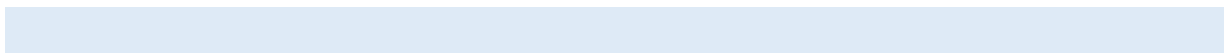
Људско право (у школи, код куће)	(Морална) одговорност појединца	Одговорност школе, власти, итд.
Право на приватност (= пример)	(+)	(+) Водити рачуна да досије ученика не може да види нико са стране.
	(-) Не гледати туђи дневник без дозволе.	(-) (школа) Не претраживати нечије ствари уколико то није неопходно (-) (држава) Обезбедити законе који ће штитити приватност појединаца

Ако наставници желе да употребе ову активност као увод у пројекат, могу да питају ученике да изаберу нека од права која ће се детаљније обрадити у следећих неколико недеља или месеци. Ученици осмишљавају план у којем се слажу о оквирном циљу и различитим корацима које ће предузети. Такође, одлучују о времену до када ће се завршити задатак и ко ће га завршити.

План

Крајњи циљ:		
Шта треба да буде урађено?	Ко ће то да уради?	Када треба бити готово?

Током следећих неколико часова, потребно је придржавати се овог плана и коначно оценити.

Лекција 4**Квиз о људским правима****Што је то право? Шта би требало да буде човеково људско право?**

Васпитно-образовни циљеви часа	Ученици уче о међународно признатим људским правима.
Задаци	Ученици одговарају на питања вишеструког избора и расправљају о закључцима њихових одговора.
Наставна средства	Картице за сваког ученика, решења на полеђини (наставни лист 5.5).
Методe	Питања вишеструког избора.

Додатне информације

Иако су људска права динамичан концепт који се стално развија, међународно право дефинише садржај и подручје деловања људских права. Квиз о људским правима који следи и који не би требало да се користити као тест знања, помаже ученицима да схвате у којој смо фази у разради људских права. Такође, помаже да се избегну погрешна схватања оквира људских права.

Пре овог часа, наставник би требало да забележи сва питања која су везана за договоре унутар УН или унутар Савета Европе. Час може почети и кратким објашњењем појмова и начела као што су УН, Савет Европе (не мешати га са Европским саветом при Европској унији), људска права, народ/држава, дискриминација, судија или суђење.

Ток часа

Пре свега, наставник објашњава да циљ квиза није тестирање знања ученика, већ боље разумевање људских права на један активан начин.

Ученици сами припремају картице сецкањем трака са питањима и одговорима. Затим их лепе тако да питања и одговори буду на истој картици.

Ученици седе у малим групама (или паровима) и једни другима постављају питања. Свака група добија по комплет картица с питањима. Свако питање има три могућа одговора: А, Б или В. Ученици бирају онај одговор који сматрају тачним. Треба истаћи да, понекад, постоји више од једног тачног одговора, јер су људска права динамичан концепт који се стално развија, што оставља места за инетрпретацију.

С времена на време, добро је расправљати о одговорима у разреду. Тако час неће постати само једноставан квиз знања који се заснива на питањима и одговорима. Исто тако, важно је бити спреман за јавну дискусију, припремајући и елеменат знања.

Питања и одговори

Видети наставни лист 5.5. Наставник или група ученика припрема довољан број картица са питањима и одговорима, склапајући и лепећи их заједно.

Наставни лист за ученике 5.1
 Жеље, потребе и права

Жеље	Основне потребе	Људска права

Наставни лист 5.2

Списак људских права

Ово је листа људских права која је садржана у Универзалној декларацији о људским правима, Међународној конвенцији о грађанским и политичким правима, Међународној конвенцији о економским, социјалним и културним правима, Европској конвенцији о људским правима и ревидираној Европској социјалној повељи.

1. Право на живот.
2. Забрана мучења
3. Забрана ропства.
4. Право на слободу и сигурност .
5. Право на правично суђење.
6. Право на ефикасан правни лек.
7. Забрана дискриминације; право на једнакост.
8. Право да се буде признат као личност; право на националност.
9. Право на приватност и породични живот.
10. Право на брак.
11. Право на личну својину
12. Право на слободу кретања
13. Право на азил.
14. Слобода мисли, савести и вероисповести
15. Слобода изражавања.
16. Слобода окупљања и удруживања.
17. Право на храну, пиће и смештај
18. Право на здравствену заштиту.
19. Право на образовање.
20. Право на запослење.
21. Право на одмор и слободно време.
22. Право на социјалну заштиту.
23. Право на политичко ангажовање.
24. Право учествовања у културном животу.
25. Забрана деструкције људских права.
26. Право на друштвени поредак који препознаје људска права.
27. Одговорности и обавезе појединца.

Наставни лист за ученике 5.3

Случајеви кршења људских права

Нарушавање или кршење људских права	Људско право
а) Гђа Х, која је пре неколико година изгубила ћерку и мужа у аутомобилској несрећи, није могла да се уда за другог, а да то не одобри њен девер.	
б) Затворски чувари су употребили псе како би застрашили затворенике, а у једном случају су натерали псе да угризу једног затвореника.	
в) У локалној фабрици, радници морају радити најмање 10 сати на дан без паузе.	
г) Од када су ухапшена, три мушкарца су имала проблема да добију приступ адвокатима. У већини случајева адвокати би стигли, али им не би било дозвољено да их виде; мушкарцима није дозвољено да имају колективну расправу са адвокатима, а то је значило да двојица од њих нису имала приступ свом адвокату.	
д) Жена која ради потпуно исти посао, има исто година и радног искуства као и њен мушки колега, добила је мању плату од њега.	
ђ) Особа Х је оteo и држао особу У затворену три дана, а онда га устрелио у главу што је узроковало његову смрт 3 дана касније.	
е) Гђа Х, зависник о дрогама, фотографисана је када је напуштала састанак анонимних овисника. Фотографија је касније објављена.	
ж) Жена коју је малтретирао муж, успела је да добије развод тек након што је мужу дала своју кућу, аутомобил и сву имовину. Остала је без ичега.	
з) Особа Х, чији је живот угрожен због упале плућа, није добила медицинску помоћ у болници, јер је илегално ушла у земљу.	
и) Седамдесет пет посто становништва из подручја Х је морало напустити своје куће, а касније им није дозвољено да се врате. Нису смели напуштати избегличке кампове и одлазити на оближња поља како би узгајали усеве, а било им је и забрањено да путују многим путевима.	
ј) Црни Африканци су купљени у Африци за, на пример, флашу вискија, а продани су у Северној Америци за 1 200 ,1 500 америчких долара.	
к) У држави Х, сва средства за преживљавање локалног становништва намерно су уништена: усеви, залихе воде и стока.	
л) У држави Х, грађани могу да заврше у затвору без суђења.	
љ) Двадесетшестогодишњи новинар дневних новина, убијен је у сумњивом осветничком нападу, због репортаже о недавно завршеној изборној кампањи.	
м) Господин Х је добио позив за војску. Писао је војној канцеларији позивајући се на приговор савести у питању војне обавезе и одбио да се јави на војну дужност. Оптужен је за непослушност према надређеном, и добио забрану напуштања земље.	

н) У држави Х, забрањено је окупљање онима који желе да припадају религији Фалун Гонг.	
њ) Етничка већина је одлучила да они који припадају мањинским групама, попут Јевреја или Рома, морају живети у одређеним деловима града.	
о) Деца која живе у селу, нису у могућности да похађају основну школу јер не постоји ни једна школа на прихватљивој удаљености.	
п) Особа Х није могла да се кандидује на парламентарним изборима јер верске власти у држави то нису одобриле.	
р) Као припадник црне расе, особа Х не може да добије посао доктора у локалној болници.	
с) У неким државама, сиромашни немају приступ храни, стамбеним програмима, као ни здравственим услугама.	
т) Господин Х, чија кућа је спаљена, није успео да добије накнаду штете.	
ћ) Особа Х, четрдесетседмогодишња жена, која је одувек радила као домаћица, мајка петеро деце, је изгубила социјалну помоћ када се развела.	
у) Господин Х, отац двоје деце, затворен је и мучен у држави Х јер је писао песме у којима је критиковао владајући систем. Његова молба за политички азил у држави А је одбијена. Тврдио је да ће се суочити са тортуром ако се врати кући, што је сада обавезан и да уради.	
ф) Особама с физичким недостацима, као што су људи у инвалидским колицима, није дозвољено да присуствују културним догађањима у локалном позоришту из такозваних практичних разлога.	
х) Да би се аплицирало за држављанство у држави Х, потребан је боравак од петнаест година, тест физичког и менталног здравља и неразумно високи административни трошкови. Као последица тога, хиљаде Рома који имају давнашње везе са својом земљом, су без држављанства у властитој држави.	

Наставни лист 5.3**Случајеви кршења људских права****Примерак за наставника с решењима**

Нарушавање или кршење људских права	Прекршено људско право
а) Гђа Х, која је пре неколико година изгубила ћерку и мужа у аутомобилској несрећи, није могла да се уда за другог, а да то не одобри њен девер.	10
б) Затворски чувари су употребили псе како би застрашили затворенике, а у једном случају су натерали псе да угризу једног затвореника.	2
в) У локалној фабрици, радници морају радити најмање 10 сати на дан без паузе.	21
г) Од када су ухапшена, три мушкарца су имала проблема да добију приступ адвокатима. У већини случајева адвокати би стигли, али им не би било дозвољено да их виде; мушкарцима није дозвољено да имају колективну расправу са адвокатима, а то је значило да двојица од њих нису имала приступ свом адвокату.	5
д) Жена која ради потпуно исти посао, има исто година и радног искуства као и њен мушки колега, добила је мању плату од њега.	7
ђ) Особа Х је отео и држао особу У затворену три дана, а онда га устрелио у главу што је узроковало његову смрт 3 дана касније.	1
е) Гђа Х, зависник о дрогама, фотографисана је када је напуштала састанак анонимних зависника. Фотографија је касније објављена.	9
ж) Жена коју је малтретирао муж, успела је да добије развод тек након што је мужу дала своју кућу, аутомобил и сву имовину. Остала је без ичега.	11
з) Особа Х, чији је живот угрожен због упале плућа, није добила медицинску помоћ у болници, јер је илегално ушла у земљу.	18
и) Седамдесет пет посто становништва из подручја Х је морало напустити своје куће, а касније им није дозвољено да се врате. Нису смели напуштати избегличке кампове и одлазити на оближња поља како би узгајали усеве, а било им је и забрањено да путују многим путевима.	12
ј) Црни Африканци су купљени у Африци за, на пример, флашу вискија, а продани су у Северној Америци за 1 200 и 1 500 америчких долара.	3
к) У држави Х, сва средства за преживљавање локалног становништва намерно су уништена: усеве, залихе воде и стока.	17
л) У држави Х, грађани могу да заврше у затвору без суђења.	4
љ) Двадесетшестогодишњи новинар дневних новина, убијен је у сумњивом осветничком нападу због репортаже о недавно завршеној изборној кампањи.	15

м) Господин X је добио позив за војску. Писао је војној канцеларији позивајући се на приговор савести у питању војне обавезе и одбио да се јави на војну дужност. Оптужен је за непослушност према надређеном, и добио забрану напуштања земље.	14
н) У држави X, забрањено је окупљање онима који желе да припадају религији Фалун Гонг.	16
њ) Етничка већина је одлучила да они који припадају мањинским групама, попут Јевреја или Рома, морају живети у одређеним деловима града.	25
о) Деца која живе у селу, нису у могућности да похађају основну школу јер не постоји ни једна школа на прихватљивој удаљености.	19
п) Особа X није могла да се кандидује на парламентарним изборима јер верске власти у држави то нису одобриле.	23
р) Као припадник црне расе, особа X не може да добије посао доктора у локалној болници.	20
с) У неким државама, сиромашни немају приступ храни, стамбеним програмима, као ни здравственим услугама.	26
т) Господин X, чија кућа је спаљена, није успео да добије накнаду штете.	6
ћ) Особа X, четрдесетседмогодишња жена, која је одувек радила као домаћица, мајка петеро деце, изгубила је социјално осигурање када се развела.	22
у) Господин X, отац двоје деце, затворен је и мучен у држави X јер је писао песме у којима је критиковао владајући систем. Његова молба за политички азил у држави А је одбијена. Тврдио је да ће се суочити са тортуром ако се врати кући, што је сада обавезан и да уради.	13
ф) Особама с физичким недостацима, као што су људи у инвалидским колицима, није дозвољено да присуствују културним догађањима у локалном позоришту из такозваних практичних разлога.	24
х) Да би се аплицирало за држављанство у држави X, потребан је боравак од петнаест година, тест физичког и менталног здравља и неразумно високе административне таксе. Као последица тога, хиљаде Рома који имају давнашње везе са својом земљом, остају без држављанства у властитој држави.	8

Материјал за ученике 5.4
Права и одговорности

Људско право	Морална одговорност појединца	Одговорност школе, власти, итд.

Материјал за ученике 5.5

Квиз - Људска права (картице за вежбање)

<p>Запошљавање деце млађе од 17:</p> <p>А. Увек је кршење права детета.</p> <p>Б. Јесте нарушавање права деце, ако је задатак штетан.</p> <p>В. Може да буде прихватљиво ако је влада утврдила да је доња старосна граница за запослење испод 17.</p>	<p>Рад деце млађе од 17:</p> <p>В је тачно. Конвенција о дечијим правима брани запошљавање деце ако је то опасно или је облик искориштавања, али дозвољава властима да одреде старосну границу испод које вреди забрана. Велики је притисак да се уведу строга ограничења у вези рада деце.</p>
<p>Према међународним договорима о праву на воду:</p> <p>А. Власти су обавезне да грађанима обезбеде чисту и исправну воду.</p> <p>Б. Властима није дозвољено да дискриминишу неке грађане у снабдевању водом.</p> <p>В. Власти не смеју забранити грађанима приступ снабдевању водом.</p>	<p>Према међународним договорима о праву на воду:</p> <p>Према тумачењу Комитета за економска и социјална права при УН, Б и Ц су тачни, А није. Испуњавање права на воду је нешто ка чему власти морају да теже, али ово право грађани не могу захтевати као такво.</p>
<p>Смртна казна:</p> <p>А. У начелу је забрањена широм света.</p> <p>Б. Укинута је у законима и пракси у више од 50% свих земаља.</p> <p>В. Није дозвољена у случају људи млађих од осамнаест.</p>	<p>Смртна казна:</p> <p>Б и Ц су тачни, А није. Смртна казна још увек није у потпуности забрањена у уговорима УН, и по Европској конвенцији о људским правима, иако је у оба случаја забрањена додатним протоколом. Протокол 6 (укидање смртне казне у време мира) и Протокол 13 (укидање смртне казне у свим околностима) су према ЕКЉП потписале и/или ратификовале многе државе.</p>
<p>Економска и социјална права:</p> <p>А. Нису стварна људска права.</p> <p>Б. Од држава се не очекује да директно испуне ова права свим појединцима.</p> <p>В. Може захтевати сваки Европљанин</p>	<p>Економска и социјална права:</p> <p>Б је тачно. Службено, економска и социјална права су стварна људска права, иако је истина да је обавеза да се признају много слабија него за многа од грађанских и политичких права. Међународна конвенција о економским, социјалним и културним правима очекује да државе теже ка њиховом испуњењу, али не постоји европски механизам који би дозволио појединцима да поднесу жалбу (иако, под неким ограничењима, додатни протокол дозвољава организацијама да то ураде).</p>

<p>Сагласно клаузулама о праву на образовање: А. Појединцима и групама је дозвољено да могу да отворе школу све док испуњавају минимум законских услова. Б. Не постоје обавезе које се односе на садржај образовних програма. В. Власти су дужне да обезбеде обавезно школовање за све млађе од осамнаест година.</p>	<p>Сагласно клаузулама о праву на образовање: А је тачно, Б и В нису. Међународне конвенције, као што је Конвенција о правима деце, прописује да образовање мора да информише децу о људским правима.</p>
<p>Право да се призна статус избеглице: А. Дефинисан је за људе који имају оправдан страх да ће бити прогоњени на основу расне и верске припадности или политичког мишљења и који су, као резултат тога, побегли из земље. Б. Такође постоји због људи који су побегли из државе услед грађанског рата и глади. В. Влада може да аутоматски одбије и то за све оне који аплицирају за статус избеглице, а долазе из државе која се сматра безбедном.</p>	<p>Право да се призна статус избеглице: А је тачно, Б није (иако се у неким земљама, људима који су напустили земљу због грађанског рата или глади, може гарантовати заштита и кад се не сматрају избеглицама по међународној конвенцији. В се према Женевској конвенцији не односи на избеглице, али се увелико користи унутар ЕУ када се ради о азилантима.</p>
<p>Слобода вероисповести: А. Не може се порећи људима на основу тога што припадају некој мањинској религији. Б. Обавезује народе да признају и субвенционисању религије В. Не може да буде ограничена од државе ни на који начин.</p>	<p>Слобода вероисповести: А је тачно. Нације су дужне да поштују слободу вероисповести, али немају правну обавезу признавања или субвенционисања. Државе могу да ограниче слободу вероисповести тамо где би то могло бити у супротности с основним људским правима.</p>
<p>Право на имовину: А. Не значи да власти не могу да одузму нечији посед ако је то у јавном интересу. Б. Крши се ако се цело село евакуише без надокнаде штете како би се изградила хидроелектрана. В. Дозвољава особи да робу коју је украо, сматра својим власништвом.</p>	<p>Право на имовину: А и Б су тачни. В је, очигледно, нетачно.</p>
<p>Избори: А. Сви грађани имају право гласа чак и ако су због криминалне радње изгубили своја грађанска права. Б. Два гласа за сваку особу су дозвољена ако је гласач послодавац . В. Гласање мора бити тајно.</p>	<p>Избори: Само В је тачно. Држава може да спречи особе које су изгубиле своја грађанска права да гласају. Једнака права за све који имају право гласа је међународно правило.</p>
<p>Слобода изражавања: А. Може се ограничити с циљем заштите од клеветања. Б. Не може се ограничити због јавног морала. В. Може се ограничити како би се спречила верска нетолеранција.</p>	<p>Слобода изражавања: А и В су тачни. Слобода изражавања се може, под одређеним условима, ограничити због јавног морала, спречавања злочина, заштите здравља или заштите од клевете, ако је то предвиђено законом.</p>

<p>Право на посао: А. Државе су обавезне да свим својим грађанима обезбеде посао. Б. Значи да нико не може произвољно да буде отпуштен с посла. В. Не значи да влада мора да уложи напоре да би остварила пуну запосленост.</p>	<p>Право на посао: Само Б је тачно. У Европи су државе обавезне да предузму мере како би постигле пуну запосленост, али то није укључено у уговоре УН-а.</p>
<p>Право на здраву животну средину: А. Забрањује државама одлагање токсичног отпада који неповратно уништава тло. Б. Има за циљ да заштити људе, животиње и биљке. В. Још увек није утемељено као опште право.</p>	<p>Право на здраву животну средину: В је тачно, иако право на здравље штити човека од штете чији је директан узрок загађење. У тим случајевима, само су људска бића опште заштићена, а не биљке и животиње. Афричка повеља и Повеља Европске уније, које које нису свугде пуноважне, донекле су утемељиле право на здраво окружење.</p>
<p>Према праву на образовање: А. За децу у основној школи се не плаћа школарина осим трошкова екскурзија или школских уџбеника. Б. Обавеза државе је да помогне што већем броју студената да успешно заврше своје студије. В. Државе морају пружити свим ученицима једнаке могућности образовања.</p>	<p>Према праву на образовање: Б и В су тачни (ове обавезе су укључене у Конвенцију о правима деце). У принципу, основно образовање мора бити бесплатно, што не укључује само школарину већ и све друге трошкове у вези са основним школским активностима.</p>
<p>Кажњавање деце у школама: А. Није дозвољено у виду телесног кажњавања. Б. Није забрањено ако је казна ментално сурова. В. Може да се користи само ако се родитељи слажу.</p>	<p>Кажњавање деце у школама: А се сматра тачним јер Европски суд за људска права сматра телесно кажњавање кршењем Европске конвенције о људским правима (што је у складу с тумачењем које је дао Комитет за права деце Конвенцији о дечијим правима). Б је нетачно пошто се забрана односи на све сурове казне. Што се тиче одговора В, не постоји клаузула о томе да кажњавање директно зависи од сагласности родитеља.</p>
<p>У школи: А. Не би требало да се посвети ни најмања пажња питањима везаним за заштиту средине. Б. Децу би требало да науче да поштују своје родитеље. В. Деца би требало да уче о људским правима и да искусе људска права.</p>	<p>У школи: Б и В су тачни. Конвенција о правима деце садржи такве клаузуле. Конвенција такође одређује да образовање треба да буде усмерено на поштовање животне средине.</p>
<p>На суду: А. Сваки преступник има право на адвоката. Б. Људи могу да буду осуђени само ако признају. В. Осумњичени има право на бесплатног преводиоца ако је суђење на језику који он не разуме.</p>	<p>На суду: А и В су тачни.</p>

<p>Тортура: А. Дозвољена је ако се користи да спречи терористичке нападе. Б. Дозвољена је само одлуком судије. В. Никада није дозвољена.</p>	<p>Тортура: В је тачно (тортура није дозвољена чак ни у случајевима националне безбедности).</p>
<p>Право на живот је прекршено ако: А. Неко несрећним случајем изгуби живот приликом интервенције полиције при спасавању живота другог лица. Б. Неко умре због рата, чак и ако је он био легалан. В. Неко умре због непотребне силе коју је полиција применила.</p>	<p>Право на живот је прекршено ако: В је тачно. У случају А, право на живот би могло да буде прекршено ако је сила коју је полиција употребила била апсолутно неопходна.</p>
<p>Према праву на становање: А. Све државе су обавезне да обезбеде да нема бескућника. Б. Странцима би требало пружити једнак приступ социјалном смештају као што га имају и држављани неке земље. В. Држава би требало да се потруди да смањи број бескућника.</p>	<p>Према праву на становање: Б и В су тачни.</p>
<p>Према праву на здравствену заштиту: А. Владе нису обавезне да спрече несреће на раду. Б. Свако би требало да има право на здравствену заштиту. В. Лекови би требало да буду бесплатни.</p>	<p>Према праву на здравствену заштиту: Б је тачно. Спречавање несрећа на раду се сматра обавезом. Лекови се могу продавати.</p>
<p>Према праву на слободу кретања: А. Једној особи се може забранити да изабере место становања из безбедоносних разлога. Б. Одбијање визе особи која није била осуђивана кршење је људских права. В. Криминалац може да буде затворен.</p>	<p>Према праву на слободу кретања: А и В су тачни. Виза може да се одбије било коме, не само криминалцима. Ограничења слободе кретања такође могу да буду наметнута из разлога јавног здравља, мира и националне безбедности, ако је предвиђено законом.</p>

Материјали за наставника

Ово је листа људских права која је садржана у Универзалној декларацији о људским правима (УДЉП), Међународној конвенцији о грађанским и политичким правима (МКГПП), Међународној конвенцији о економским, социјалним и културолошким правима (МКЕСКП), Европској конвенцији о људским правима (ЕКЉП) и ревидираној Европској социјалној повељи (ЕСП). Неки чланови ЕСП су обележени бројкама, а неки великим почетним словима.

	(УДЉП)	ЕКЉП	ЕСП	МКГПП	МКЕСКП
1. Право на живот	3	2		6	
2. Забрана мучења	5	3	26	7, 10	
3. Забрана ропства	4	4		8	
4. Право на слободу и сигурност	3	5		9	
5. Право на праведно суђење	10, 11	6, 7		14, 15	
6. Право на ефикасан правни лек	8	13	Д	2, 9	
7. Забрана дискриминације; право на једнакост	2, 7	14	4, 15, 20, 27, Е	3, 26	3
8. Право на поштовање личности; право на држављанство	6, 15			16, 24	
9. Право на приватност и породични живот	12	8		17	
10. Право на склапање брака и заснивање породице брак	16	12		23	
11. Право на личну својину	17				15
12. Право на слободу кретања	13		18	12	
13. Право на азил	14			18	
14. Право на слободу мишљења, савести и вероисповести	18	9		18	
15. Слобода изражавања	19	10	28	19	8
16. Право на слободу окупљања и удруживања	20	11	5, 28	21, 22	8
17. Право на храну, пиће и смештај	25		30, 31		11
18. Право на здравствену заштиту	25		11		7, 12
19. Право на образовање	26		10		13, 14
20. Право на запослење	23		1, 2, 3, 4, 24		6, 7
21. Право на одмор и слободно време	24		2		7
22. Право на социјалну заштиту	22, 25		7, 8, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 23, 25		9, 10
23. Право на политичко ангажовање	21		22	25	
24. Право учествовања у културном животу	27			27	15
25. Забрана кршења људских права	30	17		5, 20	5
26. Право на друштвени поредак који признаје људска права	28			2	2
27. Одговорности и обавезе појединца	29				

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 6: Одговорност Које врсте одговорности имају људи?

Правна одговорност

Грађани сваке земље имају право да знају која су њихова права у сагласности са законом, те да схвате обим њихових законских одговорности према држави и другим грађанима. Одговорности грађана у демократским друштвима су, понакад, сажете у три основне дужности: да гласају, да плаћају порезе и да поштују закон.

Одговорности су често друга страна исте медаље. На пример, право на слободу говора са собом носи одговорност да се исто право допусти другима. Како год, људи који почине злочине, не губе нужно права која су другима оспорена (као у случају убиства или дискриминације). Исто тако, људи често имају обавезе које нису реципрочне, на пример, одговорности према деци.

Морална одговорност

У ЕДЦ, од суштинске је важности неговати способност младих људи да размишљају морално. Без те способности, нема критичке процене друштвених закона или социјалних структура, у смислу да ли су праведне. Због тога, када ученици уче о законима који се тичу њих самих, требало би их такође подстицати да критички процењују њихову функцију и намену, те да ли би их (законе) требало икако мењати.

Подучавање за одговорност

Испитујући разлоге зашто се људи понашају на начин позитивно оријентисан према друштву, или наглашавајући потребе других људи, наставници могу помоћи ученицима да постану свеснији потреба и права других. Такође је важно да наставници покажу ставове одговорности пред ученицима.

Ученици уче да постану одговорни грађани, не само кроз учење, на часу, већ и кроз могућност да уче из искуства. У том смислу, добра ЕДЦ школа, радо ће охрабрити ученике да се, нпр. преко ђачког парламента, укључују у живот школе и шире заједнице.

ЕДЦ/ХРЕ

У овој наставној целини ученици ће:

- истраживати степен одговорности који грађани имају у друштву;
- истраживати природу правне одговорности људи;
- размотрити природу заједничке друштвене одговорности;
- размотрити зашто људи преузимају личну одговорност да би довели до друштвене промене.

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 6: Одговорност

Које врсте одговорности имају људи?

Тема часа	Васпитно-образовни циљеви часа	Задаци	Наставна средства	Методe
Лекција 1: Одговорности код куће.	Размотрити степен одговорности које људи имају. Схватити да одговорности могу да дођу у сукоб једна с другом. Истражити морално расуђивање, наглашавајући одлуке око сукоба одговорности.	Ученици анализирају моралну дилему. Ученици дискутују о алтернативним анализама. Ученици дају појединачне изјаве.	Копије приче „Милан доноси одлуку“ (наст.лист 6.1). Папири за писмене задатке.	Расправа у паровина и малим групама. Пленарна дискусија. Индивидуални писмени рад.
Лекција 2: Зашто би људи поштовали закон?	Истражити природу правне одговорности људи. Истражити разлику између моралних и законских обавеза.	Ученици анализирају моралну дилему. Ученици критички оцењују разлоге правне послушности. Ученици предлажу ситуације у којима би морална обавеза могла да надмаши обавезу да се испоштује закон.	Копије приче „Шмитова дилема“ (наст.лист 6.2). Папир за писмене задатке. Табла.	Заједничка анализа моралне дилеме. Анализа коју води наставник. Писање приче. Пленарна дискусија.
Лекција 3: Чији је то проблем?	Размотрити природу заједничке одговорности за друштвене проблеме.	Ученици дискутују о одговорности за одређени друштвени проблем. Ученици надопуњују оквир за размишљање. Ученици пишу одговоре на постављена питања.	Копије „писама“ (наст.лист 6.3). Табла. Папир за писање, за сваког ученика појединачно.	Структурна критичка анализа. Анализа и дискусијау малим групама. Постизање договора и преговарање. Лично писање.

<p>Лекција 4: Зашто људи постају активни грађани?</p>	<p>Размотрити разлоге зашто људи прихватају одговорност за страдања других људи. Истражити улогу невладиних организација у грађанском друштву.</p>	<p>Ученици раде у групама како би сложили делове приче. Ученици износе претпоставке о разлозима друштвено мотивисаног понашања. Ученици размишљају о улози невладиних организација. У групама, ученици истражују рад невладиних организација или активиста у кампањама . У групама, ученици представљају своје резултате.</p>	<p>Копије већ изрезаних картица о Јелени Шантић (наст. лист 6.4). Материјали за подршку ученичким истраживањима. Материјали за групне презентације нпр. велики листови папира, хемијске оловке у боји.</p>	<p>Групни рад. Преговарање. Морално закључивање. Критичка процена. Истраживање. Групна презентација.</p>
---	--	---	--	--

Лекција 1**Одговорности код куће****Људи доживљавају сукобе лојалности – како да одлуче?**

Васпитно-образовни циљеви часа	Размотрити степен одговорности који људи имају. Схавити да одговорности могу доћи у сукоб једна с другом. Истражити морално расуђивање, наглашавајући одлуке око сукоба одговорности.
Задаци	Студенти анализирају моралне дилеме. Ученици дискутују о алтернативним анализама. Ученици дају појединачне изјаве.
Наставна средства	Копије приче „Милан доноси одлуку“ (наст.лист 6.1.) Папири за писмене задатке.
Методe	Индивидуална расправа у малим групама. Пленарна дискусија. Индивидуални писмени рад

Концептуално учење

Одговорност: Нешто што људи морају да учине – одговорности могу бити правне, моралне и друштвене, у зависности од тога како настају.

Морални конфликт: Конфликт у који људи улазе када морају да одлуче између два или више начина деловања.

Грађанска одговорност: Обавезе људи према широј заједници. Ове одговорности се јављају јер чланство у заједници доноси права у замену за одговорности.

Ток часа

Наставник представља идеју да свако има одговорности одређене врсте и да се проблеми могу појавити када људи ставе неке одговорности изнад других. Тешко је изабрати. Наставник чита причу „Милан доноси одлуку“ (наст.лист 6.1) и тражи од ученика да размисле о питањима која следе. О неким питањима се може расправљати у пару, пре коначних одговора. О другима ученици могу да пишу белешке, пре него што поделе своје идеје с остатком разреда.

1. Шта каже прича о врсти одговорности коју има Милан? Колико различитих врста одговорности можете видети (одговорност према самом себи, према својој породици, школи, локалној заједници или ширем свету)?
2. Шта мислите, шта би Милан требало да уради и зашто? Да ли се сви у разреду слажу?
3. Шта мислите, колико је тешка одлука коју Милан мора донети? Шта је чини тешком?
4. Које одговорности у причи има Миланов отац? Које препознајете?
5. Да ли мислите да је Миланов отац био у праву када му је рекао да остане код куће?
6. Колико би озбиљно било да се Милан супротставио свом оцу? Да ли би то била тешка одлука за Милана? Наведите разлоге за одговор.

Писмени задатак

Својим речима напишите шта мислите да је Милан писао свом оцу. Упоредите своју верзију с другима у одељењу. Ученици размењују идеје.

Генерализација

Ученици можда, већ имају идентификоване неке опште аспекте моралног сукоба. Наставник реагује и тражи од ученика да размисле уопштено о врстама одговорности које људи имају према:

- самима себи;
- својој породици;
- својој локалној заједници;
- националној заједници;
- ширем свету.

Ученици раде у групама. Могу да користе табелу у коју ће исписати различите одговорности. Може се продискутовати о томе до које мере људи имају одговорности према другима и према заједници.

Закључна дискусија

Наставник би ученицима требало да да следеће информације. „У причи, неке од Миланових одговорности долазе у сукоб једна с другом. Сетите се неких властитих примера, где људске одговорности могу доћи у сукоб. Наведите неке конкретне примере како би људи могли решити такве сукобе одговорности.“

Ако ученицима буде тешко да размишљају о овоме, наставник би требало да обезбеди неке конкретне примере, ослањајући се на локални контекст.

Лекција 2

Зашто би требало поштовати закон?

Који су најбољи разлози за поштивање закона?

Васпитно-образовни циљеви	Истражити природу правне одговорности људи. Истражити разлику између моралних и законских обавеза.
Задаци	Ученици анализирају моралну дилему кроз пленарну дискусију. Ученици критички процењују разлоге правне послушности. Ученици предлажу ситуације у којима би морална обавеза могла да надмаши обавезу поштивања закона.
Наставна средства	Копије приче „Шмитова дилема“ (наст.лист 6.2). Папир за писмене задатке. Табла.
Методe	Заједничка анализа моралне дилеме. Анализа коју води наставник (као подршка). Писање приче. Пленарна дискусија.

Кључни појмови

Закон: Обавезујуће правило које је донела локална или државна власт.

Владавина права: У демократским друштвима, владе и они који су на власти подлежу закону земље. Смена власти се врши на демократски начин, сагласно са уставом земље, а не као резултат силе или рата. Општа обавеза људи је поштовати закон, јер се ради о демократском одлучивању.

Законска обавеза: Обавезе које су људи себи наметнули законом.

Морална одговорност: Личне обавезе за које људи осећају да су засноване на њиховом веровању о томе шта је добро/правично, а шта лоше/неправично.

Ток часа

Наставник уводи причу „Шмитова дилема“ (наст.лист 6.2). Ученици раде у пару и разматрају да ли Шмит треба да прекрши закон и да украде новац или не. Наставник записује њихова мишљења на табли.

Од ученика се тражи да изаберу мишљење с којим се слажу и да напишу своје разлоге:

- Шмит треба да украде новац зато што...
- Шмит не треба да украде новац зато што...

У пленуму, наставник записује на табли разлоге које су ученици навели. На пример:

„Треба да украде новац, јер је живот његове ћерке важнији од закона који забрањује крађу“;

„Не треба да украде новац јер би могао бити ухваћен“ или

„Не треба да украде, јер је погрешно да се крши закон“.

Затим се расправља о различитим разлозима. Због чега су различити? Да ли су неки разлози ваљанији од других? Ученици допуњују следећу реченицу:

„У основи, погрешно је кршити закон зато што...“

Као алтернативу, наставник може да тражи од ученика да наведу што више разлога зашто је погрешно кршити закон. Типично, тражећи одговор на ово питање, људи дођу до низа одговора, укључујући следеће:

„Погрешно је кршити закон зато што:

- можеш да будеш ухвћен и кажњен;
- закон штити људе од зла и није исправно наносити зло другима;
- сви би радили по свом да их закон не спречава;
- кршење закона умањује поверење међу људима;
- друштву је потребан закон и ред да би опстало, без закона би владао хаос;
- кршење закона крши појединачна људска права, као што је право на својину или живот.“

Наставник истиче да људи имају доста разлога зашто поштују закон. Неки од њих имају властити интерес, други разлози показују бригу за друге људе, а неки показују бригу за добробит друштва као целине (види белешку испод).

Да би илустровао ове концепте, наставник може нацртати три концентрична прстена на табли и написати у њима „ја“, други“ и „друштво“, почевши од унутрашњег. Различите разлоге треба написати у одговарајуће поље

Наставник истиче да правна послушност, сама по себи, не представља нужно знак „доброг грађанина“. Многа лоша дела су починили људи који су заправо поштовали закон, говорећи да су само „вршили своју дужност“. С друге стране, прича показује да, с времена на време, чак и добри људи бивају приморани да размисле о кршењу одређеног закона из морално прихватљивог разлога.

Како би помогао ученицима да лакше схвате равнотежу између правних обавеза и моралних одговорности, наставник тражи од ученика да напишу властиту кратку причу у којој људи (из добрих разлога) размисљају о кршењу закона. Примери могу бити кршење ограничења брзине у хитном случају или опирање закону јер је то лоше или неправедно.

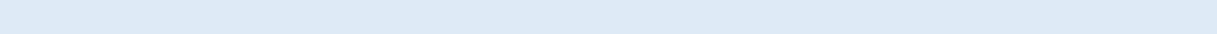
Неки од ученика читају наглас своје примере у пленарној дискусији. Наставник, затим наглашава разлику између моралних одговорности (које људи преузимају сами као део њихових властитих вредности и уверења) и правних обавеза, које намећу власти.

Напетости између ове две врсте одговорности могу довести до тога да грађани критикују неке законе с којима се не слажу, те да раде на томе да их промене. Могу чак, у неким случајевима, одлучити да прекрше неке из морално оправданих разлога. Историја нуди многе примере ситуација у којима су људи прекршили закон с циљем да протестују против њега или како би се побунили против тиранске власти. Наставник би требало то да илуструје неким локалним примерима. Требало би да нагласи да таква дешавања не треба схватити олако, због опасности умањивања владавине права, од које зависе стабилне демократије.

Напомена

Морална дилема, понуђена на овом часу, није другачија од чувене „Хајнцове дилеме“ америчког психолога Лоренса Колберга (Lawrence Kohlberg) из 1950-их. Била је то само једна у низу дилема које су Колберг и његове колеге ставиле пред младе људе узраста од десет до двадесет пет година, отприлике сваке три године. Резултати су показали да су, временом, млади људи у просеку напредовали у коришћењу расуђивања – од оног усмереног на саме себе, када су били млади, до коришћења расуђивања усредсређеног на индивидуалност, у раној адолесценцији. У средњем адолесцентском добу, већина њих је показала напредак у расуђивању, у којем централно место заузима друштво, иако контекст и врста дилеме могу да

утичу на то коју врсту расуђивања људи користе у једном тренутку. Показало се да млађа деца сматрају правила и законе нефлексибилним и да они нису засновани на друштвеној сврси, већ искључиво на ауторитету онога ко креира правила. До адолесцентског доба, млади људи су у већој мери свесни да закони имају друштвене циљеве, који се могу анализирати, преиспитивати и критиковати као морално неисправни или непоштени.

Лекција 3
Чији је то проблем?
Како се деле друштвене одговорности?

Васпитно-образовни циљеви	Размотрити заједничку природу одговорности према друштвеним проблемима.
Задачи	Ученици дискутују о одговорности према одређеном друштвеном проблему. Ученици надопуњују оквир за размишљање. Ученици писмено одговарају на постављена питања.
Наставна средства	Копије „писама“ (наст.лист 6.3.) Табла. Папир за индивидуално писање ученика.
Методe	Структурирана анализа. Анализа и дискусија у малим групама. Постизање договора и преговарање. Индивидуално писање.

Концептуално учење

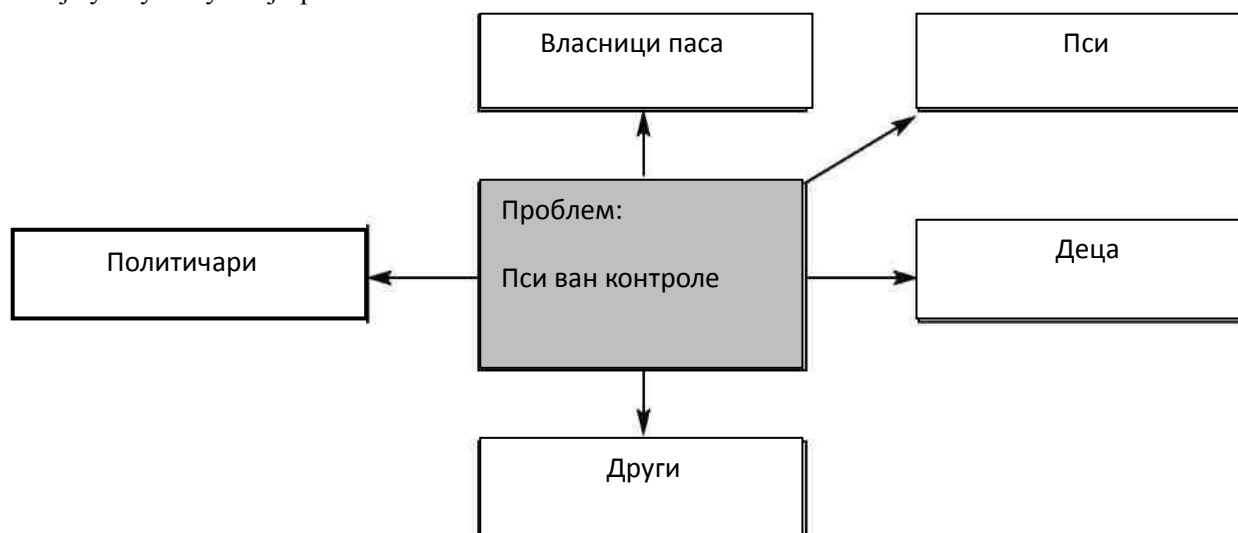
Друштвени проблем: Проблем који су искусили сви или многи чланови заједнице, а одговорност деле различити делови заједнице или заједница као целина. Одговорност за неки друштвени проблем не морају, нужно, подједнако делити укључене стране.

Ток часа

Наставник представља измишљено писмо упућено једним локалним новинама. Оно садржи притужбе у вези два друштвена проблема који брину становнике града.

Наставник тражи од ученика да а) идентификују проблеме и б) направе списак одговорних људи за оба проблема. Наставник може да помогне у овоме, цртајући на табли оквир размишљања на начин приказан испод.

Ко је укључен у овај проблем ?

Групни рад

Први корак

Поделити ученике у групе од троје или четворо. Сваком ученику у групи дати одређен број поена једнак броју укључених страна.

Други корак

Сваки члан групе прво дели поене међу странама, на основу тога шта они мисле како одговорност за проблем треба да буде подељена. На пример, деца и пси могу остати без поена, али власници паса и политичари би могли међусобно да поделе поене или би један од њих могао да добије више поена од другог.

Трећи корак

Када сваки члан групе донесе одлуку, редом презентују једни другима своје идеје, наводећи своје разлоге. Ученици у овој фази могу да промене своје мишљење. На крају, свака група сабира поене додељене странама. Ово показује како група, као целина, мисли да би се одговорност за овај проблем требала поделити.

Наставник расправља с целим разредом о закључцима до којих су дошле различите групе.

Ако време дозволи, поновити вежбу с проблемом отпада и смећа. или је заменити проблемом који је релевантнији за локалитет школе, а изазовнији за групу.

Напомена

Проблеми приказани у овим примерима подесни су за ученике који још увек немају искуства у учествовању у дискусијама везаним за политичке проблеме. То је зато што су они конкретни, видљиви и релативно једноставни за разумевање (иако их је, још увек, прилично тешко решити). Старији или напреднији ученици могу расправљати о сложенијим проблемима као што су незапосленост или расизам, користећи исту врсту оквира за размишљање.

Четврти корак: Дискусија која произилази из вежбе

На крају, наставник тражи од ученика да размисле да ли људи, генерално, преузимају довољно одговорности за своје поступке. Ако не преузимају, размислити како их убедити да то ураде. Да ли ће образовање помоћи на неки начин? Или је потребно створити нове законе, или увести оштрије казне? Ако би требало да локалне или државне власти прихвате одговорност за одређене проблеме, питати ученике о могућим трошковима и како их покрити. Наставник, такође, може да тражи од разреда да размотри улогу младих људи у решавању друштвених проблема ове врсте. Да ли би они требало да буду ослобођени одговорности због година које имају? Да ли је добро да млади препусте проблеме у заједници одраслима? Таква питања би могла бити основа за писмени задатак.

Лекција 4

Зашто људи постају активни грађани?

Зашто људи желе да промене друштво и како то могу да ураде?

Васпитно-образовни циљеви часа	Размотрити разлоге зашто људи прихватају одговорност за страдање других људи. Истражити улогу невладиних организација у грађанском друштву.
Задаци	Ученици раде у групама како би сложили причу. Ученици износе претпоставке о разлозима друштвено мотивисаног понашања. Ученици размишљају о улози невладиних организација (НВО). У групама, ученици истражују рад НВО или активиста у кампањама. У групама, ученици представљају своје резултате.
Наставна средства	Копије већ изрезаних делова приче о Јелени Шантић (наставни лист 6.4). Материјали за подршку истраживању ученика. Материјали за презентације група, нпр. велики листови папира, хемијске у бојама.
Методe	Групни рад. Преговарање. Морално закључивање. Критичко оцењивање. Истраживање. Групно представљање.

Кључни појмови

Друштвена акција: Деловање које предузимају грађани или чланови заједнице како би решили неки друштвени проблем.

Грађанин: Неко ко има правно чланство (припадност) у националној (државној) заједници. Грађанство доноси права и обавезе, мада се људи разликују у оној мери у којој осећају одговорност за оно што се дешава у заједници.

Активни грађанин: Неко ко предузима акцију и ангажује се у јавном животу, реагујући на друштвени проблем или проблем заједнице.

Невладина организација (НВО): Организација која је основана и коју подржавају грађани (не власт) како би решили друштвени проблем. НВО су јавне, не тајне, и раде унутар структура друштва како би донеле промене. Често се баве садржајима у којима се људска права не штите или их власт не признаје колико би требало. НВО могу сарађивати с властима или им се супротстављати. Демократска друштва имају законе који дозвољавају НВО да постоје и да уживају правну заштиту и права.

Цивилно друштво: За људе и организације који друштвено делују, одвојено од онога што раде власти, каже се да су део цивилног друштва. Цивилно друштво чини везу између грађана и власти.

Ток часа

Наставник дели ученике у групе од 3-4 ученика. Затим пружа информације о Јелени Шантић (наставни лист 6.4). Прича би требало да буде изрезана на комадиће папира. Група насумице дели цедуље члановима. Сваки члан групе чита свој текст осталим члановима групе. Затим група слаже причу редоследом који по њима има највише смисла.

Наставник тражи од ученика да, као група, расправе о следећим питањима, и, уколико је могуће, дођу до групног одговора. Наглашава да унутар групе може доћи до неслагања, али да размена идеја даје најбоље одговоре. Ученици би требало да запишу своје одговоре. Наставник, затим, дискутује с ученицима о кључним питањима, руководећи се следећим питањима:

Питања

- Шта мислите, који су били главни разлози због којих се Јелена Шантић прикључила Групи 484?
- Из онога што знате о Јелени Шантић, којим речима бисте је описали?
- Шта мислите, зашто Јелена Шантић и Група 484 нису препустили влади посао који су хтели да ураде?
- Које врсте потреба Група 484 покушава да задовољи?
- Какво друштво су се Јелена Шантић и Група 484 надали да ће изградити?
- Колико су, по вашем мишљењу, у једном друштву важне невладине организације (попут Групе 484)? Шта мислите да оне могу постићи? Размислите о њиховој улози у вези са радом владе, као и у вези задовољавања потреба (права) људи.
- Размислите о друштву у којем живите. За које потребе или права људи сте свесни да би биле решени или задовољени преузимањем одговорности од стране активних појединаца или невладиних организација?

Како би дао пример, наставник чита цитат из међународног извештаја за 2003. годину једне невладине организације у Босни и Херцеговини:

„Сектор НВО у Босни и Херцеговини наставља да позитивно доприноси процесу изградње демократије и грађанског друштва. [...] Тренутно постоји 7.874 невладиних организација у Босни и Херцеговини по старим и новим законима регистрације. [...]

Сектор НВО је показао да је могуће водити велике, јавне кампање које се залажу за промене везане за босанско друштво, укључујући младе, родну равноправност, заштиту средине, заштиту права мањина, итд. Велики број НВО наставља да нуди услуге на подручју здравствене заштите и социјалне помоћи, обнове, заштите људских права, заштите животне средине и заштите мањина.“¹⁸

Наставник дискутује с ученицима о овом цитату. Прво би требало да размисле о томе да ли се подручја деловања, споменута у извештају, могу применити и на њихову земљу. Наставник затим тражи да размисле о примерима пројеката који би се могли појавити у овим различитим подручјима деловања.

18 Извор: Извештај Агенције Сједињених држава за међународни развој (USAID) под називом “2003 NGO Sustainability Index, Europe and Eurasia“, стр. 42. и 43;

www.usaid.gov/locations/europe_eurasia/dem_gov/ngoindex/2003/bosnia.pdf

Наставни лист 6.1

Милан доноси одлуку

Милан је био скоро спреман да крене у школу, кад је у кухињу ушао његов отац.

„Милане, данас ми је потребна твоја помоћ у пољу. Можеш да останеш код куће и да не идеш у школу? Усеви ће пропасти ако их не пожањемо.“

Милан се није обрадовао.

„Тата, данас морам да идем у школу“, рекао је. „Данас је први састанак Ђачког парламента, а ја сам тек изабран за представника осмих разреда.“

„Али нећеш бити једини, зар не?“, рекао је отац. „Није важно ако не одеш. Тамо ће бити и други представници осмака.“

„Да, али ако не одем, изневерићу људе који су ме изабрали. Осим тога, данас имамо час природних наука. Не желим да га пропустим. Морам положити испите ако желим да упишем факултет.“

Миланов отац незадовољно прогунђа:

„Говориш о одласку на факултет као да те баш брига за твоју породицу. Зар не видиш да си нам потребан код куће! Од какве ћеш нам бити помоћи ако одеш на факултет? И куда ћеш отићи кад дипломираш? Мало је вероватно да ћеш се вратити овамо, то је сигурно.“

„Требало би да ти је драго што желим нешто да постигнем у животу, за разлику од већине момака одавде!“, љутито повиче Милан. „Немају никакве амбиције. Завршиће радећи исто што су и њихови очеви радили.“

„Нема ништа лоше у томе да се покаже мало поштовања према старијим генерацијама.“ одговори, све љући, Миланов отац. „Сва та прича о образовању данас, мука ми је од ње. Чини ми се да си заборавио неке старе вредности када смо сви сложено, заједно радили. Сада мислиш само на себе.“

Милан уздахне. Све је ово већ чуо.

„Тата, и ако добијем добар посао, нећу заборавити тебе и породицу. Како можеш и помислити да бих то урадио? Зар заиста желиш да напустим школу и не постигнем оно за шта сам способан? Сви моји наставници кажу да бих могао бити добар научник. Можда ћу једнога дана доћи до неког открића које ће помоћи свима у свету.“

Миланов отац удари шаком о сто.

„Твоја прва обавеза је обавеза према породици и овој заједници, поготово сада кад су времена тешка. Пуниш своју главу сновима. Шта те брига за стваран свет?“

Милана ово повреди, али није хтео да покаже. На тренутак је зурио у свог оца, тихо пркосећи. Старац се окрену и изађе из куће, залупивши вратима.

Милан седе и уздахну. Поразмисли за тренутак, а онда одлучи. Узе своју школску торбу и крену ка вратима. Онда застаде, извади лист папира и седе да напише оцу поруку. Беше то најтежа ствар коју је урадио у свом животу.

Наставни лист 6.2

Шмитова дилема

Шмитова ћерка јединица је веома болесна. Хитно јој је потребна операција, али лекарима који могу да је обаве потребан је новац пре него што почну икога да лече. Шмит не зна шта да ради. Он и његова жена имају нешто уштеђевине коју су чували за куповину мале радње. Радо би све то дали да спасу своју ћерку, али то није ни приближно довољно.

Шмит преклиње докторе да ураде операцију за мање новца, међутим, како кажу, то не би било поштено према свима онима који морају да плате пуну цену. Шмит моли своју породицу и пријатеље за нешто новца на зајам, али је сакупљено веома мало. Шмитова ћерка је све слабија и слабија.

Очајан, Шмит размишља да украде остатак новца који му недостаје како би спасао ћеркин живот.

Наставни лист 6.3

Ствари измичу контроли!

Размислите о следећем писму које се појавило у локалним новинама.

Као група мештана, јако смо забринуте због низа проблема који се, изгледа, јављају због тога што људи нису спремни да носе одговорност за своје понашање.

Многи пси дивљају. Њихови власници то или не знају или их једноставно није брига. Пси остављају свој измет по улицама, што не само да је непријатно, већ и опасно по здравље. Неки пси лутају у чопорима, опасни су. Треба их ставити под строгу контролу, нарочито кад се у близини играју деца.

Такође мислимо да је превише смећа разбацано по граду и околини. То је због тога што су људи сувише лењи да га одлажу на прави начин. Много је ружно, привлачи пацове и подстиче ширење разних болести. Када људи посвуда остављају старе канте с фарбом и разним хемикалијама, оне могу доспети до потока и река и загадити изворе пијаће воде.

Зашто људи не размишљају више о последицама својих дела? И зашто политичари не учине нешто по питању ових проблема?

С поштовањем,

Наставни лист 6.4

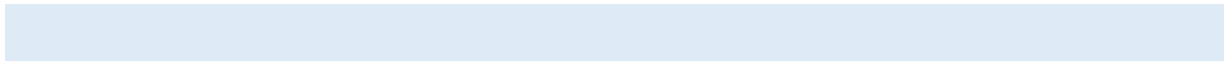
(Изабрана карта: живот Јелене Шантић)

1. Јелена Шантић је рођена 1944. године. Била је Српкиња.	2. Јелена Шантић је умрла од рака 2000. год.
3. Након што је Јелена умрла, неки њени пријатељи су узели један камен из бомбардоване зграде у Београду. Деца, избеглице с Косова, су га украсила. Затим је камен, као симбол, однесен у Парк мира „Јелена Шантић“ у Берлину.	4. Јелена Шантић и Група 484 водили су пројекат „Пакрац“ у Хрватској, који је помогао да се изгради поверење између Срба и Хрвата после рата, 1991. Пројекту су се придружили волонтери с обе стране, као и међународна заједница.
5. Јелена Шантић је била оснивач, члан и вођа организације под именом Група 484. Група 484 је невладина организација (НВО). Група 484 подстиче ненасилно решавање сукоба, толеранцију и сарадњу као основу за изградњу хуманих друштава.	6. Јелена је писала чланке против национализма и расизма, који су објављивани у свету. За свој рад је награђена међународном наградом за мир од организације Пакс Кристи (Pax Christi).
7. У Берлину постоји парк мира који је назван по Јелени Шантић, као признање за њен рад. Својевремено, Јелена је у овом парку одржала говор на јавном скупу.	8. Јелена Шантић је постала међународно позната балерина и балетски педагог.
9. Јелена Шантић је била антиратна активисткиња; борила се за људска права свих људи. Она и њена организација су напорно радили како би помогли избеглицама које су хрпиле у Србију.	10. Група 484 је добила име по једном од њихових првих пројеката, радећи са 484 породице из Хрватске које су због рата остале без својих домова. Група 484 је избеглицама пружала помоћ, утеху и савете у вези са њиховим правима.

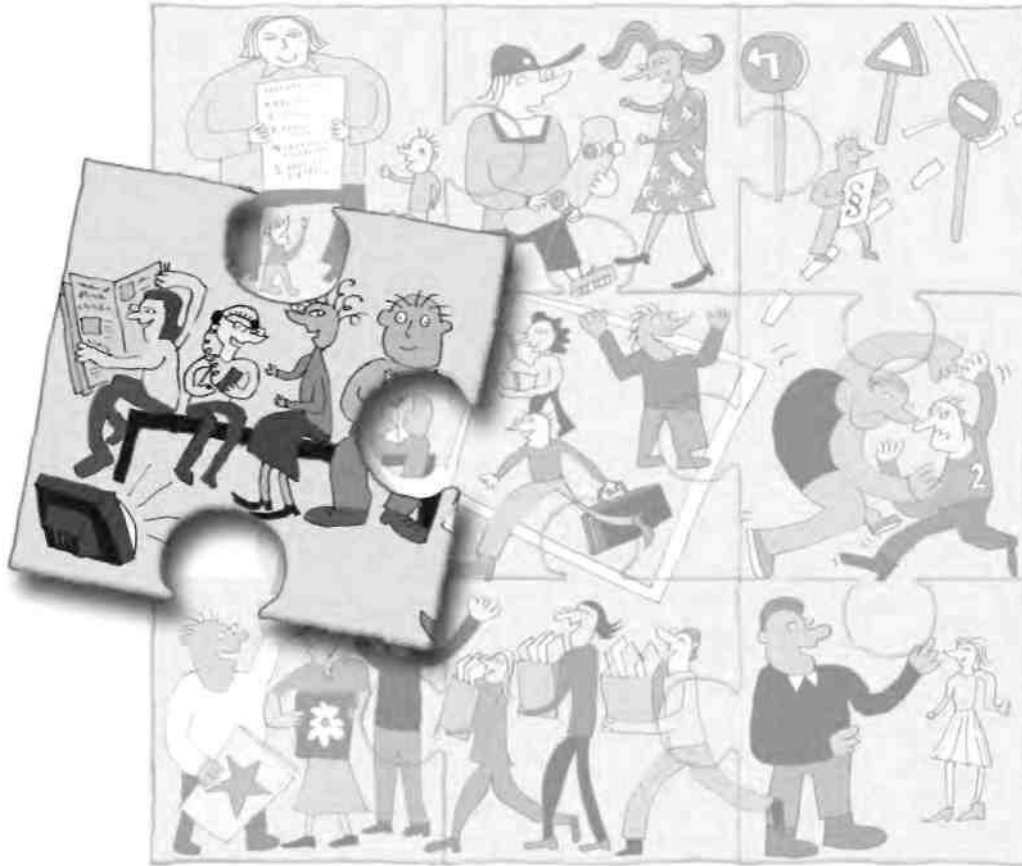
ТРЕЋИ ДЕО УЧЕСТВОВАЊЕ

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 7

**Разредне новине: Разумевање медија кроз
новинарско искуство**

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 7: Разредне новине Разумевање медија кроз новинарско искуство

7.1. Новине око нас Кога информишу.

Како информишу. Шта сопштавају.

7.2. Наше новине су најбоље...зар не?

Шта једне новине чини добрим новинама?

7.3. Стварамо своје зидне новине

**Све што ваља радити и понешто што никако
не треба чинити**

7.4. Наше прво издање!

А сад, како даље?

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 7: Разредне новине

Разумевање медија кроз новинарско искуство

Присутност и утицај медија су последњих неколико година порасли широм света. Како наши животи постају све сложенији и више међузависни, тако се све више ослањамо на информације, како бисмо разумели догађаје и њихов утицај на нас. За било који део информације о стварима које су изван нашег домета по питању искуства и непосредног доживљаја, морамо да се ослонимо на информације из медија.

Међутим, индивидуални приступ различитим медијима варира у великој мери. Ово утиче на ниво информација једне особе и његов потенцијал за остваривање утицаја и моћи. Такође, важан аспект је питање цензуре и дезинформација од стране политичких партија, власти и моћних лобија. Сукоби, укључујући друштвене промене и ратове, доводе до пораста монополизваног и искривљеног информисања.

Иако се ови међусобни односи, да их набројимо неколико, неће обрађивати у овој лекцији о медијима, ученици ће открити њихове елементе када буду упоређивали штампане медије у својој држави или регији, и када их буду оцењивали према одређеним критеријумима.

Приступ медијској едукацији у овој наставној целини је другачији. Стварајући своје властите зидне новине, ученици ће добити некакав увид у стварање новина уопште и тако научити нешто о стварности медија „изнутра“. Искуство у подучавању показало је да овај приступ пружа ученицима један вид директног приступа штампаним медијима, што је веома далеко од њихових свакодневних живота. Ученици ће ту врсту медија посматрати критички, а електронске медије и њихову употребу ће оцењивати из друге перспективе. Развиће медијску писменост.

Коначно, једна практична напомена: ова целина посебно захтева и нуди потенцијал за кроскурукуларно (интер-/мултидисциплинарно) подучавање и сарадњу. Писање и обрада текстова се може одвијати у оквиру наставе језика, док дизајнирање новина може бити задатак за час ликовне културе. Зидне новине могу бити присутне неко време у животу школе, све док се и други наставници не увере у њихову вредност и придруже се.

Медијска писменост и образовање за демократско грађанство и људска права

Медијска писменост је један од кључева свеукупног циља људских права и грађанског васпитања – активан грађанин који узима учешће. Следи сажет преглед најважнијих аспеката медијске писмености:

1. Вештина комуникације односи се на општи начин комуникације међу људима. Друштвена реалност не постоји као апстракција. Пре је заједнички дефинисана људима кроз друштвену интеракцију, што значи да је креирана чином комуникације. Ова општа комуникацијска способност започиње учењем матерњег језика и даље се развија употребом те компетенције у јавности.
2. Свако људско биће ову способност комуницирања има од рођења. Природа нам је подарила ову вештину, али је потребно додатно учити, вежбати и усавршавати је.
3. Медијска писменост је део комплексног појма способности комуницирања. Односи се на сложену многострукост медија, чија се употреба треба учити и вежбати, на пример, у виду задатка приређеног за ученике. Штампани медији (поред електронских), укључујући и зидне новине, важно су средство свакодневног комуницирања, с којим би ученици требало да буду упознати.

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 7: Разредне новине

Разумевање медија кроз новинарско искуство

Тема часа	Васпитно-образовни циљеви часа	Задаци	Наставна средства	Методе
Лекција 1: Новине око нас	Ученици се упознају с низом штампаних медија. Разумеју разлике у структури и садржају између појединих медија.	Ученици скупљају и анализирају новине и часописе који се обично читају у њиховим заједницама. Раде плакат како би забележили своје резултате.	Новине, маказе, лепак, велики листови папира.	Групни рад.
Лекција 2: Наше новине су најбоље, зар не?	Ученици појашњавају критеријуме за добре новине или часописе. Постају свесни сопственог гледишта, вредности и интереса.	Ученици оцењују презентације других група и постижу компромисна решења.	Презентације припремљене на претходном часу. Матрица за оцењивање на табли или флип-чарт табли.	Групне презентације, пленарна дискусија и оцењивање.
Лекција 3: Стварамо своје зидне новине.	У групама, ученици се договарају око низа тема и циљева. Сарађују унутар групе, размјењујући идеје и вештине.	Ученици одлучују о структури својих заједнички створених новина. Проналазе теме које су важне за њихову школу и пишу чланак за свој део зидних новина.	У зависности од расположивог материјала, резултати ће варирати, од ручно написаних текстова до компјутерског отиска с дигиталним фотографијама.	Доношење заједничких одлука. Групни рад.
Лекција 4: Наше прво издање!	У отвореној дискусији, ученици разумеју шта је укључено у наставак пројекта зидних новина. Способни су да доносе одлуке и преузму одговорност за то.	Ученици морају формирати мишљење и одлучити о свом учешћу у следећем пројекту.	Табла или флип-чарт табле. Наст. лист 7.1.	Пленарна дискусија.

Лекција 1**Новине око нас****Кога информишу. Како информишу. Шта саопштавају.**

Васпитно-образовни циљеви циљеви	Ученици се упознају с низом штампаних медија. Разумеју разлике у структури садржаја појединих штампаних медија.
Задаци	Ученици скупљају и анализирају новине и часописе који се обично читају у њиховим заједницама. Раде плакат како би забележили своје резултате.
Наставна средства	Новине, маказе, лепак, велики листови папира.
Методe	Групни рад.

Кључни појмови

Појам „штампани медији“ односи се на штампане изворе информација – такозване класичне медије – укључујући новине, часописе, књиге, каталоге, проспекте, флајере, мапе, дијаграме, разгледнице, календаре и плакате.

Штампани медији су најчешће одштампани на папиру. Технологије штампања се рапидно мењају, а дигитално штампање постаје све уобичајеније.

Ток часа

Неколико недеља унапред, наставник замоли ученике да сакупљају све новине и часописе до којих могу да дођу и да их донесу у школу. Предлаже се да се у разреду постави сто који се може користити за презентације. Уз мало среће, ученици могу да пронађу сталак за новине из неког киоска или трафике, што би било идеално за промовисање новина и магازина. Наставник треба да се побрине да све главне дневне новине буду заступљене.

Наставник започиње час информишући ученике о циљевима и задацима ове наставне целине. Требало би да нагласи да је ова целина почетак пројекта који би се могао и требао наставити најмање још пола школске године. Ученици такође треба да схвате да им овај пројекат нуди могућност да стекну практично искуство у новинарству.

Ученици формирају мале групе, по могућности, од три или највише четири ученика. Свака група ће анализирати различите новине или часописе. Ученици се воде следећим питањима:

- Из чега се састоје новине/часопис? Које рубрике/специјализоване стране/одељке садрже?
- Којим редоследом се појављују различите рубрике? Које иду напред, које на задње стране?
- Којим циљним групама су намењене рубрике? Који чланови породице су посебно заинтересовани за читање одређене рубрике?
- Које теме покривају различите рубрике у издању које група проучава?
- Одлучите се за један карактеристичан чланак из сваке рубрике. Изрежите те чланке и залепите их на лист папира како бисте направили плакат.

Плакат би требало да носи име новина или часописа, идеалан би био оригиналан наслов. Требало би одговорити на горе наведена питања и евентуално још нека. Ученике треба подсетити на важност јасног и уредног ликовно-графичког решења.

У овој фази је важно да су ученици схватили основну структуру својих новина, што им омогућује да их јасно презентују у разреду.

Групе припремају презентације за следећи час с циљем да рекламирају своје новине или часопис, наглашавајући све предности истих . Након што су чули све презентације, разред би требало да одлучи које су новине најзанимљивије и с највише информација. Затим се могу обратити редакцији догичног листа како би евентуално добили пробну бесплатну доставу, што је услуга коју су многи новински издавачи спремни да пруже школама.

У овој фази наставник има саветодавну улогу. Он ће бити подршка групама у истраживању унутрашње структуре новина, јер није једноставно анализирати све новине. Наставник би требало да надгледа ученике током групног рада како би био сигуран да свака група може да направи добру презентацију и да заврши свој посао до краја часа. Тежња ка савршенству може угрозити време предвиђено за ову активност.

Лекција 2**Наше новине су најбоље, зар не?****Шта једне новине чини добрим новинама?**

Васпитно-образовни циљеви часа	Ученици појашњавају критеријуме за добре новине или Часопис. Радећи то постају свесни сопственог гледишта, вредности и интереса.
Задаци	Ученици оцењују презентације других група и постижу договор компромисом.
Наставна средства	Презентације припремљене на претходном часу. Матрица за оцењивање на табли или флип-чарт табли.
Методe	Групне презентације, пленарна дискусија и оцењивање.

Кључни појам – слобода штампе

Појам „слобода штампе“ односи се на право новинара да слободно обављају свој посао, заједно с правом на нецензурирано објављивање информација и мишљења. Слобода штампе свој конкретан облик има у специфичним правима новинара да одбију да дају доказе, те у ограничењима у њиховом праћењу аудио опремом („прислушкивање“), како би се заштитили извори информација потребни новинарима. Приступ новинарској професији није предмет државне регулативе, а обука новинара се организује приватно, без државног утицаја.

Ток часа

Други час почиње презентацијама. Групе су припремиле своје плакате на 1. часу, те су изабрале своје исечке из новина или часописа. Било би корисно да се групама да пет минута на почетку часа како би прегледале своје презентације пред наступ.

Ученици оцењују презентације других користећи дефинисане критеријуме. Наставник може да представи ове критеријуме и да припреми са ученицима матрицу попут ове.

	Група 1	Група 2	Група 3	Група 4	Група 5	Бодови
Назив новина или часописа						
Квалитет постера						
Формални аспекти презентације (гласност, залагање)						
Садржајни квалитет презентације						
Тумачење формалних аспеката новина/часописа						
Тумачење тематске структуре и концепта новина/часописа						

Оцењивању не треба придавати превелику пажњу. Циљ је да се ученици, кроз такмичарски елемент, мотивишу да одрже добру презентацију.

Након презентација, ученици би требало да оцене штампане медије које су видели (критичко размишљање), стављајући нагласак на следећа питања:

- Шта мислимо о новинама/часописима који су нам презентовани?
- Шта би могло бити побољшано код појединих новина/часописа?
- Које нем се новине/часопис чине најинтересантнијим и најинформативнијим? Ко ће дотичној редакцији написати молбу за бесплатну/пробну доставу?
- Шта једне новине/часопис чини „добрим“ новинама/часописом?
- Коју сврху испуњавају одређене новине/часопис?

Искуство је показало да наставник може да подржи и структурира расправу, записујући идеје ученика на флип- чарт табли која је припремљена пре часа. Тиме ће и дискусији бити дата структура. Може се употребити и школска табла, међутим њен недостатак је тај да информације неће бити на располагању следећи час.

На крају часа, наставник предлаже да ученици направе и јавно представе школске „зидне новине“. Ученицима је речено да размисле о задатку и о томе које рубрике би требало да буду укључене како би пружиле свеобухватно виђење живота у школи, те које делове су заинтересовани да их сами направе. Такође би требало предложити име новина.

У циљеве ове наставне целине убраја се и оснивање сталног уређивачког тима (редакције), који ће редовно објављивати школске вести. Тим ће бити састављен од посебно активних и заинтересованих ученика, који ће моћи да наставе с пројектом зидних новина дужи временски период.

Лекција 3

Стварамо своје зидне новине

Све што треба радити и понешто што никако не треба

Васпитно-образовни циљеви	У групама, ученици се договарају око низа тема и циљева. Сарађују унутар групе размјењујући идеје и компетенције.
Задаци	Ученици одлучују о структури новина. Наводе теме које су значајне за њихову школу и пишу чланак за свој део зидних новина.
Наставна средства	У зависности од расположивих средстава, резултати ће варирати, од ручно написаних текстова, до компјутерских принтова с дигиталним фотографијама.
Методe	Доношење заједничких одлука. Групни рад.

Ток часа

У групама од троје или четворо, ученици размењују своје идеје о томе које рубрике у новинама пружају важне информације о животу у школи.

Наставник је припремио мале зидне новине за сваку групу спајајући три листа папира величине А3 или А4. Групе добијају задатак да дизајнирају оквирну структуру новина, укључујући назив новина, наслове, прилоге, визуелни распоред и рубрике за које су се ученици определили. Њихов резултат би могао да изгледа овако:

Ђачка хроника <u>Најновије вести</u>	<u>Спорт</u>	<u>Родитељски/наставнички кутак</u>
<u>Најчитаније вести</u>	<u>Догађаји</u>	<u>Наше ђачке теме</u>

Предлози које су групе дале постављају се на зидове учионице, а ученици добијају времена да прочитају плакате, како би формирали своје мишљење. Затим се на „уредничком састанку“ доносе следеће важне одлуке:

- Име новина (размена мишљења, дискусија и коначно гласање);
- Избор рубрика које су најважније и највише се тичу школе и ученика.

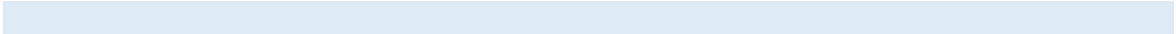
Ученици сада формирају мале тимове (број тимова треба да одговара броју рубрика), те један додатни тим који је задужен за продукцију.

На почетку, продукцијски тим се бави практичним стварима као што је визуелни распоред/прелом и презентација новина, припрема неопходних уређаја и материјала, итд. Важни савети редакцијском тиму дати су у наставном листу 7.1 ("Како се пише новински чланак").

Пре тога, наставник је обавестио директора о пројекту и добио одобрење да се новине изложе у школској згради.

Док тимови уредника планирају прве чланке за различите делове, наставник с продукцијским тимом расправља о техничким стварима.

Ученици добијају задатке које морају обавити до следеће недеље. Сваки уреднички тим предаје чланке продукцијском тиму који реализује зидне новине, комплетно са дизајнираном насловном страном на којој је лого и име новина, те изабране рубрике.

Лекција 4

Наше прво издање!

А сад, како даље?

Васпитно-образовни циљеви	Ученици су способни да воде отворену дискусију, и свесни су последица наставка рада на пројекту зидних новина. Могу да доносе одлуке и да снесу одговорност.
Задачи	Ученици морају размислити и одлучити о свом будућем учешћу у наставку пројекта.
Наставна средства	Табла и флип- чарт табла, наст. лист 7.1.
Методe	Пленарна дискусија.

Кључни појам: дискусија

Дискусија (размена аргумената, од латинског *discutere*, тј. 'побити', 'разложити', 'рашчланити') је специфичан облик вербалне комуникације између две или више особа у којој се расправља – тј. дискутује – о једној или неколико тема, где свака страна износи своје аргументе. Требало би да се дискусија одвија у духу узајамног поштовања. Добра дискусија захтева да говорници дозволе, па чак и охрабре изражавање ставова различитих од властитих, пажљиво их разматрајући уместо да их брзоплето одбаце. Личне особине као што су смиреност, сталоженост и учтивост ићи ће у прилог обема странама. У најбољем случају, дискусија ће довести до решења проблема или до компромиса који ће бити прихватљив свим заинтересованим странама

У модерним друштвима, дискусије су цивилизовано – ненасилно – средство решавања контроверзи и сукоба интереса и циљева. Конфликти се тако не заташкавају, него решавају. Учењем и вежбањем вештине дискусије ученици савладавају један од основних елемената постизања и одржавања мира у друштву.

Ток часа

Након што су уреднички тимови поставили чланке на зид, и кратко известили о свом радном искуству (истраживање, писање текста), следећи акценат ће бити на питању да ли наставити пројекат зидних новина. Сада, када сви ученици отприлике знају колико времена би провели решавајући проблеме око организације, могу да имају реалну дискусију о питању наставка.

Наставник може појаснити структуру дискусије тако што ће на табли или флип- чарт табли написати следеће:

Организација	Лични аспекти	Сарадња	Организација времена
<p>Ако наставимо:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Шта морамо узети у обзир? - Да ли ће време представљати проблем? - Која техничка средства имамо? - Како да спречимо да наше новине не буду оштећене? - Која финансијска средства су нам потребна? - Како се могу прикупити средства? 	<p>Ко је заинтересован?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Главни уредник? - Одбор уредника? - Која је улога и положај наставника? - Имена: - - - 	<ul style="list-style-type: none"> - Како можемо привући пажњу других ученика? - За које друге наставнике бисмо желели да се прикључе пројекту? - Да ли можемо да уговоримо посету локалним редакцијама (штампани или електронски медији)? - Да ли можемо да интервјуишемо новинара, као једног стручњака? 	

Чим наставници са својим одељењем покрену пројекат као што је овај, схватиће да се не може све испланирати. То захтева процес сталног размишљања свих учесника. То је жив, задивљујући али и тежак, каткад и фрустрирајући процес.

Наставници који већ имају искуства радећи на неком пројекту с ученицима, знаће да предузму редом потребне кораке, а знаће и да је неопходно јако водство. Требало би да вежбају своје лидерске способности како би, до краја овог часа, били сигурни да су донете јасне одлуке и да је постављен добар временски оквир за следеће кораке.

С друге стране, прејако водство може, наравно, да уништи ученичку мотивацију и иницијативу. Учествовање у пројектима попут овог је од користи за ученике јер им пружа важно искуство у образовању за грађанска и људска права.

Додатни материјал за наставнике

Три димензије развијања медијске писмености

1. Прва димензија: процена медија

Процена медија је анализа медија. Ова аналитичка димензија односи се на способност да се приметне и разумеју дешавања у друштву као што су процеси концентрације, односно монополизације у медијској индустрији који могу да угрозе улогу медија у демократском друштву. У овом примеру важно је знати ко поседује које новине и колико врста медија поседује једна компанија. Међутим, не смео заборавити да медији функционишу као комерцијална друштва која морају да послују рентабилно и остваре профит. И допало се то нама или не, што више глобализовани и међусобно зависни постају наши животи, то се више морамо ослањати на медије. Медијска анализа нам пружа могућност да критички процењујемо развој медија, да уочавамо разлике тако да можемо адекватно искористити своју медијску писменост.

(Само)рефлексивни аспект значи да треба да повежемо и применимо своју аналитичку способност и знање на самима себи и на личну сферу деловања.

Способност анализирања и размишљања укључује и трећи аспект, етичку бригу за друге, која ствара равнотежу и дефинише аналитичко размишљање и самоперцепцију у смислу друштвене одговорности.

2. Друга димензија: знање о медијима

Овде говоримо о „чистом“ знању о медијима и медијским системима. Може се поделити на две поддимензије.

Поддимензија информисаности укључује основно знање као што је, како новинари обављају своје послове, врсте емисија које се емитују на ТВ-у или радију, разлози за преференције гледалаца који гледају ТВ и како се компјутер може употребити да би ефикасно послужио потребама корисника.

Поддимензија вештина додаје медијима способност коришћења нове опреме без читања упутстава за употребу. То укључује „учење кроз рад“ – како руковати компјутером, како приступити интернету, како користити видео камеру, итд.

3. Трећа димензија: употреба медија

Употреба медија се такође може поделити у две поддимензије:

1. Способност употребе медијских производа, то јест, примања и коришћења оног што медији створе. Гледање телевизије је прави пример. То је активност током које треба да процесуирамо то што смо видели и да то интегришемо у наше когнитивне структуре и репертоар визуелних представа.
2. Активна употреба медијске опреме. Ова поддимензија се односи на употребу медија у друштвеној интеракцији. Поред друштвених медија као што су Фејсбук, Твитер итд., ту спадају електронска пошта, СМС поруке, електронско банкарство и куповина, Скајп, видео и телефонске конференције, традиционална и дигитална фотографија, те производња видео материјала. Огромна разноликост расположивих медија даје нам могућност да свет доживимо не само кроз примање информација него и да будемо лично активни и произведемо информације путем разних канала и пустимо их у промет.

Наставни лист 7.1

Како написати новински чланак

Основна структура чланка

1. Наслов

Сваком чланку је потребан наслов. Он испуњава важну функцију: не би требало да „надвлада“ читаоца, већ да привуче његову пажњу и повећа интерес како би наставио да чита.

Читаоци новина брзо прелећу преко страница, бирајући чланке који их занимају. Због тога наслови треба да привуку њихову пажњу. Наслови треба да буду кратки, ваља користити велика, болдована слова, и одвојити наслове од текста који следи.

2. Уводни редови

Уводни део је обично први одломак једног чланка (они који праве новине то често зову „поднаслов“). По правилу је истакнут подебљаним словима. Најважније информације читаоцу пружа увод. У информативном уводном тексту, читалац проналази одговоре на кључна питања.

У чланцима о култури и забави, или у репортажама и другим текстовима који су више усмерени на емоције него на чињенице, прве реченице често јасно описују одређену сцену. У том случају, читалачка заинтересованост се не постиже чињеничним информацијама, већ стилским средствима (узбудљивост).

3. Употреба језика и стила

Пажљива и разрађена употреба језика (прецизност, разумљивост, избегнуто понављање истог итд.) можда је важнија за добар чланак од правилне употребе новинарске форме или стила.

Емотивно написани чланци који ће дирнути читаоца, врло су популарни у новинама. Међутим, ту треба бити пажљив, може се и са добрим претерати (превише соли поквари супу)!

То нас доводи до реченице. Реченице нека буду кратке и јасне. Читаоци ће тешко разумети реченице с више од четрнаест речи. А реченице с двадесет пет или више речи су једноставно неразумљиве. У сваком случају, избегавајте сложену реченичну структуру која садржи пуно зареза и уметнутих реченица. Нека вам пређе у навику да сваку реченицу прочитате чим је напишете. Да ли је једноставна или тешка за разумети? Да ли има непотребних речи?

Грешке у писању, не само да остављају лош утисак већ и нервирају читаоца, јер му одвлаче пажњу од поруке. Пре него што предате свој чланак, прегледајте га и исправите, а то значи: проверите тачност и потпуност информација (ово сеже у питање истинитости и тачности информације), језичке/граматичке грешке и правопис и стил. За коректан правопис послужите се речницима, правописним приручницима, или одговарајућим компјутерским програмом.

ЧЕТВРТИ ДЕО МОЋ И АУТОРИТЕТ

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 8

Правила и закон.

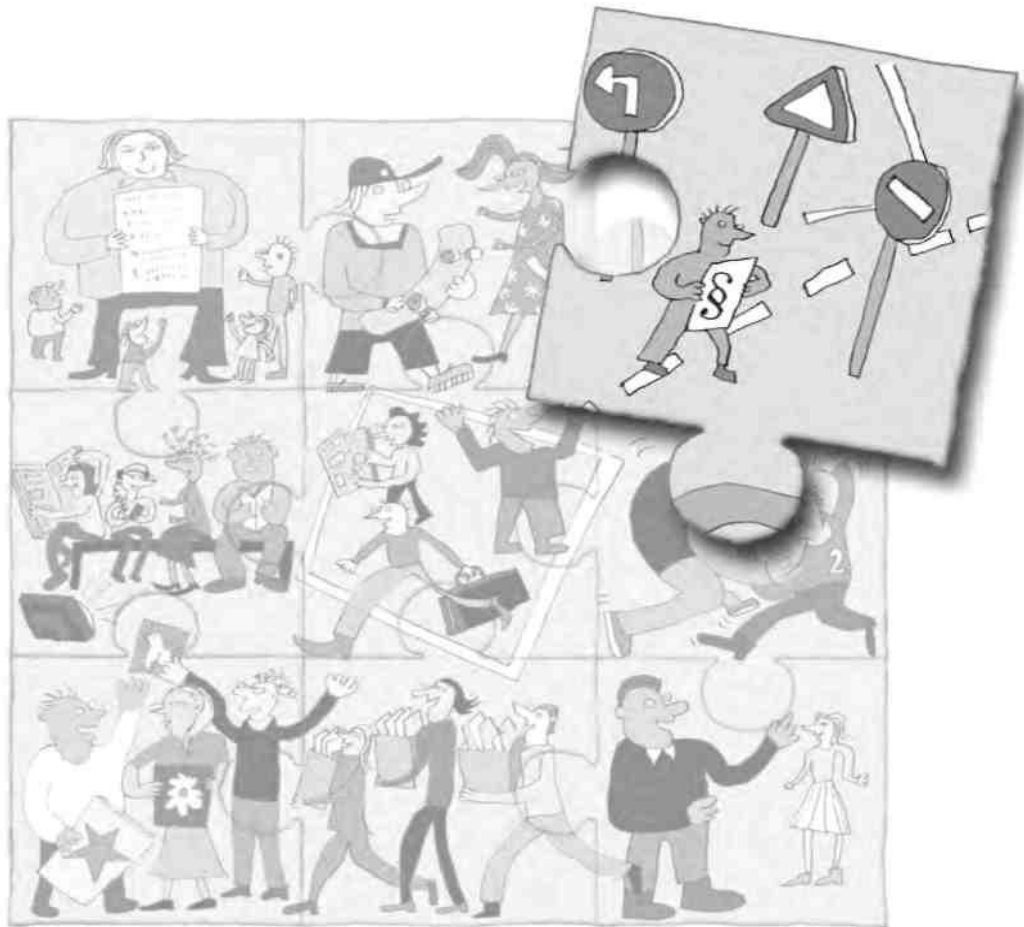
Каква правила су потребна једном друштву?

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 9

Влада и политика.

Како би требало управљати друштвом?

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 8: Правила и закон Каква су правила потребна једном друштву?

8.1. Добар закон – лош закон

Шта чини добар закон?

8.2. У ком узрасту?

Како би закон требало примењивати на младе?

Како поступате с младим преступницима?

8.3. Ви креирате закон

Како поступате са младим преступницима?

8.4. Доказни поступак

Који докази су ваљани на суду?

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 8: Правила и закон Каква правила су потребна једном друштву?

Неки видови закона су неопходни за поштено и успешно вођење било којег друштва. Закони се примењују у свим ситуацијама и према свима унутар неке државне заједнице, иако постоје одређене групе, као што су деца, на које се закони не примењују док не наврше одређене године живота.

Закон се може поделити на грађанско и кривично право. Грађанско право обезбеђује начин решавања несугласица међу појединцима и групама људи. Кривично право се бави понашањем за које је држава одлучила да мора да буде обесхрабрено или спречено.

Међутим, закони никада не могу бити савршени. Они су људска творевина и траже измене. Могу постати превазиђени, неефикасни или једноставно неправедни према одређеним скупинама друштва.

Закон се никада не може одвојити од политике, зато што се закони доносе и мењају унутар политичких система. У демократском политичком систему, важно је да сви грађани имају једнако право гласа. Такође је важно да се закон једнако примењује на све грађане, и да нико није изнад закона. Овај појам је понекад познат под именом владавина права.

Коначно, закони треба да буду у складу с људским правима. Ово је веома важно, како бисмо били сигурни да су закони праведни и да се не злоупотребљавају као средство угњетавања или диктатуре. Већина демократских система се, према томе, ослања на писане уставе који обезбеђују оквир људских права, који стоји изнад закона неке државе. Неке државе су, такође, основале уставне судове који одлучују да ли су закони у складу с уставом или не.

Учење за образовање за демократско грађанство и људска права

Кроз овај низ часова ученици ће:

- развити веће разумевање појма права и његове важности у демократском друштву;
- препознати да је основна сврха права помагање људима и заштита друштва;
- развити веће поштовање за идеју владавине права;
- више сазнати о правном систему у сопственој држави.

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 8: Правила и закон

Каква правила су потребна једном друштву?

Тема часа	Васпитно-образовни циљеви часа	Задаци	Наставна средства	Методе
Лекција 1: Добар закон – лош закон	Бити свестан и разумети факторе који одређују шта је то што чини да један закон буде добар.	Дискутовати о школским правилима и одредити шта је то што школско правило чини добрим. Дискутовати о законима и одредити шта чини добар закон. Критички испитати неку правну област у држави, нпр. законе у вези с алкохолом. Предложити и образложити ново школско правило или закон.	Две картице за сваког ученика – једна са словом „А“ (зелена), а друга са словом „Б“ (црвена). Наставни лист – "Закони везани за алкохолу у нашој земљи". Фломастери и велики лист папира за сваку групу од четири до шест ученика. Флип -чарт табла или велики лист папира.	Дискусија у разреду. Рад у малим групама.
Лекција 2: У ком узрасту?	Истражити како се закон примењује на младе људе.	Законски одредити године када млади људи добијају право да учествују у различитим активностима као и одрасли људи. Размотрити колико су актуелни закони прихватљиви за младе.	Три велика знака „А“, „Б“ и „В“, постављају се на три различита зида у учионици. Копије наставног листа 8.1, по један за два ученика. Маркери, фломастери и велики папир за сваку групу од 4-6 ученика.	Рад у паровима или малим групама Дискусија у разреду.
Лекција 3: Ви креирате закон	Да се испита питање да ли млади, који су прекршили закон, треба уопште да буду кажњени, и ако треба – како.	Размотрити различите факторе (казна, одвраћање, рехабилитација) који се узимају у обзир када се одлучује која је праведна казна за злочин.	Копија приче (8.2), задатак и додатне информације за наставника.	Рад у малим групама и дискусија у разреду.
Лекција 4: Доказни поступак	Разумети извођење доказа и доказни поступак на суду.	Размотрити врсте доказа које треба узети у обзир на суду и оне које би било погрешно користити.	Картице за дискусију (наставни лист 8.2) за сваку групу од 4-6 ученика.	Рад у малим групама и дискусија у разреду.

Лекција 1

Добар закон – лош закон

Шта чини добар закон?

Васпитно-образовни циљеви	Бити свестан и разумети факторе који одређују оно што један закон чини добрим.
Задаци	Расправљати о школским правилима и одредити шта је то што чини школско правило добрим. Дискутовати о законима и одредити шта чини добар закон. Критички испитати неку правну област у држави, нпр. законе о алкохолу. Предложити и образложити ново школско правило или закон.
Наставна средства	Две картице за сваког ученика – једна са словом „А“ (зелена), а друга са словом „Б“ (црвена). Наставни лист – "Закони о алкохолу у нашој земљи". Фломастери и велики лист папира за сваку групу од четири до ученика. Флип-чарт табла или велики лист папира за излагање у разреду.
Метод	Дискусија у разреду и рад у малим групама.

Додатне информације

Метода која се користи на овом часу је позната као „индуктивно учење“, при чему наставник помаже ученицима да разумеју апстрактна начела, заснивајући их на конкретним примерима. Час започиње таквим примерима, у овом случају примерима правила или закона, а ученици се подстичу да из њих извуку општа начела. Овде су начела критеријуми, који могу да се примене на правила или законе како би се проценило да ли су добри или не, тј. да ли су праведни, да ли су корисни, да ли су за добробит свих, да ли полиција може да их спроводи, да ли их је лако разумети их и поштовати.

Тамо где је потребан одређени материјал, на пример закони о алкохолу онако како се примењују у држави, наставник има задатак да обезбеди тај материјал.

Ток часа

Наставник почиње час делећи сваком ученику по две картице – једну означену великим словом „А“ (зелено) и другу великим словом „Б“ (црвено).

Затим им објашњава да ће чути нека измишљена (фиктивна) школска правила, и да ће морати одлучити да ли су правила добра или лоша. За добра правила треба да подигну картицу „А“, а за лоша правила картицу „Б“.

Наставник чита једно по једно правило. Ученици морају да сваки пут подигну своје картице, у зависности од тога шта мисле о правилу. Правила могу бити:

- домаћи рад је забрањен;
- нема шиканирања (малтретирања);
- ученици треба да плате да дођу у школу;
- жвакаће гуме су у школи забрањене;
- ученици морају волети све своје наставнике;
- ученици би требало да су у могућности да изаберу које ће часове похађати;

- старији наставници би требало да држе мање наставе и имају лакши распоред часова;
- мобилни телефони у школи нису допуштени.

За свако правило наставник треба да пита два или три ученика да образложе своје одлуке: "Зашто мислите да је то добро/лоше правило?" У овој фази не би требало коментарисати или дискутовати о идејама ученика.

Наставник, затим, дели ученике у групе од четворо или шесторо и тражи да покушају да укажу на факторе који чине неко школско правило добрим правилом: "Шта чини школско правило добрим?" Групе представљају своје идеје пред одељењем .

Наставник понавља целу вежбу с разредом – чита изјаве, а ученици подижу своје картице и образлажу одлуке које су донели, итд. – али овога пута се нагласак ставља на измишљене законе, а не на школска правила. Ови фиктивни закони могу укључити следеће одредбе:

- сви грађани морају следити исту религију;
- убиство је злочин;
- забрањено је лагати;
- нездраву храну би требало забранити;
- грађанима би требало дозволити да сами одлуче којом страном друма ће возити;
- жене треба за исти посао да буду плаћене једнако као и мушкарци.

Ученици се враћају у своје групе и покушавају, на захтев наставника, да укажу на факторе који закон чине добрим? "Шта закон чини добрим?" или: "По чему се рааспознаје добар закон?"

Групе презентују своје идеје целом одељењу. Наставник треба да наведе ученике да размисле о броју кључних критеријума који се могу применити на законе и да помогну да се направи добар закон. Они укључују:

- праведност - правда и једнакост, на пример, иста плата за мушкарце и жене;
- корисност – закони који штите функционисање друштва, као што су они о безбедности саобраћаја;
- опште добро – не подржавати само интересе одређених група, као што су богати;
- могућност спровођења – већина је спремна да их поштује, полиција може да ухвати прекршиоце;
- једноставност – лако га је разумети и поштовати, није сувише компликован.

Када се разред сложио око ових критеријума, они се постављају на флип-чарт таблу како би сви могли да их виде. Наслов за приказ треба да буде „Шта један закон чини добрим ?“

Ученици треба да у својим групама проуче закон или законску област своје земље (као што су закони о алкохолу). Овај материјал треба да буде припремљен и подељен на наставном листу или у форми функционалних теза за самостално истраживање (линкови, закони у облику књиге, правилници, прописи, уредбе). Ако има више расположивог времена, ученици могу да добију друге материјале који их занимају, на пример, права и обавезе деце и тинејџера. Свака група добија маркере и велики лист папира, а затим припрема презентацију о томе да ли су закони које су изабрали добри или не – користећи начела која су претходно идентификовали, а која су изложена на зиду учионице.

Групе праве презентације пред разредом у трајању од 10-15 минута. За припрему им оставља рок од 2-3 дана. Алтернатива: Припрема писаног текста који ће бити изложен у учионици тако да га сви ученици могу коментарисати.

Као коначна вежба или као задатак за домаћи рад, ученици могу предложити нови закон или ново школско правило на тему по избору (нпр. заштита животне средине) као и припремити аргументе за његово увођење према кључним принципима које су претходно идентификовали.

Лекција 2

На ком узрасту?

Како би закон требало примењивати на младе?

Васпитно-образовни циљеви	Истражити како се закон примењује на младе људе.
Задаци	Одредити законски године када млади људи добијају право да као одрасли људи учествују у различитим активностима у својој држави Размотрити колико је тренутни закон у држави прихватљи за младе људе.
Наставна средства	Три велика знака, „А”, „Б” и „В” су постављена на три зида учионице. Копије наставног листа 8.1, један за свака два ученика. Маркери, велики лист папира за сваку групу од 4-6 ученика.
Методe	Рад у пару или малим групама, дискусија у разреду.

Основне информације

Овај час укључује доста физичке активности. Ако сматрате да је то непримерено вашим ученицима, главна вежба може да се прилагоди тако да ваши ученици остану да седе у својим клупама, гласајући подизањем руку, или подизањем картица „А“, „Б“ или „В“, уместо померања у различите делове учионице.

Ток часа

Наставник започиње час тако што пита ученике да ли је поштено да постоји закон који тера младе људе да иду у школу, када такав закон не постоји за одрасле, и зашто.

Наставник, затим, дели ученике у парове и даје им да поуне упитник (наставни лист 8.1). Упитник се односи на законску старосну границу када млади могу, у својој земљи, да учествују у различитим активностима за одрасле (вожња аутомобила, склапање брака).

Наставник тражи да неки парови добровољно прочитају своје одговоре. Након сваког одговора наставник прави кратку паузу и, ако је потребно, исправља одговоре. Ученици уписују тачне одговоре у упитнике.

За сваки одговор наставник треба да пита:

- Шта мислите, да ли је та старосна граница:
 - a) прениска?
 - b) превисока?
 - c) отприлике добра?

Наставник даје паровима један минут да размисле и одлуче, а затим да пређу на други крај учионице, у зависности од свог одговора (наставник је већ поставио велике ознаке „А“, „Б“ и „В“ да би показао ученицима где да стану).

Наставник, затим пита насумице изабране парове да објасне свој начин размишљања пред целим одељењем, те да образложе свој став. Наставник и другим ученицима пружа прилику да постављају питања .

На крају часа, наставник пита: – Да ли мислите да је поштено да закон третира младе људе другачије него одрасле? Зашто јесте, односно зашто није?

Наставник дели разред у групе од по четири или шест ученика и свакој групи даје маркере и велики лист папира. Ученици треба да размисле о промени у закону у својој држави од које би млади људи имали користи. Могу да предложе потпуно нови закон – на пример, да свака школа треба да има ђачки парламент, или да се уведе минимална плата за младе људе. Могу да предложе и промену у постојећем закону – на пример, са колико година може да се гласа или добије возачка дозвола. Свака група би требало да припреми презентацију о изабраној теми, наглашавајући своје аргументе, и какве би користи од њиховог закона имали млади људи. Након презентација, ученици могу гласати чији предлог је био најбољи.

Као последњу вежбу, или за домаћи задатак, ученици треба да размисле које кораке они, као млади људи, или школска група, могу предузети како би наговорили власт да прихвати промену (промене) у закону које они предлажу.

Лекција 3

Ви креирате закон

Како поступате с младим преступницима?

Васпитно-образовни циљеви	Испитати да ли млади људи, који су прекршили закон, треба уопште да буду кажњени, и ако треба, како.
Задачи	Размотрити различите принципе (казна, одвраћање, рехабилитација) који играју улогу при одлуци која је праведна казна за злочин који је починила млада особа.
Наставна средства	Копија приче, додатне информације за наставника, наст. лист 8.2.
Методe	Рад у малим групама, дискусија.

Додатне информације: три основна принципа о сврси кажњавања

Док је на другом часу фокус био на грађанском праву, овај час ће се бавити кривичним правом, а акценат је на питању да ли треба кажњавати младе преступнике, и ако треба, на који начин. Основно питање у теорији кажњавања јесте „зашто казнити?“. На ово питање је, кроз историју и промене у научном и филозофском размишљању, одговорано на различите начине. Појавила су се три принципа у вези са смислом и сврхом кажњавања.

1. **Казна по заслуги.** Кажњавање је повезано с кривицом и одговорношћу. Криминалац заслужује да буде кажњен, а друштво изражава своје неодобравање криминала. Овај концепт такође обезбеђује стандард пропорционалности, штитећи тако криминалца од престроге казне. Циљ је да се успостави правда.
2. **Одвраћање.** Кажњавање шаље поруку потенцијалним криминалцима у друштву, обесхрабрујући их да се окрену криминалу, јер је „бол“ казне тежи од користи. Циљ је превенција криминала, односно одвраћање потенцијалних починилаца.
3. **Рехабилитација.** Злочин се посматра као позив у помоћ. Криминалац пре има потребу за лечењем, него за казном. Циљ је да му се помогне да више не почини ниједан злочин у будућности, интегрисањем у друштво.

Системи кажњавања се значајно разликују широм света у начину на који балансирају ова три принципа, како за одрасле тако и за младе преступнике. Уопштено говорећи, многе државе су рехабилитацији дале предност над принципима казне и застрашивања. Али, не иду све државе у том смеру. За питање рехабилитације се уско веже питање, где повући црту између младих и одраслих преступника. Савет Европе је предложио да старосна граница буде осамнаест година, а како би оправдао ту одлуку, позвао се на Конвенцију о правима деце из 1989. године (погледати додатне информације за наставнике).

Овај час обезбеђује увод за три горе наведена принципа кажњавања. Још једном се примењује индуктивни приступ. Ученици се баве случајем младог преступника и откривају различите принципе кажњавања, њихове импликације и потребу за равнотежом. Наставник може да нагласи принципе у кратком предавању, током или након расправе у одељењу.

Овај час може да отвори врата додатном пројекту, који ће захтевати отприлике још два сата. Ученици могу да употребе принципе које су научили на овом часу како би описали равнотежу коју је поставио кривични закон за младе преступнике у њиховој држави.

Ток часа

Наставник започиње час поделом ученика у групе од по четворо или или шесторо. Објашњава да владавина права укључује начело по којем би судије требало да се држе закона кад изричу казну за криминалца или преступника. На овом часу ученици ће сагледати начин како би требало да се доносе закони када се ради о младим преступницима. Чуће причу о једном кривичном делу, а свака група треба да замисли да чини парламентарни одбор који треба да донесе закон којим се одређује казна за ово кривично дело.

Наставник прича причу о Тому и Леонарду, (види доле, под насловом „Ти креираш закон“) и пружа прилику ученицима да, као група, одлуче о томе која би била праведна казна за Тома. После дискусије од 5-10 минута, групе износе своја схватања.

Наставник даје групама наставни лист 8.2 са текстом приче и допунским информацијама о случају (такође види доле). Након сваке нове информације, групе кратко дискутују. Уколико им се учини оправданим, могу проментити своје мишљење о казни коју су првобитно планирале. Алтернативна метода: наставни лист се не дели, већ се прикаже на пројектору, с тим да се допунске информације откривају једна по једна како би групе у фазама водиле дискусију.

На крају ових активности, наставник тражи од сваке групе да разреду представи своје идеје:

- Коју казну је, по вашем мишљењу, заслужио Том? Зашто?
- Да ли су допунске информације утицале на вашу почетну одлуку? Ако јесу, како?

Наставник затим може резимирати дискусију, при чему повезује три наведена принципа – казна по заслуги, одвраћање, рехабилитација – са овим случајем. Позивајући се на Конвенцију о правима детета, наставник може нагласити да савремено правосуђе углавном ставља рехабилитацију у први план.

Следи одељенска дискусија о ова два круга проблема:

- Које би факторе требало да узме у обзир закон при одлучивању о казни за лице осуђено за кривично дело?
- Да ли мислите да закон треба младе људе да третира другачије него одрасле? Зашто да, односно, зашто не?

Као последњу вежбу или за домаћи задатак, наставник тражи од ученика да се присете неког случаја о којем су слушали на телевизији, читали у новинама или који се догодио у њиховој заједници – када је млада особа, која је прекршила закон, добила казну за коју они сматрају да је или престога или преблага. Један пример би могла бити саобраћајна несрећа изазвана под дејством алкохола.

Ученици пишу кратак текст о изабраном примеру и презентују га својим друговима на следећем часу, наглашавајући факторе који су довели до формирања њиховог мишљења.

Ти креираш закон

„Леонард и Том, петнаестогодишњаци, ишли су у исту школу. Познавали су се веома дуго, али се никада нису дружили.

Једнога дана, Томов мобилни телефон нестане, а он оптужи Леонарда да га је украо. Леонард изјави да га није украо, а да је Том љубоморан на њега, јер он има много пријатеља, а Том нема ниједног.

Истог дана, после наставе, избије туча. Том извуче нож, иако је Леонард био ненаоружан. Током туче Том тако гадно посече Леонардово лице да је овоме остао доживотни ожиљак.“

Задатак

Шта би било твоје/ваше виђење о правичној казни за Тома? Разговарајте о овом питању у својој групи, а онда запишите казну коју би закон требало да пропише за ову врсту кривичног дела.

Доле вам је дат низ допунских информација. Код сваке од њих, поразговарајте о следећим питањима:

- Да ли ова информација утиче на вашу процену казне за Тома? Ако утиче, како?
- Уколико је потребно, промените свој нацрт закона или предвиђену казну.

Допунске информације

1. Том је веома строго васпитаван, а отац га је редовно тукао.
2. Том је био изолован у свом разреду и нико се није интересовао за његове проблеме.
3. Леонард је стварно украо Томов мобилни и започео тучу зато што је Том пријавио крађу полицији.
4. Леонард је био вођа банде која је месецима малтретирала Тома. Банда је више пута претукла Тома, ударајући га штаповима, ланцима и металном шипком. Том је због тога имао ноћне море, чак се бојао да иде у школу.
5. Тома је отац стално малтретирао говорећи му да је слабић, те да треба да се супротстави насилницима као што је Леонард.
6. Том је извадио нож само да застраши и одврати насилнике. Није уопште намеравао да га употреби. Било је ту још двадесетак младих људи, и сви су они подстицали дечаке на тучу.
7. Наставник је, два дане пре туче, видео да је Том донео нож у школу, али га ништа није питао о томе.

Лекција 4

Доказни поступак

Који докази су ваљани на суду?

Васпитно-образовни циљеви	Разумети извођење доказа и доказни поступак.
Задаци	Размотрити различите факторе (казна, одвраћање, рехабилитација) који се узимају у обзир када се одлучује која је праведна казна за злочин.
Наставна средства	Картице за дискусију (наставни лист 8.3) за сваку групу од 4-6 ученика.
Методe	Рад у малим групама и дискусија.

Додатне информације

Један од кључних елемената било ког кривично-правног система је низ правила која одређују које врсте доказа се смеју или не смеју користити на суду, како би суђење било поштено. На пример, да ли је поштено користити доказе „рекла-казала“ (то јест, доказе које очевици нису доживели непосредно, већ им је испричала трећа особа), доказе који су добијени као резултат мучења или претње насиљем, или доказе који су добијени „навођењем сведока“, то јест, питањима која сведоцима“ стављају речи у уста“?

Ток часа

Наставник започиње час представљајући, усмено и писмено, на табли или флип-чарт табли, следећу законску одредбу из Европске конвенције о људским правима (1950):

„Свако ко је оптужен за кривично дело сматраће се невиним све док се не докаже његова кривица на основу закона.“

Европска конвенција о људским правима (1950), члан 6, став 2.

Наставник прозива ученике да објасне ову одредбу и прокоментаришу је. Може додати категорију почетне претпоставке невиности. Ученици би требало да разумеју важност овог начела за праведно суђење и да науче да оптужена особа може да буде осуђена само ако постоји довољно доказа који ће утврдити његову или њену кривицу. На овом часу, ученици ће се упознати са правилима извођења доказа на суду.

Ученици се деле у групе од по четири или шест чланова. Наставник говори о кривичном судском поступку које се тренутно одвија.

Тиче се младића по имену Мануел који је оптужен за крађу аутомобила у власништву г. Кеја. Аутомобил је нестао испред куће г. Кеја једне касне вечери, а пронађен је изван села, следећег

јутра. Поливен је бензином и запаљен. Мануела је ухватила полиција касније те недеље, и оптужила га за крађу и почињену штету.

Наставник свакој групи даје сет картица за дискусију (наст. лист 8.3). Свака картица садржи неки доказ који се користи на суду како би се утврдило да је Мануел крив.

Наставник тражи од група да:

- сложе доказе по реду – од најјачег до најслабијег;
- одлуче да ли неки од доказа треба одбацити зато што је неважан или непоштен.

После интерне дискусије (15-20 минута) са белешкама, групе представљају своје идеје остатку одељења и покушавају да се сложе око оних доказа које би требало прихватити и оних које би требало одбацити.

Наставник тражи од ученика да се врате у своје групе и размисле:

- Која питања бисте волели да суд постави Мануелу или овим сведоцима? Зашто?
- Да ли постоје нека питања за која сматрате да би било непоштено да их суд постави? Ако сматрате да постоје, која су то и зашто?

Групе представљају своје идеје, а разред, радећи заједно, покушава да сачини листу доказа и питања за која мисле да би било погрешно употребити их на суду.

Ако време дозволи, овај час може да води до истраживачког задатка. Наиме, за домаћи рад, ученици морају истражити правила о извођењу доказа која се примењују код кривичних поступака у њиховој земљи и презентовати их следећи час.

Наставни лист 8.1

Упитник: Са колико година ?

Са колико година је по закону дозвољено да млади у вашој земљи:

1. Добију возачку дозволу?
2. Ступе у брак?
3. Гласају на изборима?
4. Иду у војску?
5. Плаћају порез?
6. Кандидују се за политичку функцију?
7. Иду у затвор?
8. Напусте школу?
9. Усвоје дете?
10. Купују алкохолна пића?

Наставни лист 8.2

Ти креираш закон

Ти креираш закон

„Леонард и Том, петнаестогодишњаџи, ишли су у исту школу. Познавали су се веома дуго, али се никада нису дружили.

Једнога дана, Томов мобилни телефон нестане, а он оптужи Леонарда да га је украо. Леонард изјави да га није украо, а да је Том љубоморан на њега, јер он има много пријатеља, а Том нема ниједног.

Истог дана, после наставе, избије туча. Том извуче нож, иако је Леонард био ненаоружан. Током туче Том тако гадно посече Леонардово лице да је овоме остао доживотни ожиљак.“

Задатак

Шта би било твоје/ваше виђење о правичној казни за Тома? Разговарајте о овом питању у својој групи, а онда запишите казну коју би закон требало да пропише за ову врсту кривичног дела.

Код сваке допунске информације, поразговарајте о следећим питањима:

Да ли ова информација утиче на вашу процену казне за Тома? Ако утиче, како?

Уколико је потребно, промените свој нацрт закона или предвиђену казну.

Допунске информације

1. Том је веома строго васпитаван, а отац га је редовно тукао.
2. Том је био изолован у свом разреду и нико се није интересовао за његове проблеме.
3. Леонард је стварно украо Томов мобилни и започео тучу зато што је Том пријавио крађу полицији.
4. Леонард је био вођа банде која је месецима малтретирала Тома. Банда је више пута претукла Тома, ударајући га штаповима, ланцима и металном шипком. Том је стога имао ноћне море, чак се бојао да иде у школу.
5. Тома је отац стално мучио говорећи му да је слабић, те да треба да се супротстави насилницима као што је Леонард.
6. Том је извадио нож само да застраши и одврати насилнике. Није уопште намеравао да га употреби. Било је ту још двадесетак младих људи, и сви су они подстицали дечаке на тучу.
7. Наставник је, два дана пре туче, видео да је Том донео нож у школу, али га ништа није питао о томе.

Наставни лист 8.3

Картице са елементима за дискусију

Полицајац каже на суду да је Мануел признао да је украо аутомобил док су га испитивали у полицијској станици.	Један младић каже на суду да се Мануел увек хвали крађом аутомобила.
Једна млада девојка каже на суду да је чула свог пријатеља док је разговарао с Мануелом мобилним телефоном. Разговарали су о крађи аутомобила господина Кеја.	Господин Кеј на суду каже да мисли да је Мануел главни осумњичени, јер је мрзео породицу Кеј још од када је господин Кеј забранио Стефану да виђа његову кћер.
Један он Мануелових наставника на суду каже како је неколико пута ухватио Стефана како краде по школи.	Мануел нема никога ко би потврдио његов алиби да је био сам код куће те вечери када је аутомобил украден.
Када је тужилац упитао: „Да ли си видео младића који је изгледао као Мануел како вози аутомобил те вечери?“, Кејов сусед је рекао: „Да, видео сам.“	

8.1 Додатне информације за наставнике Интеграција, не криминализација

Томас Хамарберг (Thomas Hammarberg), Комесар за људска права Савета Европе

У многим европским земљама, тинејџери нису ти који чине већину у криминалној статистици. Такође, стопа малолетничке деликвенције остаје мање-више стабилна из године у годину на целом континенту.

То не значи да проблем није значајан. Забрињавајући тренд, на који су указале неке земље, јесте да су неки деликти, које су починили малолетници, постали насилнији и озбиљнији. То је само по себи забрињавајући знак (...).

Тренутно постоје две различите тенденције у Европи. Једна је да се смање године за кривичну одговорност и да се иза браве стави више деце млађег узраста. Други тренд је - у духу Конвенције УН о правима детета – да се избегне криминализација и да се унутар породице или друштва пронађу алтернативе затвору.

Залажем се за други приступ. У томе ме подржава не само Конвенција УН већ и Европска мрежа омбудсмана за заштиту права деце. У изјави из 2003. године најмање двадест један државни омбудсман је истакао да су деца која су у сукобу са законом, пре свега деца која ипак имају људска права.

Предложили су да се старосна граница за кривичну одговорност не смањује, већ повећа – с циљем да се прогресивно достигне узраст од осамнаест година – а да се испробају иновативни системи реаговања на кривична дела малолетника испод тог узраста заснивају суђењу које ставља нагласак на њихово образовање, реинтеграцију и рехабилитацију.

Конвенција о правима детета – коју су ратификовале све европске државе – тражи од влада да утврде најнижи узраст у којем деца не подлежу казном закону. Овај документ не наводи прецизно код којег узраста би се повукла граница. Међутим, Комитет који надгледа примену Конвенције изразио је забринутост због ниске старосне границе у неким земљама. У већини европских земаља, деца се сматрају кривично одговорним у доби између 12 и 15 или 16 година, али постоје и примери где је старосна граница седам, осам и десет година.

Иако је порука Конвенције о правима детета да криминализацију деце треба избегавати, ово не значи да би се према малолетним преступницима требало понашати као да немају никакве одговорности. Напротив, важно је да се малолетни преступници сматрају одговорним за своја дела и, на пример, да учествују у поправљању штете коју су узроковали.

Питање које се поставља јесте која врста механизма би требало да замени стандардни систем кривичног права у таквим случајевима. Поступци би требало да препознају штету нанету жртвама и да натерају младог преступника да схвати да дотично дело није прихватљиво. Такав одвојени механизам намењен малолетницима треба да распознаје кривицу и санкције које резултирају рехабилитацијом.

Процес кажњавања сматрамо различитим од убичајеног кривичног поступка. У малолетничком праву не би требало да буде казне по заслуги. Намера је да се успостави одговорност и, у исто време, афирмише реинтеграција. Млади преступник би требало да научи лекцију и никада не понови недело.

То у стварности није баш лако. Захтева иновативне и корисне санкције од стране заједнице. У принципу, родитељи или други законски старатељ преступника треба да буду укључени, осим уколико то није контрапродуктивно за рехабилитацију детета. Који год процес био у питању, треба да постоји могућност да дете оспори оптужбе или поднесе жалбу.

Занимљив поступак „поравнања“ уведен је у Словенији. Тамо, случај оптуженог малолетника може да се пребаци на посредника ако се с тим сложе тужилац, жртва и оптужени. Посредник

покушава да постигне споразум који би задовољио како жртву тако и оптуженог, те се на тај начин избегава суђење.

Један аспект би требало додатно нагласити: важност тренутне реакције на преступ. Одложени поступци, што је данас проблем у више европских земаља, посебно су неповољни код малолетних преступника чија недела би ваљало видети као директан позив у помоћ. (...)

Томас Хамарберг (Thomas Hammarberg), комесар за људска права Савета Европе, одломак из текста "The human rights dimension of juvenile justice", презентованог на Конференцији генералних тужилаца Европе (Conference of Prosecutors General of Europe), Москва, 5-6 јула 2006. Извор <http://www.coe.int/t/commissioner/>

8.2 Додатне информације за наставнике

Конвенција о правима детета

Усвојена 20. новембра 1989, Генерала скупштина УН.

Члан 37

Стране уговорнице ће обезбедити да:

(а) ниједно дете не буде подвргнуто мучењу или другом окрутном, нехуманом или понижавајућем поступку или кажњавању. Ни смртна казна, ни доживотни затвор, без могућности ослобађања, неће бити досуђени за дела која изврше особе млађе од 18 година;

(б) ниједно дете не буде незаконито или произвољно лишено слободе. Хапшење, задржавање у притвору и затварање детета ће бити у складу са законом и примењено једино као последња могућа мера и то на најкраћи могући временски период;

(ц) са сваким дететом лишеним слободе буде хумано поступано и уз поштовање урођеног људског достојанства и на начин који уважава потребе особа њиховог узраста. Посебно, свако дете лишено слободе биће одвојено од одраслих, изузев уколико се сматра да то није у интересу детета, и имаће право да одржава контакте са својом породицом путем преписке И посета, осим у изузетним околностима;

(д) свако дете лишено слободе имаће право да му одмах буде омогућен приступ правној и другој одговарајућој помоћи, као и право да побија законитост тог лишавања слободе пред судом или другим надлежним, независним и непристрасним органима и на брзу одлуку у сваком таквом поступку

Члан 40

(...) 3. Стране уговорнице ће настојати да подстичу стварање закона, поступака, органа и установа који се изричито односе на децу и баве децом за коју се тврди, која су оптужена или за коју је утврђено да су прекршила кривични закон, а посебно:

(а) утврђивање најниже старосне границе испод које деца не могу бити сматрана способном за кршење кривичног закона;

(б) доношење мера, кадгод је могуће и пожељно, за поступање са таквом децом, без прибегавања судском поступку, с тим да буду у потпуности поштована људска права и законска заштита.

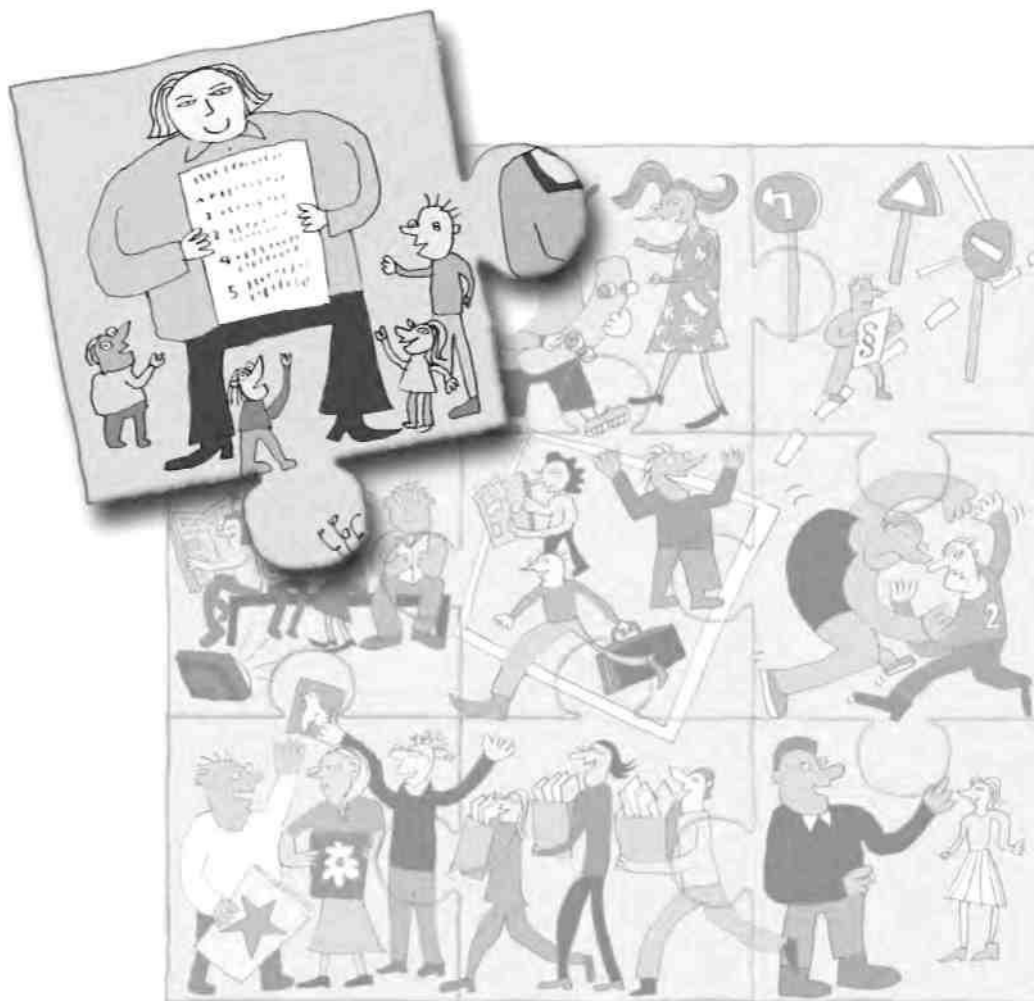
4. Биће стављен на располагање широк спектар мера, као што су брига, усмеравање, надзор; правна помоћ, условно кажњавање; прихват; образовање и програми стручне обуке и друге алтернативе институционалној бризи како би се обезбедило да се са децом поступа на начин који одговара њиховој добробити и који је сразмеран, како околностима, тако и учињеном.

Извор: *Rolf Gollob/Peter Krapf: Exploring children's rights. Lesson sequences for primary schools. EDC/HRE, Vol. V, Strasbourg 2007, pp. 7*

За даље читање препоручујемо: Cyndi Banks, *Criminal justice ethics*, Thousand Oaks, 2004. A PDF version of Chapter 5, *The Purpose of Criminal Punishment*, is available at <http://www.sagepub.com>

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 9. Влада и политика

Како би требало управљати једним друштвом?

9.1. Ко је одговоран

Који је најбољи начин да се управља државом?

9.2. Да си ти председник

Чему служи влада?

9.3. Ја и моја улога

Шта би држава требало да очекује од својих грађана?

9.4. Ђачки парламент

Како би требало управљати школама?

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 9: Влада и политика Како би требало управљати друштвом?

Политика је процес помоћу којег једно друштво, састављено од људи различитих мишљења и интереса, доноси заједничке одлуке о томе како би требало да буде организован њихов заједнички живот. Обухвата убеђивање и преговарање, те неку врсту механизма за постизање коначне одлуке, као што је гласање. Обухвата моћ и ауторитет, као и елемент принуде, како би се обезбедило да заједничке одлуке буду обавезујуће за групу у целини.

Политика је, према томе, дефинисана у смислу институција једне државе и везе између државе и њених грађана. Ова веза има различите облике код различитих политичких система, на пример - монархије, демократије и тоталитарних режима.

У демократији, грађани уживају политичку равноправност. Колективне одлуке се доносе преко неке врсте већинског гласања, било да гласају сами грађани или њихови изабрани представници. Међутим, демократска политика није само гласање. Ту су и расправа и дебата, као и могућност за грађане да се чује њихов глас, нарочито у стварима од јавног значаја.

Важно питање у демократији је примерено функционисање институција државе и одговарајуће обавезе грађана. Друго питање је степен у којем би поједине институције (школе, на пример) унутар демократије требало да буду вођене на демократски начин.

Учити за образовање за демократско грађанство и људска права

Кроз овај низ лекција, ученици ће:

- развити разумевање за различите облике владавине и њихове импликације за грађане;
- боље разумети одговорности и функције владе, као и одговарајуће обавезе грађана,
- боље се упознати с демократским процесима;
- сазнати више о политичком систему у својој земљи.

Идеално би било када би часови почели ангажовањем ученика. За ово је, међутим, потребно време. На наставнику је да одлучи о детаљима и плану за Девету наставну целину и четири часа унутар ње. Ми се овде ограничавамо на напомену да се сви часови могу личном иницијативом и доприносом надградити и продубити.

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 9: Влада и политика
Како би требало управљати друштвом?

Тема часа	Васпитно-образовни циљеви	Задаци	Наставна средства	Методе
Лекција 1: Ко је надлежан?	Ученици уче о различитим облицима власти, нпр. демократији и диктатури.	Ученици размишљају о праведности система власти у неком месту у измишљеном друштву.	Копије наставног листа 9.1 за сваког ученика, папир и хемијске оловке.	Прича, рад у пару, дискусија с целим одељењем, формална дебата.
Лекција 2: Да си ти председник	Ученици могу објаснити улоге и одговорности власти.	Ученици замишљају да су они на власти и да морају да одлуче како да потроше државни буџет. Размишљају о врсти друштвених идеала које би желели да постигну.	Велики лист папира, маркери и упутство за сваку групу од 4-6 ученика.	Плакати, презентације, рад у малим групама и дискусија с целим одељењем.
Лекција 3: Ја и моја улога	Ученици уче о дужностима грађана у демократском друштву.	Ученици разматрају врсте одговорности које имају грађани, и како их охрабрити да озбиљније схвате своје одговорности.	Група картица за дискусију (наст. лист 9.2), 2 велика листа папира и маркери за сваку групу од четири до шест ученика.	Презентације, рад у малим групама и дискусија с целим одељењем.
Лекција 4: Ђачки парламент	Ученици могу дефинисати критеријуме који се односе на то како би требало управљати школом, и на улогу ученика у том процесу.	Ученици разматрају на који начин би радио њихов идеални Ђачки парламент.	Упитник за сваког ученика (наставни лист 9.3), велики комад папира и маркери за сваку групу од четири до шест ученика.	Презентације, индивидуални и рад у малим групама и дискусија с целим одељењем.

Лекција 1

Ко је надлежан?

Који је најбољи начин управљања једном државом

Васпитно-образовни циљеви	Ученици уче о различитим облицима власти, нпр. демократији и диктатури.
Задачи	Ученици размишљају о праведности система власти у неком месту, у измишљеном друштву.
Наставна средства	Копије материјала за ученике 9.1 за сваког ученика, папир и хемијска оловка.
Методe	Прича, рад у пару, дискусија с целим одељењем, формална дебата.

Кључни појмови

Облици власти могу да се класификују на различите начине, на пример, у односу на то ко има власт, како је власт поверена људима, где лежи суверенитет и како се спроводе прописи. У пракси, основни облици су: демократија, монархија, теократија и тиранија или диктатура. О њима би требало размишљати као о „чистим типовима“, јер у стварности могу да коегзистирају у истој држави – на пример, парламентарна демократија може у себи да садржи елементе диктатуре или може да коегзистира са владајућом краљевском породицом.

Ток часа

Наставник или неко из одељења започиње час читањем приче „Краљевство Сикал“ (наставни лист 9.1). Сваки ученик би требало да има своју копију приче, како би пратили читање.

Наставник би требало да се заустави након сваког прочитаног дела и да постави питања ученицима: "Шта мислите о животу у Сикалу на основу онога што сте до сада чули?"

На крају приче, наставник би требало да пита:

– Шта *сада* мислите о животу у Сикалу?

Наставник дели ученике у парове и тражи да размисле и продискутују о квалитету живота у Сикалу. Ученици добијају комад папира на који треба да запишу предности и недостатке живота у Сикалу.

После 10 минута, парови износе своје идеје, а наставник или неко од ученика записује на табли најважније како би сви могли да виде.

Затим тражи од ученика да размисле о начину на који се управља Сикалом:

– Да ли мислите да се Сикалом управља на праведан начин? Ако да, зашто – ако не, зашто?

– Ако мислите да би се Сикалом могло управљати на праведнији начин, које ствари бисте морали да промените да би било тако?

Након тога наставник тражи од ученика да замисле да су становници Сикала. Одељење је подељено у две велике групе за дебату: једна група се мора залагати за то да државу настави да води краљ; друга група се мора залагати за то да *сваки* становник – не само краљ – треба да има

удела у вођењу државе. Групе добијају неколико минута да размисле и запишу аргументе које могу да користе у дебати. Две групе седе једна насупрот друге, на супротним странама учионице, и дебата почиње. Неко од ученика преузима улогу модератора и пази на уједначено време наступа.

Наставник тражи од ученика да дају своје мишљење, која од две стране је имала боље аргументе, и зашто?.

Ученици су сада спремни за кратко објашњење (индуктивни приступ). Наставник записује пет врста власти и објашњава по чему се разликују, враћајући се на изјаве ученика кад год је то могуће:

- демократија;
- монархија;
- теократија;
- диктатура;
- тиранија.

Час завршава тако што наставник ученике пита о систему власти у њиховој земљи. За домаћи рад ученици морају да сазнају више о овој теми и да припреме квиз (5 до 10 питања), како би тестирали знање остатка разреда на следећем часу.

Додатни или алтернативни задатак: Унутар група од три до четири члана ученици се информишу о наведеним облицима владавине и своје резултате презентују на крају – усмено или у виду разредног плакат.

Лекција 2

Да си ти председник

Чему служи влада

Васпитно-бразовни циљеви часа	Ученици могу објаснити улоге и одговорности власти.
Задаци	Ученици замишљају да они формирају владу и да морају донети одлуку о томе како би требало да се троши државни буџет. Узимају у обзир врсту друштвених идеала које би хтели постићи.
Наставна средства	Велики лист папира, фломастери и упутство за сваку групу од четири или шест ученика.
Методe	Плакати, презентације, рад у малим групама и дискусија.

Кључни појмови

Обавеза власти у демократском друштву је да промовише опште добро, тј. добробит за све, а то је више од добра већине. То је оно што представља крајњу добробит свих чланова друштва. Шта то значи у пракси, често је предмет дебате. Бројни различити, понекад сукобљени друштвени идеали су предложени, као што су благостање, сигурност, правда, друштвени склад, људска права или просперитет. Давање предности њима, у реалним плановима потрошње, може бити тешко, нарочито зато што су средства на располагању влади увек ограничена.

Ток часа

Наставник започиње час дељењем ученика у групе од по четворо или шесторо, дајући свакој групи велики лист папира и фломастере.

Групе морају замислити да живе у одређеном тренутку у будућности, и да су задужени за вођење државе, другим речима, они су власт. Као власт, могу да потроше 60 милијарди евра (Уместо номиналне суме, може се рачунати у процентима.). Наставник своту може да прилагоди годишњем буџету владе њихове државе.

Групе имају задатак да одлуче како ће потрошити новац у току следеће године. Користећи папир и маркере, свака група ради плакат објашњавајући како ће, као власт, потрошити свој новац, те своје идеје представити остатку разреда. На крају сваке презентације, други ученици имају прилику да испитају групу о њиховим плановима у вези трошења новца.

Наставник такође испитује групе као начин увођења нових информација о економији и начину на који власти функционишу, на пример:

- Да ли сте размишљали да део новца употребите за отплату дуга иностранству?
- Да ли би требало да искористите део новца за отварање нових радних места?
- Колико је важно за владу да троши новац на образовање?

Наставник с целим одељењем саставља листу ствари на које влада треба и мора да потроши новац (листа је видљива свим ученицима – на табли или флип-чарт табли).

Ученици се враћају у своје групе, а свака група добија лист папира који садржи списак друштвених идеала које влада једног демократског друштва треба, можда, да постигне, на пример:

- ефикасно здравство;
- безбедност;
- правда;
- хармонија у друштву;
- људска права;
- просперитет.

Групе морају покушати да усагласе идеале са списка са областима за трошење за које су се већ определиле, разматрајући који од идеала су постигнути сваком од њихових потрошачких ставки.

Групе представљају своје идеје прво појединачно, према белешкама, а затим целом разреду, а наставник завршава час питајући наизменице ученике:

- Шта мислите, која је најважнија надлежност коју једна влада треба да врши?

За домаћи рад, наставник тражи од ученика да сазнају (рецимо, путем интернета) неке од начина на које се троши владин новац у њиховој земљи. Податке о годишњем буџету може дати и наставник.Т На почетку следећег часа ученици презентују шта су сазнали и разматрају да ли би њихови приоритети били исти.

Лекција 3

Ја и моја улога

Шта треба једна држава да очекује од својих грађана

Васпитно – образовни циљеви часа	Ученици уче о дужностима грађана у демократском друштву.
Задаци	Ученици разматрају врсте одговорности које грађани имају, и како их охрабрити да озбиљније схвате своје одговорности.
Наставна средства	Картице за расправу (наставни лист 9.2), два велика листа папира и маркери за сваку групу од четири до шест ученика.
Методe	Презентације, рад у малим групама и разредна дискусија.

Додатне информације

Грађани би требало да у демократском друштву имају обезбеђена одређана права као што су: грађанска права, политичка права, социјална права, право да бирају и да буду бирани, културна права и права везана за животну средину. Шта би требало да буду ова права, тема је за дебату, као и питање обавеза која иду уз ова права. Неки људи мисле да би грађани требало да имају само *једну* обавезу – да поштују закон. Други, међутим, мисле да друштво изискује много шири спектар одговорности грађана.

Ток часа

Наставник започиње час поделом ученика у групе од по четворо-шесторо. Свака група добија картице за расправу (наставни лист 9.2). Свака картица садржи по једну предложену грађанску дужност.

Групе морају сортирати картице у три категорије, у зависности од тога да ли сматрају да предложена дужност на картици треба да се односи на:

1. СВЕ грађане;
2. НЕКЕ грађане; или
3. НИЈЕДНОГ грађанина.

Ученици презентују своје одлуке и објашњавају зашто су се одлучили за поједину категорију. Ученици се враћају у своје групе и добију велике листове папира и маркере. Групе добијају задатак да израде „повељу грађана“. Требало би да велики лист папира поделе у две колоне. У прву колону треба да напишу шта мисле да би сваки грађанин требало да очекује од своје државе (под насловом „ПРАВА“), а у другом, шта се очекује од грађана заузврат (под насловом „ОДГОВОРНОСТИ“). Затим уносе по пет или више најважнијих права, односно обавеза.

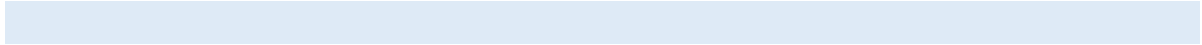
Када заврше, групе би требало да остатку разреда представе своје идеје и друговима дају прилику да им поставе питања о њиховом раду.

На крају, наставник треба да пита цело одељење:

- Да ли мислите да грађани у вашој земљи увек извршавају своје грађанске обавезе како би требало? Зашто да или зашто не?
- Шта мислите, шта би требало урадити како би се људи охрабрили да озбиљније схвате своје грађанске обавезе?

- Да ли мислите да би грађанима требало одузети нека права уколико не извршавају своје грађанске обавезе како би требало? Зашто да, или, зашто не?

За домаћи рад, ученици би требало да спроведу анкету у својој породици и међу пријатељима о томе шта мисле да би одговорности једног грађанина требало да буду. На почетку следећег часа, ученици презентују резултате анкете.

Лекција 4**Ђачки парламент****Како би требало управљати школама?**

Васпитно-образовни циљеви часа	Ученици могу да дефинишу критеријуме по којима би требало управљати школом и улогу Ученичког парламента том процесу.
Задаци	Ученици разматрају како би требало да функционише њихов идеални Ђачки парламент.
Наставна средства	Упитник за сваког ученика (наставни лист 9.3), велики комад папира и фломастери за сваку групу од 4-6 ученика.
Методe	Презентације, индивидуални и рад у малим групама. Дискусија.

Додатне информације

И млади људи су грађани. Они имају право да кажу шта мисле о стварима које се тичу њих самих као и њихових заједница. Ово укључује и њихове школе. Механизми који дозвољавају ученицима да кажу шта мисле о управљању њиховом школом, не само да помажу младима да уживају ово право, већ и да науче нешто о демократским процесима. Међутим, који би то механизми могли бити – тема је за дебату. Неки људи мисле да је важно да свака школа има свој одвојени ђачки парламент, други кажу да то није неопходно, те да постоје други начини за давање шансе ученицима да допринесу управљању у својој школи.

Ток часа

Час би требало почети читањем домаћих задатака. У зависности од обима материјала и потребе за дискусијом, временски оквир ће можда морати да се прошири на још један час. Пошто постоје ограничења за ову опцију, наставник може да купи ученичке радове и писмено одговори на њих. Наставник би требало да се максимално посвети ученичким радовима.

Дакле, ученици презентују резултате анкета које показују шта њихове породице и пријатељи мисле о одговорностима једног грађанина. Ученици дискутују о својим резултатима.

Наставник уводи нову тему (школски парламент) указујући на ученичке материјале, те питајући ученике шта мисле о квалитету рада школског одбора или Ђачког парламента. Ако тренутно не постоји ниједан облик представљања ученика у школи, наставник би требало да пита ученике да ли таква пракса и искуство постоје у неким другим школама, и у ком облику.

Задатак ученика је да замисле идеалан Ученички парламент, то јест групу демократски изабраних ученика, који ће представљати интересе ученичког колектива. Ученици затим добијају упитник (наставни лист 9.3) који самостално попуњавају.

Наставник, затим, дели одељење у групе од 4-6 ученика. Ученици имају времена да упореде своје одговоре из упитника, и да поставе додатна питања. Након тога, свака група добија велики лист папира и неколико маркера. Задатак група је да осмисле статут идеалног Ђачког парламента. Наставник би требало да им објасни шта је то и да да неке примере параграфа или правила која би се могла наћи у статуту Ученичког парламента.

Када заврше, ученици презентују свој рад и разматрају покренута питања, на пример:

– Колику моћ би требало да имају ученици, а колику директор школе и наставници?

- Ко треба да има последњу реч у одлукама које се тичу управљања школом?
- Где су границе демократије у школи?

Напоследку, у школама где не постоји Ђачки парламент, ученици би требало да организују разредну презентацију за директора школе и, ако желе, да дају неке конкретне предлоге за свој Ђачки парламент.

За домаћи рад, ученици треба да спроведу анкету међу породицама и пријатељима постављајући питања:

- Да ли мислите да би свака школа требало да има Ученички парламент? Ако да, зашто, а ако не, зашто не?

Ученици би требало да презентују резултате анкете на почетку следећег часа.

Наставни лист 9.1

Краљевство Сикал

Сикал је држава смештена високо у планинама. Вековима је имала веома мало контакта с остатком света.

Иако је Сикал мало краљевство, у последње време привлачи много пажње. То је, углавном, због необичног начина на који је то друштво организовано.

За почетак, нико никада није гладан у Сикалу. Људи Сикала производе своју властиту храну и деле је свима којима је потребна. За сваку породицу је обезбеђена кућа без икакве надокнаде. Величина куће зависи од броја чланова у породици. Гориво за грејање и кување је бесплатно, као и услуге одржавања. Ако се неко разболи, доктор је увек доступан. Свако има бесплатне медицинске прегледе на сваких шест месеци, а медицински радници редовно посећују старе људе, породице с малом децом и све којима је потребна додатна нега.

У Сикалу су добре ствари у животу свима доступне. Свака породица добија књигу ваучера које сваке године мења за различите луксузне предмете, као што су парфеми, намештај или зачини. Ваучери се могу искористити одмах, или сачувати неко време за нешто посебно.

Како су људи у Сикалу били способни да организују овако нешто? Веома давно, Сикалом је владала краљевска породица. Садашњи владар је краљ Сик III. Он одлучује о броју потребних радника за сваку врсту посла, као што су узгој хране, градња кућа или медицинска заштита. Људи који обављају те послове се бирају у узрасту од пет година и шаљу се у посебне школе на обуку. Земљорадници се шаљу у пољопривредну школу, грађевинари у техничке школе, здравствени радници у медицинске школе, и тако даље. Сви остали, радно способни, запослени су код краља Сика, у једној од његових краљевских палата.

Најневероватнија ствар у Сикалу је да не постоји ствар као што је новац. Нико не треба да буде плаћен, јер сви већ имају све што им је потребно!

Можда ћете се запитати да ли се ико, икада, у Сикалу жалио на ово уређење. У ствари, то се веома ретко дешава. Ти малобројни су збринути у менталним установама. Напослетку, ко би се жалио на живот у друштву као што је ово, зар не?

Наставни лист 9.2
Картице за дискусију

Плаћати порез	Бити члан политичке странке
Борити се за одбрану своје земље	Гласати на изборима
Пријавити злочин полицији	Подржавати своју породицу
Поштовати закон	Помагати својим суседима
Проговорити у одбрану своје земље када је критикована	Нешто друго...?

Наставни лист 9.3

Упитник

У вашем идеалном Ученичком парламенту:

1. Колико би представника ученика требало да буде?
2. Како би се тачно бирали представници?
3. Колико би се често састајао Ученички парламент?
4. Где би заседао парламент?
5. На који начин би наставници или родитељи били укључени?
6. О којим питањима би Ученички парламент смео да расправља, а о којима не?
7. Које врсте одлука би Ученички парламент смео да доноси, а које не ?

Ово је приручник намењен наставницима у образовању за демократско грађанство (ЕДЦ) и образовању за људска права (ХРЕ), ЕДЦ/ХРЕ уредницима уџбеника и онима који пишу наставни план и програм. Девет наставних целина, од којих се свака састоји од четири лекције, фокусирају се на кључне појмове ЕДЦ/ХРЕ. Припреме за часове дају упутства корак по корак, и садрже наставне листове за ученике као и додатне информације за наставнике. Стога је овај приручник прикладан за менторе, искусне просветне раднике и почетнике у наставничкој професији, као и оне наставнике који се обучавају за рад у ЕДЦ/ХРЕ. Искусни наставници могу да га допуне својим идејама и материјалима. Приручник даје целогодишњи курикулум за више разреде основне школе, али, пошто је свака целина комплетна сама по себи, приручник омогућава велику флексибилност у употреби.

Циљ ЕДЦ је активан грађанин који жели и може да учествује у демократској заједници. Стога ЕДЦ/ХРЕ истиче учење засновано на активности и решавању задатака. Школска заједница се посматра као сфера аутентичног искуства где млади људи могу да науче како да учествују у демократском доношењу одлука, као и да преузму одговорност у раном узрасту. Кључни појмови ЕДЦ/ХРЕ уче се као инструменти за доживотно учење.

Ово је Приручник III из едиције која се састоји из шест приручника:

ЕДЦ/ХРЕ Приручник I: *Образовање за демократију:* Пропратни материјали за наставнике о демократском грађанству и образовању за људска права

ЕДЦ/ХРЕ Приручник II: *Одрастати у демократији:* Припреме за часове за основни ниво образовања за демократско грађанство и људска права

ЕДЦ/ХРЕ Приручник III: *Живети у демократији:* Припреме за часове за *ЕДЦ/ХРЕ* за више разреде основне школе

ЕДЦ/ХРЕ Приручник IV : *Учествовати у демократији:* Припреме за часова образовања за демократско грађанство и људска права за средње школе

ЕДЦ/ХРЕ Приручник V: *Истраживање дечијих права:* Девет малих пројеката за основни ниво образовања

ЕДЦ/ХРЕ Приручник VI: *Поучавање о демократији:* Збирка модела образовања за демократско грађанство и људска права

www.coe.int

<http://book.coe.int>

Council of Europe Publishing

Савет Европе са својих 47 држава чланица обухвата готово цео Европски континент. Његов циљ је развој општих демократских и правних начела на основу Европске конвенције о људским правима и осталих референтних докумената на тему заштите права појединца. Од свог оснивања 1949. године, по завршетку Другог светског рата, Савет Европе представља симбол помирења.